

Economievakblad
van de beroepsvereniging KVS

Jaargang 109 – nummer 4840
19 december 2024

Woningbouw

Om het woningtekort op te lossen,
wil het kabinet jaarlijks honderdduizend woningen bijbouwen.
Zijn de huidige plannen daarvoor afdoende? En waar kan
de woningbouw het beste plaatsvinden?

Verder onder andere:

Economenparade 2024:
Waar werken economen
aan, en hoe draagt dat bij
aan de maatschappij? p. 553

Dreigend tekort
drinkwater noopt
tot vraagreductie,
p. 560

Publieke geld-
schepping is nodig voor
een stabiele economie,
p. 570

Van de voorzitter

Het afgelopen jaar was een bijzonder jaar voor de vereniging: we vierden het 175-jarig bestaan! Eén van de hoogtepunten was het speciaal vanwege het jubileum georganiseerde Economie Festival eind juni in Rotterdam. Een weekend lang waren er op vier verschillende locaties in de binnenstad lezingen, debatten, een talkshow, films en livemuziek. We verwelkomden bijna 1.000 bezoekers. Sommigen voor een enkel evenement, anderen bleven het hele weekend en bezochten een serie van evenementen met een passe-partout. We bedanken Debatpodium Arminius, en in het bijzonder programmamaker Hans Kennepohl, voor de plezierige samenwerking bij het organiseren van het festival. Ook veel dank aan de andere deelnemende locaties: Theater Walhalla en de bioscopen Kino en LantarenVenster.

Vanwege het jubileum is er deze maand ook een speciale editie verschenen van de jaarlijkse KVS Preadviezen. De Preadviezen zijn dit jaar gebaseerd op dubbelinterviews die zijn gehouden in het najaar van 2024 over zes actuele thema's: bestaanszekerheid, klimaat, begrotingsbeleid, zorg, wonen en AI. Onder de titel 'Economisten in dialoog' gaat een mooie mix van academische onderzoekers en prominente beleidsmakers met elkaar in gesprek over de vragen: waar willen we over tien jaar staan? En hoe kunnen we dat bereiken? De Preadviezen stonden dit jaar onder redactie van Pieter Gautier, Bas Haring, Marike Knoef, Rick van der Ploeg, Maartje Schulz en ondergetekende en werden gepresenteerd tijdens een evenement in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. De Preadviezen verschijnen dit jaar alleen digitaal, zowel als bundel en als losse stukken op de website van ESB. Als u graag een gedrukt exemplaar wil, laat dat dan weten, dan laten we mogelijk een kleine oplage drukken, die tegen kostprijs beschikbaar komt.

Naast het Economie Festival en de KVS Preadviezen vonden dit jaar uiteraard ook weer onze gebruikelijke evenementen plaats. De Nederlandse Economiedag (NED) – met 's middags de Tinbergenlezing door Harvard-hoogleraar Pol Antras over internationale handel – werd bezocht door bijna 450 mensen, een record! We namen afscheid van Annemiek Verrips als voorzitter van de NED-Commissie, een rol die ze maar liefst vier jaar achtereenvolgens vervulde.

De KVS New Paper Sessions (het congres waar nieuwe academische papers worden gepresenteerd) bestreek vanwege grote belangstelling voor het eerst een volledige dag in plaats van een middag.

En daarnaast waren er nog acht evenementen in verschillende steden over een scala aan thema's, waaronder strategische autonomie, de woningmarkt, de Miljoenennota, het limitarisme, fossiele subsidies, pensioenbeleggingen, ontwikkelingssamenwerking en de digitale euro. Ook was er weer een succesvolle editie van de Nationale Economie Olympiade voor studenten uit het hele land en organiseerden we een speciale KVS sessie tijdens het congres van de European Economic Association dat dit jaar in Rotterdam plaatsvond.

We reikten ook voor het eerst de Nederlandse Prijs voor de Staathuishoudkunde uit. De oeuverprijs wordt eens in de drie jaar uitgereikt aan een econoom die veel heeft betekend voor de economische wetenschap. Emeritus-hoogleraar economie Lans Bovenberg ontving de prijs vanwege zijn grote en brede bijdrage aan de economische beleidskennis in dit land, met vele publicaties in de Nederlandstalige en in de internationale vakliteratuur. De Nederlandse Prijs voor de Staathuishoudkunde komt in de plaats van de Pierson Penning.

Ook komend jaar zullen er weer veel KVS-evenementen plaatsvinden. Mocht u suggesties hebben voor thema's, sprekers en/of locaties, laat dat dan vooral weten.

We wensen u goede feestdagen en alvast de beste wensen voor het nieuwe jaar. Een nieuw jaar waarin we u weer regelmatig hopen te zien bij de KVS!

Met vriendelijke groet,
Prof. dr. Robert Dur
Voorzitter KVS

Inhoud

PRIJSVERHOGING

Vanaf 1 januari 2025 kosten het abonnement om ESB op papier thuis bezorgd te krijgen 125 euro per jaar inclusief btw. Bij lopende jaarabbonementen gaat dit tarief gelden vanaf het moment dat het abonnement wordt verlengd.

Actueel 530

Uitgelicht 532

Woningbouw

Inleiding: De woningbouw piept en kraakt
RUTGER SCHILPZAND 534

Column: Investeringsen ontoereikend voor woningbouwambities
PETER BOELHOUWER 535

Nederland bouwt vooral dure woningen
FLORIAN SNEEKERS 536

Grondeigenaar bepaalt mate waarin er betaalbare woningen komen
HANS WISMAN 538

Betaalbaarder wonen vraagt om bouwen op de duurste plekken
JURRE THIEL EN HENRIK ZAUNBRECHER 540

Gemeenten moeten bijspringen om sociale woningbouw te realiseren
JAN GROOT 543

Pak krapte gemeente-ambtenaren aan om woningbouw te realiseren
JUSTUS VAN KESTEREN, ALBERT RUTTEN EN TAMARA DOEVE 546

Houtbouw pakt woning- én klimaatcrisis aan
ANGELINA HORSTING EN JOP WOLTJER 549

Economenparade 2024
ROBERT KLEINKNECHT 552

Huidig kader beperkt optimale milieubeprijzing via luchthaventarieven
ERNST-JAN HEUTEN 556

Dreigend drinkwatertekort noopt tot vraagreductie
ERIK ANSINK EN LEON BREMER 560

Herzie de regeling specifieke zorgkosten
MARK DE JONG 564

Laten we het hebben over monetaire financiering
MICHÈLE THOLE EN DIRK EHNTS 567

Publieke geldschepping is nodig voor een stabiele economie
KLAAS VAN EGMOND EN BERT DE VRIES 570

Statistiek 574

Ceteris paribus 576

Actueel

December

- 19 ◆ **19-20 Tinbergen Workshop** – 3rd XAmsterdam Macroeconomic Workshop. O.a. Marie Alder (European University Institute)
- UvA ABS Seminar** – Geopolitical risk and scope change. Thomas Hutzschenreuter (Technische Universität München)
- 20 ◆ **ERiM Seminar** – Column elimination: An iterative approach to solving integer programs. Willem-Jan van Hoeve (Carnegie Mellon University)

BEDRIJVEN EN GEOPOLITIEK

Als gevolg van de toenemende (geo-)politieke spanningen, lopen ook bedrijven meer risico's. Risico-indicatoren tonen echter uiteenlopende trends. Hutzschenreuter onderzoekt 163 Duitse beursgenoteerde bedrijven tussen 1985 en 2023 om een beeld te geven van de reactie van bedrijven op dergelijke externe risico's.

Januari

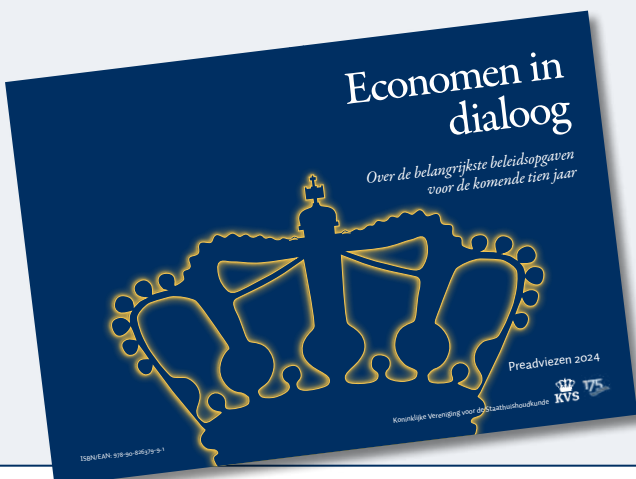
- 7 ◆ **CPB Hybrideseminar** – The inequality of labor and health risks: A probability-impact perspective. Suzanne Vissers (Wetenschappelijk medewerker CPB)
- 17 ◆ **Clingendael** – Nederlandse Weerbaarheid Top 2025. O.a. Ingrid Thijssen (Voorzitter VNO-NCW)
- 20 ◆ **ERiM Seminar** – The use of IoT sensor data to assess maintenance risk in service contracts. Robert Boute (Katholieke Universiteit Leuven)
- 21 ◆ **CPB Hybrideseminar** – Is physician cost-sharing an alternative to patient cost-sharing? O.a. Martin Salm (Tilburg University)

DUBBEL SLECHTE KANS

In dit seminar worden de risico's van arbeids- en gezondheidsgebeurtenissen langs twee dimensies geanalyseerd: de kans op de gebeurtenis en de impact ervan. Voor kwetsbare huishoudens zijn deze twee dimensies positief gecorreleerd. Met *machine learning* en Nederlandse data verschaft Vissers nieuwe inzichten bij het ontwikkelen van beleid voor kwetsbare groepen.

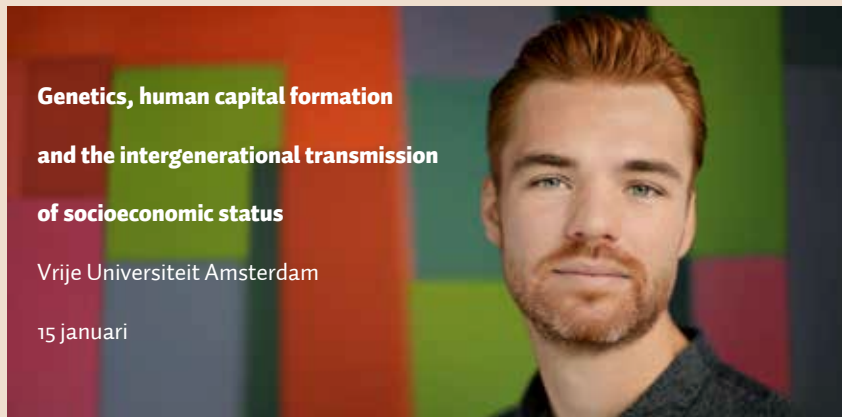
Onlangs verschenen

De KVS Preadviezen van 2024

Nu gratis te downloaden via de website van ESB en KVS

Promotiebespreking: Sjoerd van Alten

Waarom zijn kinderen van welvarende ouders vaak zelf ook welvarend? Bekend is dat zowel genetische factoren (*nature*) als omgevingsfactoren (*nurture*), zoals opvoeding en thuissituatie, hierbij een rol spelen. Maar hoe groot is de invloed van genen, en via welke mechanismen beïnvloeden de genen van ouders de sociaal-economische situatie van hun kinderen? Deze vragen heb ik in mijn proefschrift onderzocht.

Met genetische data van het Lifelines-cohort, een onderzoek onder 167.000 inwoners van Noord-Nederland, heb ik de rol van genetische opmaak in het doorgeven van menselijk kapitaal en sociaal-economische status van generatie op generatie bestudeerd. Ik meet deze genetische opmaak via een 'polygenetische index' (PGI) voor opleidingsniveau. Deze PGI combineert miljoenen genetische markers tot een enkele variabele die de genetische data samenvat tot een proxy van iemands opleidingsniveau. Zo'n PGI is niet deterministisch en verklaart slechts een klein deel (ongeveer zeven procent) van de variatie in opleidingsniveau. Het heeft wel een effect op verschillende vaardigheden – zowel cognitieve als non-cognitieve – van het individu.

Door deze PGI te koppelen aan CBS-data, heb ik de invloed van genen op het oplei-

dingsniveau, inkomen en vermogen van zowel ouders als hun kinderen geanalyseerd.

Mijn onderzoek laat zien dat genetische factoren een belangrijke rol spelen in de overdracht van sociaal-economische status tussen generaties. Wat opvalt, is dat het effect van de genen van de ouders op de uitkomsten van hun kinderen groter is dan verwacht. Dit komt doordat de genen

van ouders niet alleen direct aan kinderen worden doorgegeven, maar ook het menselijk kapitaal en de verdien capaciteit van de ouders zelf beïnvloeden. Deze dragen vervolgens bij aan de omgeving waarin het kind wordt opgevoed, en

aan het vermogen dat direct aan het kind kan worden doorgegeven. Zo beïnvloeden genen ook via sociale routes de sociaal-economische uitkomsten van de volgende generatie.

Mijn bevindingen maken duidelijk dat *nature* en *nurture* nauw met elkaar verweven zijn. Genen beïnvloeden omgevingsfactoren die men doorgaans als *nurture* zou beschouwen. Zo beïnvloeden de genen van ouders de omgeving waarin een kind opgroeit. Deze nauwe verweving van *nature* en *nurture* kan een verklaring zijn voor de grote stabiliteit van intergenerationale ongelijkheid in sociaal-economische status.

Promoties

Erasmus Universiteit Rotterdam

Linda van Rijn – *Old habits die easily: Longitudinal studies on age-related consumer behavior changes.* 19 december

Leander De Schutter – *Hoe machtsverschillen interpersoonlijke vertrouwensprocessen vormgeven.* 19 december

Radboud Universiteit Nijmegen

Charan van Krevel – *Natural resource conversion for sustainable development.* 20 december

Markus Strucks – *Through the lens: Myopic financial decisions.* 7 januari

Rijksuniversiteit Groningen

Ina Karn – *Understanding decision-making processes in corporate governance: An actor-centered perspective.* 16 januari

Tilburg University

Wim Maas – *Balancing acts: Executive compensation, governance, and accountability in non-profit organizations.* 10 januari

Wanqing Zhang – *The impact of psychological factors on decision-making, experiments on decision rationality, labor related choices and donations.* 15 januari

Tijn Fleuren – *Stochastic approaches for production-inventory planning: Applications to high-tech supply chains.* 22 januari

Universiteit van Amsterdam

Georgios Sidiropoulos – *Improving the robustness and effectiveness of neural retrievers in noisy and low-resource settings.* 7 januari

Vrije Universiteit Amsterdam

Joris Amin – *Navigating new horizons.* 13 januari

Kexin Geng – *Tradable permits and travel behavior.* 13 januari

Juliet Vink – *Dancefloor dualities.* 15 januari

Uitgelicht

Verschoven winst

Multinationals zijn sinds 2016 verplicht te rapporteren over hun activiteiten in het buitenland. Doeleman et al. vinden dat deze *country-by-country*-rapportage leidt tot minder winstverschuiving uit landen met een lage belastingvoet naar een belastingparadijs, en tot toenemende winstverschuiving uit landen met een hoge belastingvoet naar een belastingparadijs. Dit vinden zij met een *difference-in-differences*-methode met data van ruim 6.000 multinationals wereldwijd. De handhavingskosten voor de multinational nemen toe door de zichtbaarheid van de winst in het belastingparadijs. Om de totale handhavingskosten constant te houden, is het voordeliger om winst te verschuiven vanuit een land met een hoge belastingvoet in plaats van met een lage belastingvoet.

Doeleman, R., D. Langenmayr en D. Schindler (2024) *Could country-by-country reporting increase profit shifting?* CESifo Working Paper, 11464.

Management met waarde

De kwaliteit van management hangt positief samen met het economische succes van een bedrijf in termen van omvang, de winstgevendheid en de arbeidsproductiviteit. Dit vinden Scur et al. met behulp van enquêtegegevens uit veertien landen, waarmee zij een management-score construeren. Deze score geeft weer in hoeverre het bedrijf gestructureerd te werk gaat op het gebied van toezichthouden, het stellen van doelen en op het gebruik van menselijk kapitaal. De relatie tussen management en bedrijfsomvang is sterker in landen met een open en vrije markt: effectief management lijkt zich hier dus meer uit te betalen.

Scur, D., S. Ohlmacher, J. Van Reenen et al. (2024) *The international empirics of management*. PNAS Research Article, 121(45), e2412205121.

Ruimte voor drugsgebruik

Opvanglocaties voor daklozen bieden in Nederland soms ook veilige drugsgebruikruimtes. Zo'n ruimtes vermindert het drugsgebruik en de drugscriminaliteit in omliggende buurten respectievelijk met 13 en 24 procent. Dit laten Franco en Koster zien met een *difference-in-differences*-model. Opvallend is dat in lage-inkomensbuurten ook de huizenprijzen met 2,5 procent toenemen wanneer zo'n ruimte wordt ingericht. Dit komt waarschijnlijk doordat drugsgebruik zichtbaarder is in economisch kwetsbare gebieden, en de drugsruimtes het straatbeeld dus significant verbeteren.

Franco, S. en H. Koster (2024) *Drug-related harm reduction and local communities: Evidence from Dutch drug consumption rooms*. CEPR Discussion Paper, DP19414.

Rekrutering

Bedrijven die drastisch innoveren, geven de voorkeur aan werknemers die emotioneel stabiel en gewetensvol zijn. Minssen et al. tonen dit aan met behulp van een discrete-keuze-experiment onder 799 Duitse bedrijven, waarbij hun recruiters konden kiezen tussen werknemers. Juist de drastisch innoverende bedrijven, kozen voor emotioneel stabiele en gewetensvolle kandidaten, waarschijnlijk omdat deze eigenschappen werknemer helpen om zich aan te passen aan veranderende omstandigheden. De voorkeur was minder sterk onder de bedrijven die stapsgewijs innoveren.

Minssen, L., M. Levels, H. Pfeifer en C. Wehner (2024) *Recruiting mid-qualified workers in product-innovating firms: Which personality traits matter?* *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 112, 102267.

Gokken in plaat

Het legaliseren van online sportweddenschappen vermindert het sparen en investeren bij economisch kwetsbare huishoudens. Dat tonen Baker et al. aan met behulp van transactiegegevens van Amerikaanse huishoudens. In een *staggered difference-in-differences*-model vinden ze dat online sportweddenschappen zich snel verspreiden door de samenleving wanneer een staat deze legaliseert. Legalisering verdringt niet de andere vormen van gokken of consumptie, maar juist sparen

Erkennen van buitenlandse diploma's

Een Duitse hervorming, die in 2012 de barrières voor de erkenning van buitenlandse kwalificaties drastisch verminderde, leidde tot betere arbeidsmarktposities van migranten van buiten de EU. Dat laten Anger et al. zien met enquête- en sociale-zekerheidsgegevens. Omdat de kwalificaties van EU-migrant al voor 2012 erkend werden, gebruikten de onderzoekers een *difference-in-differences*-model om de arbeidsmarktposities van EU- en niet-EU-migranten te vergelijken. Het aandeel migran-

s van investeren

en investeren. Dat lijkt vooral het geval te zijn bij economisch kwetsbare huishoudens, concluderen de onderzoekers op basis van de rekening- en creditcardgegevens. De bevindingen roepen de vraag op of Nederland er in 2021 wel goed aan heeft gedaan om het online wedden op sportuitslagen te legaliseren.

Baker, S.R., J. Balthrop, M.J. Johnson et al. (2024) *Gambling away stability: Sports betting's impact on vulnerable households*. SSRN Working Paper, 23 oktober.

ten met een erkende buitenlandse kwalificatie steeg aanzienlijk, waardoor de werkgelegenheid en de lonen van migranten van buiten de EU in gereguleerde beroepen met respectievelijk 18,6 en 4 procent toenamen. Ondanks de hogere instroom van migranten van buiten de EU in deze beroepen is er geen bewijs voor verdringing of lagere lonen van autochtonen.

Anger, S., J. Bassetto en M. Sandner (2024) *Lifting barriers to skill transferability: Immigrant integration through occupational recognition*. IZA Discussion Paper, 17444.

Duurzame werkvloer

Het opstellen van sociale normen rondom duurzaam gedrag op de werkvloer kan zulk gedrag onder werknemers stimuleren. Dit blijkt uit drie gerandomiseerde experimenten van Cappellucci et al. in samenwerking met een groot Amerikaans biofarmaceutisch bedrijf. De onderzoekers richtten zich specifiek op het verminderen van plasticafval, het korter open laten staan van vriezerdeuren en het verbeteren van de recycling. Door de interventies – informeren, communicatie, visuele herinneringen en monitoring van meetbare gegevens – nam het duurzame gedrag aanzienlijk toe. Dat toont aan dat eenvoudige maatregelen aanzienlijke verbeteringen in duurzaam werkplekgedrag kunnen opleveren.

Cappellucci, L., L. Ha, J. Honig et al. (2024) *Small changes, big impact: Nudging employees toward sustainable behaviors*. NBER Working Paper, 33120.

Investeren door media

Verhalen in de media over China kunnen een kwart van de internationale investeringsstromen naar China verklaren. Dit laten Agarwal et al. zien met behulp van een methode van natuurlijktalverwerking van Engelstalige artikelen tussen 2007 en 2022 en met investeringsdata uit vijftien economieën. Investeerders die ervaring hebben met investeren in China of die goede informatie over China hebben, zijn minder gevoelig voor verhalen uit de media. Verhalen over politiek en het milieu hebben een minstens zo sterke samenhang met investeringsstromen als economische verhalen.

Agarwal, I., W. Chen en E.S. Prasad (2024) *Beyond the fundamentals: How media-driven narratives influence cross-border capital flows*. NBER Working Paper, 33150.

Ongelijkheid en Brexit

Aversie van inkomensongelijkheid heeft mogelijk een rol gespeeld in de beslissing van de Britten om de Europese Unie te verlaten. Dit laten Costa-Font en Cowell zien met een vragenlijstexperiment in 2017, een paar maanden na het Brexit-referendum. De aversie van inkomens- en gezondheidsongelijkheid van mensen werd blootgelegd door middel van een rawlsiaans gedachtenexperiment. Ook werd de deelnemers gevraagd naar hun Brexit-stem. Een lagere inkomensongelijkheidsaversie hangt bij Britse mannen samen met een hogere kans op een stem voor 'Leave'. Bij vrouwen heeft de inkomensongelijkheidsaversie geen relatie met de referendumstem. Gevoelens over gezondheidsongelijkheid lijken in het referendum geen rol te hebben gespeeld.

Costa-Font, J. en F.A. Cowell (2024) *An unconsidered leave? Inequality aversion and the Brexit referendum*. IZA Discussion Paper, 17439.

Klimaatobligaties

Klimaatobligaties zijn staatsobligaties waarvan de couponrente of nominale waarde afhankelijk is van vooraf gekozen klimaatvariabelen. Broeders et al. schatten middels een modelanalyse dat drie procent van de overheidsschuld van een grote economie kan worden omgezet in klimaatobligaties. De klimaatobligaties geven overheden een prikkel om werk te maken van klimaatbeleid. Daarnaast kunnen investeerders zich verzekeren tegen toekomstige klimaatschade. Het prijsverschil tussen klimaatobligaties en normale staatsobligaties geeft dan aan hoe investeerders het klimaatrisico van een land schatten.

Broeders, D., D. Dimitrov en N. Verhoeven (2024) *Climate-linked bonds*. DNB Working Paper, 817.

De woningbouw piept en kraakt

De woningtekorten in Nederland zijn niet mals. Naar schatting overstijgt het tekort dit jaar de 400.000 woningen (ABF, 2024). In het regeerprogramma van het kabinet-Schoof staat daarom dat er de komende tien jaar 100.000 woningen per jaar gebouwd gaan worden. Dat is ambitieus, maar is het ook realistisch?

Betaalbare woningbouw is duur

Zoomen we wat uit, dan valt het op dat Nederland, hoewel een van de meest dichtbevolkte landen, per inwoner over de meeste woonruimte per inwoner beschikt (Van Sante, 2024). Dat impliceert dat ons land al relatief bebouwd is. De ruimte om bij te bouwen is dus relatief schaars.

Het kabinet stelt bovendien als eis dat twee derde van de gebouwde woningen betaalbaar moet zijn voor lage- en midden-inkomensgezinnen. Dat maakt het doel nog ambitieuzer, want de laatste 25 jaar is voornamelijk in het dure segment bijgebouwd, toont Florian Sniekers in deze ESB. Dat heeft zijn redenen: of er ergens gebouwd wordt, hangt ook af van de bereidheid van de grondeigenaar. En die bouwt bij voorkeur woningen in het dure segment, zo laat Hans Wisman zien, want dat levert meer op.

Voor zover er door de markt wel betaalbare woningen gebouwd worden, vindt dat vaak plaats op grond van woningcorporaties. Maar die zullen het verschil niet kunnen maken. Jan Groot berekent voor zes grote Amsterdamse corporaties dat hun netto-baten uit de te verwachten huuropbrengsten nu onder de bouwwaarde liggen. Hierdoor is het moeilijk ze te bewegen richting meer woningbouw.

Wil men in deze omstandigheden toch voor betaalbare woningen zorgen, dan zal er dus (publiek) geld bij moeten. Het kabinet realiseert zich dat ook en heeft er miljarden voor vrijgemaakt, maar het is de vraag of dat voldoende is. Peter Boelhouwer toont dat er waarschijnlijk meer nodig is.

Een alternatieve oplossing kan zijn om de eis van betaalbaarheid af te zwakken. Jurre Thiel en Henrik Zaunbrecher laten in deze ESB zien dat de snelste weg naar betaalbaar wonen loopt via het bouwen op de duurste plekken. Die woningen zijn waarschijnlijk vaak te duur voor lage- en midden-inkomensgezinnen, maar verminderen wel de prijsdruk in de rest van de markt.

Arbeidstekorten

Maar ook los van de financiën blijft het doel van het kabinet ambitieus. Het bouwen van woningen vereist immers arbeid en juist de bouw kampt met de grootste onvervulde arbeidsvraag (De Bruine, 2024). Meer houtbouw kan hier helpen, zo stellen Angelina Horsting en Jop Woltjer. Dat gaat vaak via prefabconstructies waardoor woningen sneller gebouwd kunnen worden. Het voordeel is bovendien,

vult Wim Boonstra (2024) aan, dat deze bouwpakketten ook prima buiten Nederland in elkaar gezet kunnen worden – dat scheelt ons arbeidskrachten.

Maar ook gemeenten, die in de vergunningen moeten voorzien, kampen met capaciteitsproblemen. Hier kunnen hogere salarissen eventueel helpen of het beperken van de procedures, suggereren Justus van Kesteren, Albert Rutten en Tamara Doeve in deze ESB.

Meer aandacht voor vraagzijde

Vanwege al deze uitdagingen lijken de woningbouwplannen van het kabinet wel erg optimistisch. Toch hoeft de ambitie om de woningtekorten op te lossen geen verloren zaak te zijn. Als het oplossen van het tekort niet volledig lukt aan de aanbodkant, is er altijd nog de vraagkant – en daar lijkt winst te behalen. Zo zou het kabinet er goed aan doen om de hypotheekrenteaftrek af te bouwen, in plaats van die juist te verhogen (Gradus, 2024). Een lagere subsidie op kopen drukt de prijzen.

En we kunnen ook mikken op het beter benutten van de bestaande woonruimte. Zo kende Nederland na de oorlog een vrijgezellenbelasting (tariefgroep I van de inkomstenbelasting). Dat gaat erg ver, maar alleen al door (fiscale) prikkels tégen samenwonen te beperken, lijkt er veel ruimte te kunnen worden vrijgespeeld (Eichholtz et al., 2022). En vorige week berichtten de corporaties bijvoorbeeld dat het beter faciliteren van woningdelen het tekort met tienduizenden woningen kan doen afnemen (Mens en Wassenberg, 2024). Het lijken wenkende perspectieven, nu de woningbouw al jaren piept en kraakt.

Literatuur

ABF (2024) *ABF Woningmarktverkenning 2024-2039*, 5 december 2024, te vinden op abfresearch.nl.

Boonstra, W. (2024) *Haal houtbouw uit het buitenland*. Blog op esb.nu, 11 september.

Bruine, M. de (2024) *Vacaturegraad het hoogst in de bouwrijverheid*. Statistiek op esb.nu, 19 december.

Gradus, R. (2024) *Kabinet-Schoof verhoogt de hypotheekrenteaftrek voor hogere inkomens*. Blog op esb.nu, 25 november.

Eichholtz, P., L. Kattenberg en N. Kok (2022) *Neem prikkels tegen samenwonen weg om het woningtekort te verkleinen*. ESB, 107(4809S), 46–50.

Mens, J. en F. Wassenberg (2024) *Corporaties zien snelle kansen voor beter benutten van hun woningbezit*. Platform 31 Rapport, december. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.

Sante, M. van (2024) *How Europe's housing scarcity varies across countries*. ING Research, 7 maart. Te vinden op think.ing.com.

RUTGER SCHILPZAND

Vakredacteur

Investeringsen ontoereikend voor woningbouwambities

In het regeerprogramma van het kabinet-Schoof worden bestaanszekerheid en wonen als topprioriteit van het kabinet bestempeld. Ik kan mij in de afgelopen decennia geen ander regeerprogramma herinneren dat meer woorden gebruikte (maar liefst tien bladzijden!) om het woonvraagstuk te beschrijven.

En wat er staat, snijdt hout. Inhoudelijk borduurt het kabinet voort op de door minister De Jonge in het vorige kabinet ingeslagen weg. Ook nu staat het terugdringen van het woningtekort via het jaarlijks toevoegen van 100.000 woningen centraal.

Een van de manieren om de woningbouwproductie op het gewenste niveau te krijgen, is het verkorten van de bezwaarschriftprocedures en het versnellen van de woningbouwprocedures. Hiertoe behoren onder andere het terugbrengen van de beroepsmogelijkheden naar één instantie, het schrappen van diverse bouw- en ruimtelijke regels, het verbieden van extra kwaliteitseisen die boven het bouwbesluit uitgaan en het versterken van de uitvoeringskracht van gemeenten.

Het kabinet heeft ook goed in de gaten dat het de gewenste resultaten niet alleen kan bereiken. Om alle betrokken partijen te committeren werd er op 11 december een nationale woontop georganiseerd met de vertegenwoordigers van de provincies, gemeenten, marktpartijen en woningcorporaties.

En het kabinet trekt de beurs. Voor alle plannen zijn gedurende een periode van vijf jaar vijf miljard aan subsidies en 2,5 miljard aan infrastructuursubsidies beschikbaar (al gaat dat niet allemaal naar het stimuleren van de nieuwbouw: ook de verlaging van de overdrachtsbelasting voor private partijen van 10,4 naar 8 procent moet hieruit gefinancierd worden). Voor een kabinet dat zwaar bezuinigt op andere overheidsuitgaven, zoals ontwikkelingssamenwerking en onderwijs, voorwaar geen klein bier.

Ten slotte blijft de doelstelling van het vorige kabinet overeind en dient twee derde deel van de nieuwbouw in het betaalbare segment te worden gebouwd (sociale en middenhuurwoningen of koopwoningen tot maximaal 390.000 euro).

Ook voor de lange termijn heeft het kabinet een aantal interessante maatregelen in petto. De belangrijkste is dat het wil laten onderzoeken of het mogelijk is om op termijn een planbatenheffing in te voeren. Er komt dan een belasting op de waardesprong die door een bestemmingsverandering ontstaat. Op termijn kan dit speculatie beperken en zo de grondprijzen drukken.

Helaas bouwt het kabinet de riant hypotheekrentaftrek voor eigenaar-bewoners echter niet verder af: deze wordt voor hogere inkomens zelfs iets verruimd (Gradus, 2024). Het door vrijwel alle woningmarktdeskundigen zo vurig bepleite eigendomsneutraal woonbeleid blijft daardoor buiten beeld. Nederland blijft hierdoor op drie structurele aspecten het buitenbeentje van Europa: terwijl alle

PETER BOELHOUWER

Hoogleraar aan de
Technische Universiteit Delft

kopers hypotheekrenteaftrek ontvangen, wordt de sociale huursector fors aangeslagen via de vennootschapsbelasting en de ATAD-rentebeperking en is de private huursector nauwelijks in staat om rendabel te investeren als gevolg van belastingheffingen en huurregulering die door het vorige kabinet zijn ingevoerd.

De belangrijkste vraag die uiteraard na al dat beleidsgeweld overblijft, is of het dit kabinet, in tegenstelling tot het vorige kabinet, wel gaat lukken om het belangrijkste knelpunt daadwerkelijk op te lossen: het terugdringen van het woningtekort.

En juist bij het positief beantwoorden van deze laatste belangrijke vraag zijn bij het regeerprogramma wel een paar kritische kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste is het de vraag of de

woningbouwplannen financieel haalbaar zijn, ook gezien de eisen die eraan gesteld worden qua betaalbaarheid, locatie en duurzaamheid. Holt en Eysbach (2024) schatten dat er alleen al aan publiek geld 16 miljard tekortschiet, en hierbij is nog geen rekening gehouden met de tientallen miljarden aan infrastructuursubsidies die nodig zijn om ingewikkelde locaties als Havenstad Amsterdam, Almere Pampus (IJmeerlijn) en de binnenstedelijke plannen van de gemeente Utrecht te bekostigen. De uitspraak van de minister van IenW dat er op zijn begroting hiervoor de komende vijf jaar geen middelen beschikbaar zijn, is wat dit betreft niet hoopgevend.

Ten tweede lijkt de stoere taal van de minister, die partijen wil gaan dwingen om bouwafspraken te maken en die ze hieraan wil gaan houden, niet realistisch. Koepelorganisaties kunnen nu eenmaal hun leden niet dwingen om verliesgevend te werk te gaan.

Om de voor de 1 miljoen woningen a 350.000 tot 400.000 euro noodzakelijke 350 tot 400 miljard aan investeringskapitaal op tafel te krijgen, moet aan particuliere investeerders een bescheiden brutoaanvangsrendement worden gegund en zouden corporaties niet moeten worden opgezadeld met de vennootschapsbelasting en de ATAD-renteaftrekbeperking. En in plaats van op betaalbare woningen voor starters, zou het kabinet in de koopsector bijvoorbeeld meer kunnen mikken op de voor investeerders lucratievere koopkrachtige vraag van doorstromers.

Alles overziend lijkt het ambitieuze woningbouwbeleid van het kabinet-Schoof toch weinig kans van slagen te hebben. Om de torenhoge ambities daadwerkelijk te realiseren, moet ofwel de portemonnee verder worden opengetrokken ofwel de kwaliteitsambities ten aanzien van betaalbaarheid, locatie en duurzaamheid worden bijgesteld.

Literatuur

Gradus, R. (2024) *Kabinet-Schoof verhoogt de hypotheekrenteaftrek voor hogere inkomens*. Blog op esb.nu, 25 november.

Holt, D en R. Eysbach (2024) *Publieke financiële opgave woningbouw in Nederland: aantallen, tekorten, dekkingen en restopgave*. Rapport Rebel, te vinden op rijksoverheid.nl.

Nederland bouwt vooral dure woningen

Tussen 1999 en 2021 zijn er in Nederland 2,7 miljoen woningen bijgekomen. Waren dit betaalbare woningen?

IN HET KORT

- Sinds 1999 werden er in Nederland 3,6 keer zoveel koop- als huurwoningen gebouwd, met name in het duurdere segment.
- Dure woningen bouwen levert via doorstroming ook betaalbare woningen op, maar deze zal stokken als de woningprijs daalt.

FLORIAN SNIEKERS

Universitair hoofd-
docent aan Tilburg
University

Er is een brede consensus dat er in Nederland een woningtekort is. Na de financiële crisis is er jarenlang veel minder gebouwd dan in de jaren daarvoor (Michielsen et al., 2019). Ook in de afgelopen jaren, gekenmerkt door een hogere inflatie en rente, stond de woningbouw onder druk (CBS, 2024).

Het verminderen van het woningtekort is dan ook een van de prioriteiten van dit kabinet en het wil dat er tot en met 2030 900.000 woningen bijgebouwd worden. Twee derde hiervan moet bestaan uit betaalbare woningen (Rijksoverheid, 2024). Tegelijkertijd waarschuwt NEPROM – de brancheorganisatie voor projectontwikkelaars – dat deze betaalbaarheidseis de woningbouwproductie kan belemmeren (NEPROM, 2024). Nieuwbouwprojecten van betaalbare woningen brengen immers minder op (Boon et al., 2023).

Dit artikel laat zien in welke prijscategorie er in de afgelopen 25 jaar woningen gebouwd zijn, of dat huur- of koopwoningen zijn, en hoe die nieuwe woningen bijdragen aan het aanbod van betaalbare woningen. Deze resultaten zijn gebaseerd op eigen berekeningen op basis van niet-openbare microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Methode

Om de ontwikkeling van de woningbouw per prijscategorie te bekijken, verdeel ik de woningvoorraad in 1999 over 100 percentielen, gerangschikt naar stijgende WOZ-waarde. Dat resulteert in een uniforme verdeling met ruim 50.000 woningen in elk percentiel – in Nederland waren in die tijd ruim 5 miljoen woningen. Binnen elk van deze 50.000 woningen maak ik een onderscheid tussen het aantal huur- en koopwoningen.

Elk nieuwe jaar voeg ik vervolgens elke nieuwe woning toe aan het percentiel van bestaande woningen met eenzelfde WOZ-waarde, geactualiseerd voor dat jaar. Tot eind 2021 voeg ik op die manier 2,7 miljoen woningen toe.

Wanneer de exacte WOZ-waarde van nieuwe woningen niet voorkomt in de bestaande woningvoorraad, plaats ik nieuwe woningen op een rooster dat is geïnterpoleerd op basis van de WOZ-waarden van bestaande woningen. Daardoor, en vanwege ronde getallen, verspringt het aantal woningen soms flink van het ene percentiel op het andere. Woningen die qua woningwaarde buiten de oorspronkelijke verdeling vallen, plaats ik op de uiteinden, waardoor het eerste en laatste percentiel veel woningen bevatten. In de gevallen waar de WOZ-waarde tijdelijk ontbreekt, heb ik deze geïnterpoleerd door de laatste waarneming voorafgaand aan de ontbrekende waarden te vermenigvuldigen met de groeivoet van de WOZ-waarde in de betreffende gemeente.

Resultaten

Figuur 1 laat het aantal koop- en huurwoningen in 1999 zien, voor elk percentiel van de prijsverdeling van de woningvoorraad in 1999. Per definitie vormt de som van het aantal huur- en koopwoningen in 1999 een uniforme verdeling. Figuren 2 en 3 zetten het aantal koop- en huurwoningen in 2021 af tegen dat in 1999, waarbij de woningen in het WOZ-waardepercentiel zijn ingepast als zij er in 1999 hadden gestaan. Wat opvalt is dat er vooral veel duurdere koopwoningen zijn bijgekomen (de verdeling loopt scheef op naar de top in figuur 2) en een beperkt aantal goedkopere huurwoningen (de piek links in figuur 3).

De woningvoorraad groeide sinds 1999 dus vooral in de hoogste percentielen. Deze toename kwam vooral door nieuwe koopwoningen. In het allerlaagste segment werden ook extra woningen gebouwd, maar deze bestonden vrijwel uitsluitend uit huurwoningen.

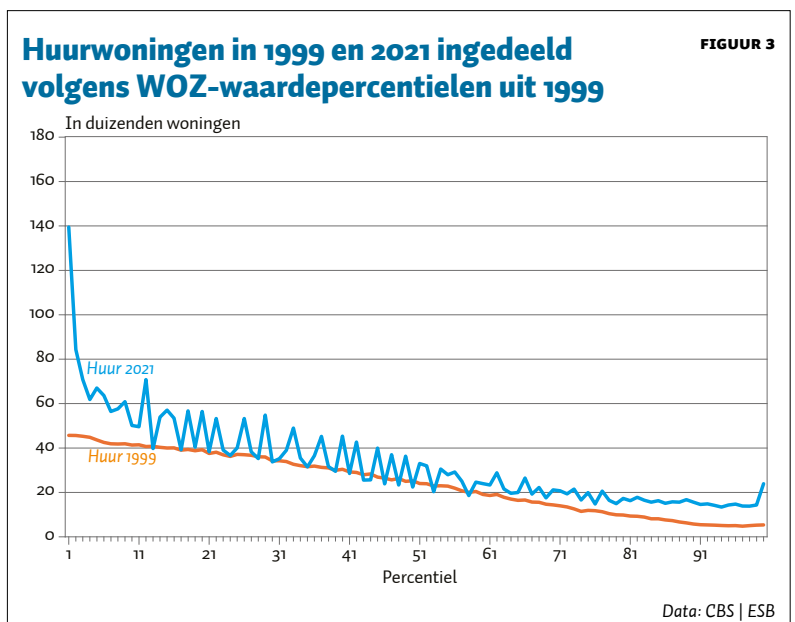
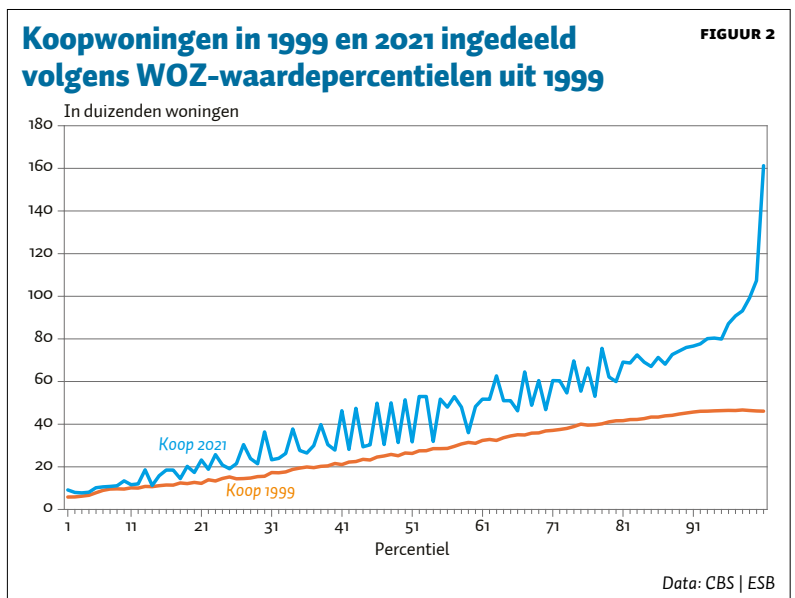
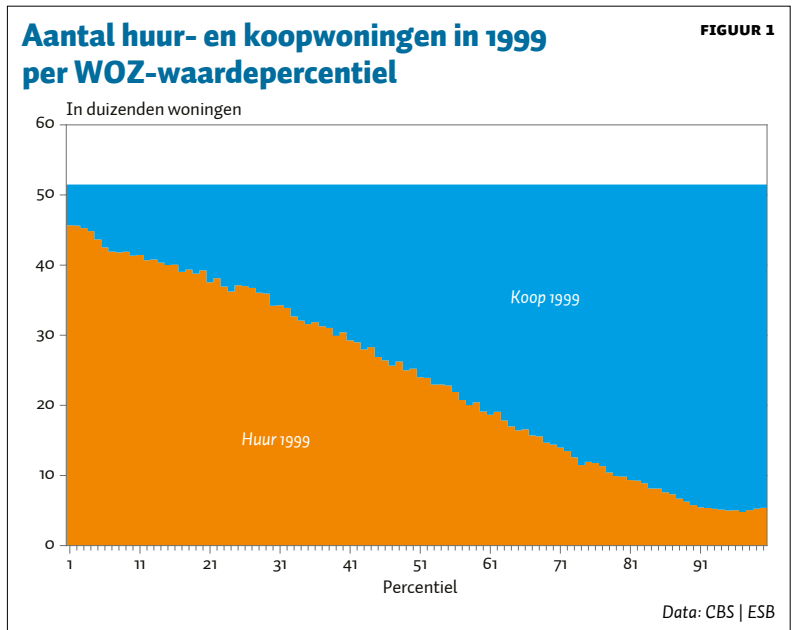
Implicaties

Wanneer bestaande woningeigenaren doorstromen naar dure nieuwbouw, en daarbij goedkopere woningen achterlaten, dan hoeft het niet uit te maken dat er vooral dure woningen gebouwd worden. Indirect wordt op die manier het aanbod goedkope woningen op de markt immers ook bediend.

Het CBS (2023) laat zelfs zien dat vrijstaande woningen, die gemiddeld duurder zijn, langere verhuisketens opleveren dan meergezinswoningen, zodat bij nieuwbouw van vrijstaande woningen veel doorstromers een doorgaans goedkopere woning achterlaten. Uit het evenwichtsmodel van Thiel en Zaubrecher (2024) blijkt bovendien dat, omwille van dit doorstroommechanisme, met name bouwen op dure plekken wonen betaalbaarder zal maken.

Nieuwbouw die zich richt op duurdere woningen kan het aanbod van nieuwe woningen wel gevoeliger maken voor dalende woningprijzen. Dure woningen zijn namelijk vaak alleen bereikbaar voor doorstromers, niet voor starters. Wanneer de verwachting is dat woningprijzen zullen dalen, stopt de doorstroming. Immers, bij dalende woningprijzen wil een doorstromer liever eerst zijn oude woning verkopen alvorens een nieuwe woning te kopen (Moen et al., 2021). Wanneer projectontwikkelaars hun prijzen niet voldoende kunnen laten zakken, krijgen ze hun duurdere woningen dus niet verkocht, en worden volgende nieuwbouwprojecten uit- en afgesteld.

Het bouwen van goedkopere (starters)woningen kan de woningbouw dus minder afhankelijk maken van de doorstroming, en bijgevolg een duurzame bijbouw waarborgen als het economisch even tegenzit. Projectontwikkelaars zullen dan wel met een lager rendement genoegen moeten nemen.

Literatuur

Boon, M., M. Koning, M. de Lange en M. Greve (2023) *Stimuleringsmaatregelen woningbouw*. Rapport Economisch Instituut voor de Bouw, oktober.

CBS (2023) *Verhuisketens in Nederland*. CBS Dashboard, 4 juli. Te vinden op dashboards.cbs.nl.

CBS (2024) *Ruim 73 duizend nieuwbouwwoningen in 2023*. CBS Statistiek, 31 januari.

Michielsen, T., S. Groot en J. Veenstra (2019) *Het bouwproces van nieuwe woningen*. CPB Boek, maart.

Moen, E.R., P.T. Nenov en F. Sniekers (2021) *Buying first or selling first in housing markets*. *Journal of the European Economic Association*, 19(1), 38–81.

NEPROM (2024) *Zorgen over Wet versterking regie volkshuisvesting*. NEPROM Nieuwsbericht, 26 september.

Rijksoverheid (2024) *900.000 nieuwe woningen om aan groeiende vraag te voldoen*. Rijksoverheid Nieuwsbericht.

Thiel, J. en H. Zaunbrecher (2024) *Betaalbaarder wonen vraagt om bouwen op de duurste plekken*. *ESB*, 109(4840), 540–542.

Grondeigenaar bepaalt mate waarin er betaalbare woningen komen

Het demissionaire kabinet wenst veel woningen te bouwen, en dan vooral in het betaalbare segment. De grondeigenaar heeft in Nederland echter het eerste realisatierecht. Gezien hun voorkeuren in het verleden, is het de vraag of private partijen wel betaalbare woningen zullen gaan ontwikkelen.

IN HET KORT

- Hoe sterker de grondpositie van marktpartijen, hoe meer koop- of vrijesectorhuurwoningen er worden gerealiseerd.
- Hoe sterker de grondpositie van corporaties, hoe meer sociale huurwoningen er worden gerealiseerd.

HANS WISMAN

Onderzoeker bij het Kadaster

Het demissionaire kabinet heeft niet alleen de ambitie om bijna een miljoen woningen tot 2030 te realiseren, maar wil dat twee derde daarvan 'betaalbaar' is (Tweede Kamer, 2024). Onder 'betaalbaar' vallen zowel koopwoningen tot aan de NHG-grens (woningwaarde 405.000 euro in 2023) als huurwoningen onder de liberalisatiegrens (huurprijs tot 809 euro per maand). Begin dit jaar heeft de provincie Zuid-Holland bijvoorbeeld zelfs besloten om alleen nog maar met nieuwbouwplannen akkoord te gaan als twee derde van de nieuw te bouwen woningen 'betaalbaar' is – hier gedefinieerd als een prijs beneden de 355.000 euro (NOS, 2024). De helft van de woningen zou uit sociale woningbouw moeten bestaan.

De nadruk op betaalbare woningen kan er echter voor zorgen dat bouwprojecten minder renderen: over het algemeen hebben woningen die voor de markt worden ontwikkeld (koop- of vrijesectorhuurwoningen) een hoger rendement dan woningen die voor de sociale huur zijn bestemd (CPB, 2019).

In dit artikel brengen we in kaart in hoeverre partijen de afgelopen jaren 'betaalbare' woningen hebben gebouwd, ondanks het veelal lagere rendement erop.

Data

Tussen 2019 en 2023 werden circa 212.000 nieuwe woningen gerealiseerd, verspreid over meer dan duizend nieuwbouwwijken. Van deze woningen heeft het Kadaster de

historische grondposities tot 2005 achterhaald – oudere data waren helaas niet beschikbaar. We concentreren ons op marktpartijen en woningcorporaties, aangezien deze partijen primair betrokken zijn bij de ontwikkeling van een nieuwbouwwijk en voor beide de financierbaarheid in uitlopende mate van belang is.

Wat betreft de eigendomssituatie van de woningen sluiten we aan bij de indeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek en onderscheiden we koopwoningen van particuliere eigenaren, huurwoningen van woningcorporaties (hierna: sociale huurwoningen) en alle overige huurwoningen (hierna: private huurwoningen). De categorie sociale huurwoningen bevat een klein aandeel woningen die door corporaties in de vrije sector worden verhuurd, maar die kunnen we niet uitsplitsen. Bij private huurwoningen gaat het om hoofdzakelijk nieuwbouwwoningen die in eigendom van een belegger zijn gekomen.

Meer koopwoningen op grond marktpartijen

Wanneer een of meer marktpartijen voorafgaand aan de ontwikkeling een grondpositie hadden, werden er gemiddeld meer koopwoningen in een nieuwbouwproject gerealiseerd (figuur 1). In nieuwbouwwijken waar alleen marktpartijen een grondpositie hebben, is bijna twee derde van alle woningen een koopwoning. Het aandeel sociale huurwoningen is dan het laagst: gemiddeld wordt tien procent van de woningen op (voormalige) grond van marktpartijen door corporaties gebouwd, meestal omdat de gemeente dit vereist. Wordt de grondpositie gedeeld met woningcorporaties, dan daalt het percentage koopwoningen naar pakweg de helft. Het aandeel huurwoningen van woningcorporaties loopt dan op naar 24 procent. In wijken waar alleen woningcorporaties grondposities hebben, worden gemiddeld genomen de meeste sociale huurwoningen gebouwd.

Meer private huurwoningen in de grote steden

Op het eerste gezicht lijkt er in figuur 1 geen sprake te zijn van een relatie tussen het aantal gebouwde private huurwoningen en de grondpositie: het aandeel huurwoningen dat voor de markt wordt ontwikkeld, ligt, ongeacht eigendomssituatie, gemiddeld tussen de 20 en 24 procent.

De bouw van private huurwoningen op grond van marktpartijen vindt echter veel meer plaats in de grote dan in de kleinere gemeenten (figuur 2). In de grote vier steden

worden er meer koop- dan huurwoningen gebouwd op grond van marktpartijen, terwijl het aandeel in de kleinere steden en zeker in overige gemeenten fors lager is.

Het is overigens goed verklaarbaar waarom in de steden vooral woningen in de private huur worden ontwikkeld: de bouwgrond is relatief duur en dan ligt verdichting, zoals in de vorm van appartementen in plaats van eengezinswoningen, voor de hand (Buitelaar et al., 2008).

Overall meer betaalbare woningen corporaties

Woningcorporaties bouwen overall meer sociale huurwoningen, ongeacht de gemeentegrootte of het type locatie (figuur 3). Het verschil tussen geen en een sterke grondpositie (helft van de grond of meer) leidt tot ongeveer twee keer zoveel sociale huurwoningen in de grote steden en buiten de steden zelfs tot ruim vier keer zoveel sociale huurwoningen.

Conclusie

Het eigendom van de grond is doorslaggevend voor het type woningen dat erop wordt gerealiseerd. Bij marktpartijen resulteert het grondeigendom, afhankelijk van het type locatie, in een hoog percentage koopwoningen of huurwoningen in de vrije sector. Vooral voor de realisatie van sociale huurwoningen is een grondpositie van woningcorporaties cruciaal. Zonder eigendom is het percentage nieuwe sociale huurwoningen dat in een wijk van de grond komt maar heel beperkt. Een sterke grondpositie maakt het verschil.

Wil het kabinet de ambitieuze bouwplannen waarmaken, dan zullen alle partijen mee moeten werken. Gegeven de resultaten in het verleden, lijken marktpartijen niet erg happig op het bouwen van sociale huurwoningen. Of het kabinet zijn bouwambities haalt, hangt dus sterk af van de mate waarin het ook private grondeigenaren hiertoe bereid zal krijgen. Zonder aanvullende maatregelen lijkt de ambitie om in een betrekkelijk korte periode veel woningen te bouwen lastig te verenigen met een zwaar accent op de betaalbaarheid van die woningen.

Literatuur

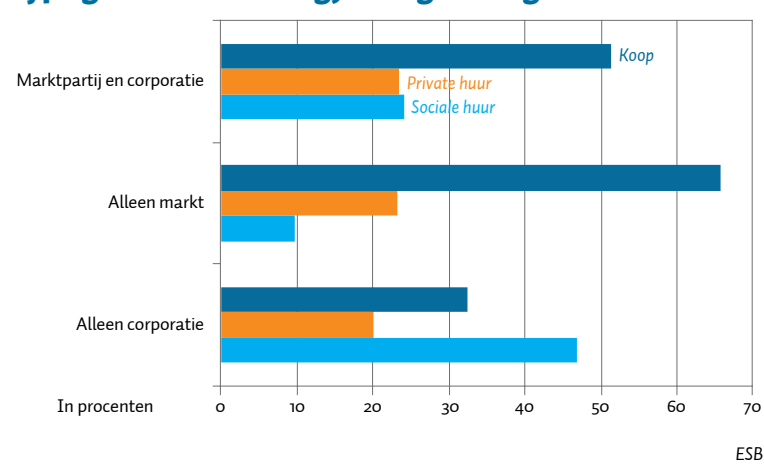
Buitelaar, E., A. Segeren en P. Kronberger (2008) *Stedelijke transformatie en grondeigendom*. Rotterdam/Den Haag: NAi Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau.

CPB (2019) *Het bouwproces van nieuwe woningen: een kwalitatieve economische blik*. CPB Boek, maart.

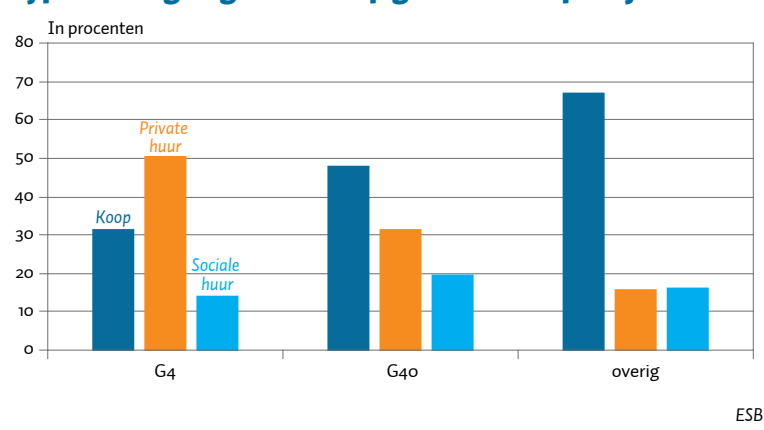
NOS (2024) *Zuid-Holland: meer betaalbare huizen, anders niet bouwen*. NOS Nieuws, 19 januari.

Tweede Kamer (2024) *Kamerbrief Wetsvoorstel Versterking regie volkshuisvesting, 2024-0000124869*. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.

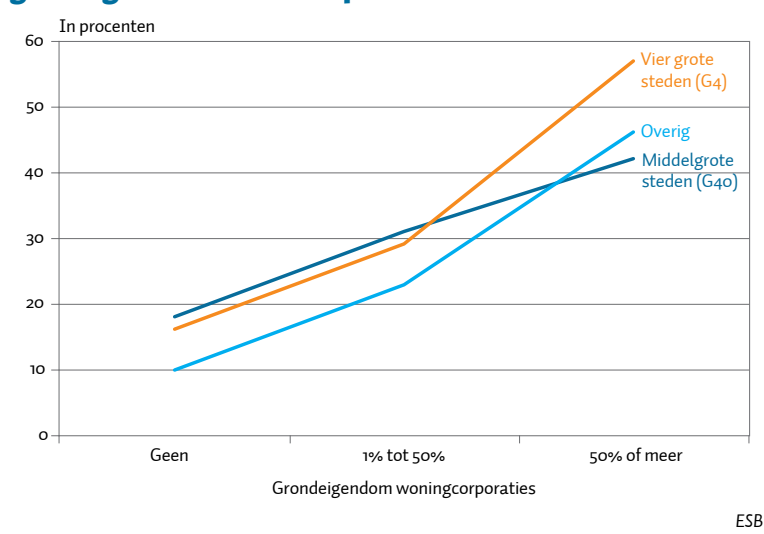
Type gebouwde woning, naar grondeigenaar **FIGUUR 1**

Type woningen gebouwd op grond marktpartijen **FIGUUR 2**

Aandeel sociale huurwoningen neemt toe bij groter grondaandeel corporaties **FIGUUR 3**

Betaalbaarder wonen vraagt om bouwen op de duurste plekken

In Nederland zijn er te weinig betaalbare woningen. Economen adviseren daarom al jaren om meer woningen te bouwen. Maar waar in het land is daarvoor de beste plek?

IN HET KORT

- Het woningtekort geeft aan hoeveel woningen er nodig zijn; prijzen geven aan waar de grootste behoefte aan woningen is.
- De hoge woningprijzen in de Randstad zijn er mede doordat ook woningzoekenden in andere regio's er graag zouden wonen.
- Door woningen in de Randstad te bouwen, neemt de betaalbaarheid niet alleen daar maar ook in de krimpgebieden toe.

JURRE THIEL

Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau (CPB)

HENRIK

ZAUNBRECHER
Wetenschappelijk medewerker bij het CPB

Bij de vraag waar woningen moeten worden gebouwd, staat het statistische woningtekort centraal (MinBZK, 2022). Het statistische woningtekort in een regio is het aantal huishoudens ouder dan 25 jaar dat geen zelfstandige woning heeft, rekening houdend met langdurige leegstand en de verwachte toename van huishoudens (ABF, 2018).

Het statistische woningtekort geeft echter maar beperkt inzicht in de effecten van woningbouw op betaalbaarheid (Groot, 2022). In regio's waar de woningvraag het hoogste is, leidt bijbouwen op basis van het statistisch woningtekort nauwelijks tot lagere prijzen en een afname van het woningtekort. Mensen die nu onzelfstandig wonen in andere regio's verhuizen namelijk naar deze veelgevraagde regio's. In regio's met een lagere woningvraag is er daarentegen wel een effect.

In *ESB* pleitte Stefan Groot er daarom voor om aan de hand van de vraagelasticiteit te bepalen waar er woningen gebouwd zouden moeten worden. Met een recent door ons geschat vraagmodel van de Nederlandse woningmarkt (Thiel en Zaunbrecher, 2023a; 2023b) doen we precies dat: we berekenen de elasticiteiten en brengen in kaart hoeveel de prijzen dalen als er woningen worden gebouwd. Omdat elasticiteiten in de beleidspraktijk niet altijd beschikbaar zijn, brengen we ook in kaart hoeveel de prijzen dalen als er vooral op de duurste plekken wordt bijgebouwd.

Het model

In ons model van de Nederlandse woningmarkt schatten we de voorkeuren van huishoudens voor verschillende

soorten woningen (Thiel en Zaunbrecher, 2023a; 2023b). Op basis van het model kunnen we bepalen wat er met woningprijzen gebeurt als er woningen worden gebouwd. Het model is geschat op basis van microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek voor de jaren 2015–2019 en bevat alleen de vrije huursector en de koopsector. Sociale huur blijft daarmee buiten beschouwing, maar in de regio's waar de behoefte aan woningen in de marktsector groot is, is dat meestal ook zo in de sociale huursector.

Op basis van de modelschattingen maken we vier scenario's waarin we de gevolgen van het bijbouwen voor de woningprijs per vierkante meter in kaart brengen per woningmarktregio, gebruikmakend van de regio-indeling van ABF Research. Betaalbaarheid is de belangrijkste scenario-uitkomst en deze verbetert als de vierkantemeterprijs in een woningmarktregio daalt.

In ieder scenario worden er over heel Nederland hetzelfde aantal nieuwe woningen gebouwd, net zo veel totdat het tekort (binnen de vrije huur- en koopsector) nog maar twee procent van de woningvoorraad is; twee procent is het doel van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. We doen dit op basis van de situatie zoals die in 2019 was; we maken dus geen prognose van het toekomstige woningtekort die ook rekening houdt met demografische ontwikkelingen. Om een tekort van twee procent in de vrije huursector en de koopsector te bereiken, moet de woningvoorraad in die sectoren in 2019 met 1,8 procent toenemen; dat zijn 79.391 woningen.

De vier scenario's verschillen in welke woningmarktregio in Nederland deze 79.391 woningen gebouwd worden. In het basisscenario worden de woningen simpelweg naar rato van het aantal huidige woningen over Nederland verdeeld, dat is de simpelste manier om woningen te verdelen. In het tweede naar rato van het statistische woningtekort in een regio, in het derde naar de verhouding van de prijselasticiteiten en in het vierde naar de verhouding van de prijzen.

Basisscenario: Evenredig bijbouwen

In het eerste scenario bouwen we woningen proportioneel aan de huidige woningvoorraad bij: als in de ene regio twee keer zo veel woningen zijn als in de andere, bouwen we daar ook twee keer zo veel woningen.

Dit simpele bouwprogramma leidt tot een gemiddelde afname van de woningprijs van acht procent, maar de betaalbaarheid neemt vooral toe buiten de Randstad en buiten enkele regio's in Noord-Brabant (figuur 1). Dit

komt doordat op de plekken waar prijzen sterker afnemen de behoefte aan woningen al beperkt was. Daarnaast trekken huishoudens richting de Randstad als daar meer woningen staan. Dit drukt prijzen daarbuiten verder, maar zorgt ervoor dat prijzen in de Randstad hoog blijven.

Scenario 2: Bijbouwen op basis van regionaal tekort

In het tweede scenario volgen we de huidige praktijk en bepalen we waar we bouwen op basis van het statistische woningtekort (ABF, 2024). De verdeling van de woningen over regio's volgt dus het regionale statistische woningtekort. Dit tekort is groter in regio's waar de woningmarkt meer gespannen is. In de Randstad bouw je bijvoorbeeld ongeveer anderhalf keer zo veel als in het basisscenario 1.

In figuur 2a laten we het verschil in het effect op woningprijzen zien tussen deze aanpak en die in het eerste scenario. Dit is dus niet het effect in vergelijking met helemaal niet bouwen. Dat doen we omdat je zo het beste het verschil tussen de aanpakken kan zien. De prijzen dalen iets harder in de Randstad en iets minder daarbuiten, maar het verschil is minimaal. In Den Haag nemen prijzen met 0,8 procentpunt meer af en in de rest van de Randstad minder. Omdat prijzen in Amsterdam en Utrecht al amper daalden in ons simpele scenario, is dat hier ook zo.

Het verminderen van het statistische woningtekort betekent in de populairste delen van Nederland dus nog niet dat wonen daar ook echt betaalbaarder wordt. Dit komt, zoals we al zagen in het eerste scenario, omdat huishoudens graag naar de Randstad trekken als daar meer woningen zijn. Het statistische woningtekort wordt bepaald op basis van verhuisstromen die plaatsvinden bij de huidige prijzen. Waar iemand die nu geen zelfstandige woning heeft naar woonruimte zoekt, hangt echter af van het aanbod en de prijzen in het hele land. Iemand die bij zijn ouders in Drenthe woont, zoekt in de huidige situatie mogelijk ook een woning in Drenthe. Het is echter mogelijk dat zo iemand bij lagere prijzen elders zou willen wonen. Deze latente vraag zien we echter wel in de prijzen: iemand die wel in Utrecht zou willen wonen, ook al woont hij nu nog in Drenthe, drijft wel de prijs in Utrecht op.

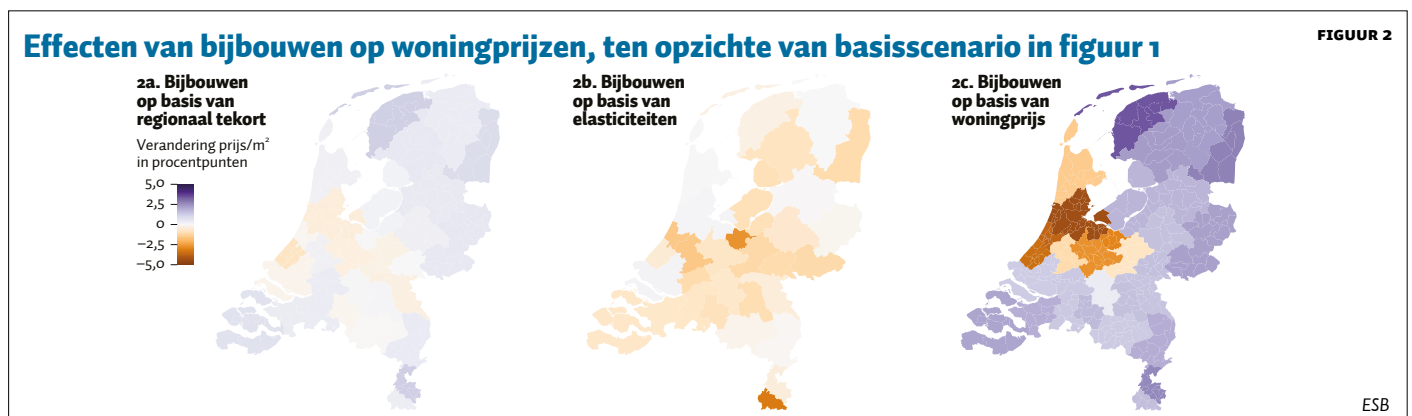
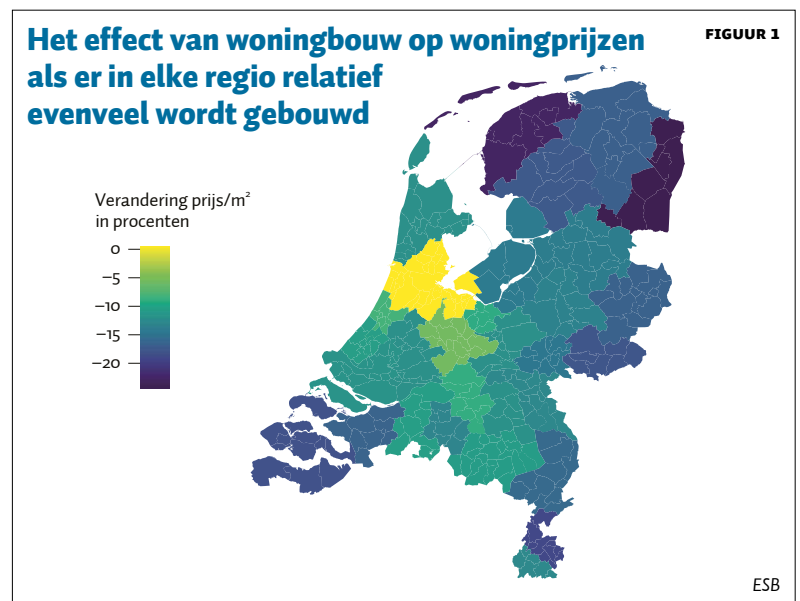
Scenario 3: Bijbouwen bij hoge elasticiteit

In het derde scenario gebruiken we de vraagelasticiteit om te bepalen waar gebouwd moet worden. Hoe groter de vraagelasticiteit, hoe minder de prijs afneemt bij een gegeven relatieve toename van de woningvoorraad. Uit

ons model blijkt dat de vraagelasticiteit flink verschilt over Nederland: van $-0,68$ in woningmarktregio Amsterdam tot $-0,16$ in de regio Venlo. Anders gezegd, de woningvoorraad moet veel meer toenemen in de regio Amsterdam dan in de regio Venlo om een vergelijkbare procentuele prijsdaling te bewerkstelligen.

Om het simpel te houden, bouwen we proportioneel aan de vraagelasticiteit per regio: als de elasticiteit twee keer zo groot is, bouwen we twee keer zo veel woningen. We bouwen dus meer woningen in gebieden waar de prijs minder reageert op woningbouw. In dit scenario wordt er naar verhouding niet zo veel gebouwd in de grote steden en meer in kleinere agglomeraties zoals Amersfoort en Maastricht. Dit komt doordat de elasticiteit in middelgrote steden maar iets kleiner is dan in de grote steden. Hierdoor is de relatieve toename van de woningvoorraad groter in middelgrote steden.

Figuur 2b laat de effecten op woningprijzen zien in vergelijking met het eerste scenario. Het eerste dat opvalt, is dat de prijzen in alle woningmarktregio's lager zijn dan in het simpele scenario. Oftewel, gebruik maken van elasticiteiten is een 'free lunch' als het enige doel is om betaalbaarheid te vergroten: het kan er alleen maar beter van worden. Omdat we in dit specifieke, simpele voorbeeld relatief weinig bouwen in de grote steden, is er daar ook niet veel verbetering in de betaalbaarheid.

Scenario 4: Bijbouwen bij hoge prijzen

In het vierde scenario bouwen we in de woningmarktregio's waar de vierkantemeterprijs het hoogst is. Als we enkel dit criterium zouden hanteren, zouden we alleen in de regio Amsterdam bouwen. Om dat te voorkomen, hanteren we een plafond op het aantal woningen dat gebouwd kan worden. Dat plafond hangt af van de vraagelasticiteit, zodat we meer bouwen in regio's waar de betaalbaarheid door woningbouw minder toeneemt. Voor regio Amsterdam betekent dit bijvoorbeeld dat de woningvoorraad met 6,6 procent mag toenemen. Ondanks deze beperking is dit een vrij extreem scenario: we bouwen veel in woningmarktregio's als Amsterdam en Utrecht, en helemaal niet in bijvoorbeeld Emmen of Sittard.

Ten opzichte van het eerste scenario nemen de prijzen nu veel sterker af in de Randstad (figuur 2c). Daarbuiten nemen ze juist toe. Maar netto, als we de effecten in figuren 1 en 2c bij elkaar optellen, nemen de prijzen ook buiten de Randstad af. Dat is opvallend omdat daar in dit scenario amper woningen worden gebouwd. Dit komt omdat er een groep huishoudens is die naar de Randstad verhuist als de prijs daar iets daalt. Daardoor oefenen ze geen vraag meer uit in hun eerdere woonplaats, wat daar voor lagere prijzen zorgt.

Blijkbaar is het dus niet nodig om woningen in krimpgebieden te bouwen om daar de betaalbaarheid te vergroten, zolang er genoeg wordt gebouwd in gespannen woningmarkten elders. Deze spill-over van prijzen van de Randstad naar daarbuiten hebben we het afgelopen decennium ook gezien. Woningprijzen stegen tot 2019 vooral in de Randstad, totdat huishoudens daar wegtrrokken en de prijzen vooral daarbuiten stegen (CBS, 2023).

Ook zien we dat het moeilijk is om door woningbouw de betaalbaarheid in de meest gespannen woningmarkten te verbeteren. Zelfs in het meest extreme scenario krijgen we maar een prijsdaling van vijf procent in de regio Amsterdam. Dat is niet per se erg. Blijkbaar is er een groep huishoudens die, zelfs tegen hoge prijzen, graag in Amsterdam woont, maar die dat nu niet lukt. Als er meer woningen in Amsterdam zijn, is dat voor deze huishoudens dus een vooruitgang.

Als het doel toch is om, door woningbouw, specifiek in de regio Amsterdam een serieuze verbetering van de betaalbaarheid te krijgen, moeten er veel woningen gebouwd worden. Waarschijnlijk zelfs zo veel dat het statistische woningmarkttekort landelijk onder de streefwaarde van twee procent daalt.

Conclusie en discussie

Regelmatig wordt de economische blik tegenover de volkshuiskundige gezet, bijvoorbeeld door Blijie (2022) in ESB. Het verschil tussen beide visies is echter helemaal niet zo groot. In de volkshuiskundige opvatting is een woonruimte een recht: het doel is dus dat alle huishoudens een zelfstandige, betaalbare woning hebben. Als er een tekort is, moeten er dus woningen gebouwd worden. Deze conclusie kan ook op economische gronden worden verdedigd: als woningprijzen veel hoger zijn dan de bouwkosten op een locatie, is een redelijke vuistregel dat daar bouwen de maatschappelijke welvaart verhoogt (Vermeulen et al. 2016).

Sterker nog, juist het combineren van het statistische woningtekort met prijzen en elasticiteiten leidt tot een betere

invulling van de woningbouwopgave. Het praktische nadeel van prijzen en elasticiteiten is dat het moeilijk is om een concreet getal te krijgen hoeveel woningen er gebouwd moeten worden. Daar is het statistische woningtekort heel geschikt voor. Aan de andere kant zien we dat het statistische woningtekort moeite heeft om de grote latente vraag voor woningen in de Randstad te meten. Maar als je kijkt waar woningen het duurst zijn, zie je die latente vraag meteen.

Vanuit praktische overwegingen verdienen prijzen als sturingsvariabele de voorkeur boven elasticiteiten. Prijselasticiteiten zijn vaak moeilijk te meten, terwijl woningprijzen direct observeerbaar zijn. Gelukkig is, in onze data, de correlatie tussen woningprijzen en prijselasticiteiten hoog: bijna $-0,9$ op het niveau van woningmarktregio's. Blijkbaar nemen in de regio's met de duurste huizen de woningprijzen ook het minste af door te bouwen.

Hoewel we denken dat prijzen en elasticiteiten beleidsmakers kunnen helpen bij beslissingen over de locatie van nieuwe woningen, moeten er een aantal kanttekeningen bij de huidige analyse geplaatst worden. De belangrijkste daarvan is dat deze nog te grof is om als concrete basis te dienen voor voorstellen voor bouwprogramma's. Zo gaan we er bijvoorbeeld van uit dat de (maatschappelijke) kosten van woningbouw niet verschillen tussen regio's. Die verschillen zijn er echter wel degelijk, bijvoorbeeld in de prijs van infrastructuur of klimaatgerelateerde kosten. Ook gaan we ervan uit dat er in alle regio's ruimte is om te bouwen.

Daarnaast hebben we hier alleen gekeken naar de effecten voor het gemiddelde huishouden. In de praktijk willen beleidsmakers graag specifieke groepen, zoals starters, helpen. Het is niet automatisch zo dat het bouwprogramma dat voor de grootste toename in betaalbaarheid zorgt, ook het beste is voor zulke aandachtsgroepen. Ook hangt het effect op specifieke groepen waarschijnlijk af van het soort woningen dat gebouwd wordt, en niet alleen van de locatie. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat de betaalbaarheid of toegankelijkheid voor lage of middeninkomens niet toeneemt omdat ze zich na een beperkte prijsdaling in Amsterdam nog steeds geen woning kunnen veroorloven. Daarom komen we later dit jaar met een uitgebreidere publicatie waarin we kijken hoe bouwprogramma's uitpakken voor verschillende aandachtsgroepen.

Literatuur

- ABF (2018) *Woningtekort: een nieuwe benadering van een actueel probleem*. ABF Research Publicatie, 20 november.
- ABF (2024) *Dashboard Primos-Prognose*. ABF Research. Te vinden op primos.abfresearch.nl.
- Blijie, B. (2022) In prijselasticiteit kun je niet wonen. *ESB*, 107(4805), 35–37.
- CBS (2023) *Huizenprijzen stegen sinds 2013 het meest in regio Haarlem en de Zaanstreek*. CBS Statistiek, 7 maart.
- Groot, S. (2022) Gemeten woningtekort zegt weinig over werkelijke woningschaarste. *ESB*, 107(4805), 32–34.
- MinBZK (2022) *Nationale Woon- en Bouwagenda*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Rapport, maart. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- Thiel, J.H. en H. Zaunbrecher (2023a) *De impact van leennormen op huurders, huizenbezitters en investeerders*. CPB Publicatie, september.
- Thiel, J.H. en H. Zaunbrecher (2023b) *Mortgage debt limits and buy-to-let investors: A structural model of housing with an endogenous rental sector*. CPB Discussion Paper, 22 september.
- Vermeulen, W., C. Teulings, G. Marlet en H. de Groot (2016) *Groei & krimp: Waar moeten we bouwen – en waar vooral niet?* Nijmegen: VOC Uitgevers.

Gemeenten moeten bijspringen om sociale woningbouw te realiseren

Ondanks de politieke wens om meer sociale huurwoningen te bouwen, komt dit nauwelijks van de grond. Vaak wordt er naar woningcorporaties gekeken om dit op te lossen. Maar is het bouwen van sociale woningen voor deze partijen wel rendabel?

IN HET KORT

- Hoewel corporaties genoeg vermogen hebben, is het lastig om daarmee sociale nieuwbouw te financieren.
- Huuropbrengsten van de sociale huur zijn te laag om de bouw en financieringskosten van nieuwbouw te dekken.
- Gemeenten kunnen relatief goedkoop bijspringen om de exploitatie rond te krijgen.

JAN GROOT

Zelfstandig
financieel en hypo-
theekadviseur

Het klinkt anno 2024 misschien vreemd, maar een tekort aan betaalbare woningen is niet van alle tijden. De naoorlogse woningnood werd effectief bestreden door de bouw van miljoenen sociale huurwoningen, ondersteund door ruimhartige subsidies van het Rijk. Eind jaren tachtig van de vorige eeuw kon de toenmalige CDA-staatssecretaris van Volkshuisvesting Enneüs Heerma dan ook vaststellen dat landelijk gezien de kwantitatieve woningnood was opgelost. Dat was aanleiding om nieuwe objectsubsidies voor de bouw van sociale huurwoningen stop te zetten en het restant aan langlopende subsidieverplichtingen van het Rijk aan woningcorporaties in één keer af te kopen. Door deze ‘bruteringsoperatie’, die uiteindelijk in 1995 zijn beslag kreeg, kwamen de woningcorporaties financieel op eigen benen te staan (Beekers, 2012).

Na de bruteringsoperatie viel de nieuwbouw van sociale huurwoningen ver terug (figuur 1). Ongetwijfeld werd dit mede beïnvloed door andere maatschappelijke factoren: de rente was hoog en woningcorporaties werden aangemoedigd allerlei andere maatschappelijke taken te vervullen dan alleen bouwen. Maar ook de veranderde financiële prikkels speelden een rol. Corporaties draaiden immers sinds de bruteringsoperatie zelf op voor de onrendabele nieuwbouwprojecten (Schilder et al., 2006).

Inmiddels zijn de wachtlijsten voor een sociale huurwoning weer opgelopen en is de woningnood weer terug op de politieke agenda, zowel bij de gemeenten als bij het Rijk.

De vraag luidt waarom de bouw van betaalbare woningen onvoldoende van de grond komt. In dit artikel onderzoek ik in hoeverre financiële knelpunten een rol spelen en zo ja, welke oplossingsrichtingen daarvoor te vinden zijn. De focus ligt op de regio Groot-Amsterdam (Metropoolregio Amsterdam) omdat daar de ontwikkelingen – zoals stijging van de vastgoedprijzen, huurstijgingen in de vrije sector en stijging van bouwkosten en tekort aan betaalbare woningen – zich het meest geprononceerd van Nederland voordoen.

Om inzicht te krijgen in de financiële status van woningcorporaties heb ik de geconsolideerde jaarrekeningen van de zes corporaties die actief zijn in Amsterdam, geaggregeerd. Om classificatie- en definitie-interpretaties te voorkomen, is er geen onderscheid gemaakt tussen zogenaamde sociale en vrije of betaalbare middenhuurwoningen omdat het vanuit economisch oogpunt gaat om de woningmarkt in Groot-Amsterdam in bredere zin. Bovendien maken de middenhuurwoningen slechts vijftien procent uit van de woningportefeuille van corporaties, zo blijkt uit hun jaarrekeningen.

Markt en beleidswaarde

De marktwaarde van de vastgoedportefeuille van corporaties wordt berekend op basis van de markthuur. De beleidswaarde is afgeleid van deze marktwaarde maar aangepast voor het maatschappelijke beleid van de corporaties; daarmee gaat deze niet uit van de markthuur maar van de huur die volgt uit het beleid van de corporatie. Er is een aanzienlijk verschil tussen de beleidswaarde en de marktwaarde in verhuurde staat. Voor de onderzochte

corporaties bedraagt dit verschil 23 miljard euro, ofwel 44 procent.

Uit oogpunt van financierbaarheid is de marktwaarde relevanter omdat die het onderpand van de lening weergeeft. Mocht de woningcorporatie in financiële moeilijkheden komen, dan kan ze (of de geldverstrekker) in het uiterste geval de woningen verkopen om de leningen (gedeeltelijk) af te lossen. Het geeft daarmee inzicht in het risico dat een geldverstrekker loopt.

KADER 1

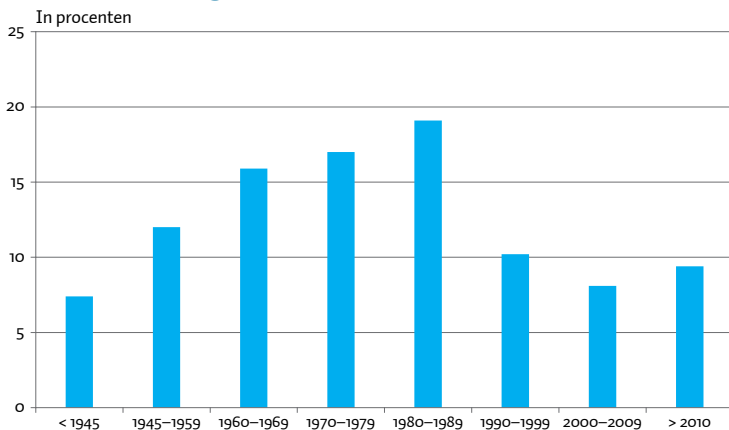
Vermogenspositie woningcorporaties

Voor een succesvolle financiering moeten de corporaties beschikken over zowel een voldoende sterke vermogenspositie (balans of onderpand) als een voldoende inkomen (brutowinst en/of kasstromen) om de rente- en aflossingsverplichtingen te kunnen betalen.

De vermogenspositie van de woningcorporaties is ijersterk (tabel 1). De solvabiliteit op basis van de marktwaarde van bijna 80 procent is zeer royaal, in acht nemend dat een percentage van 25 procent al als voldoende wordt bestempeld door de toezichthouder (AW, 2024). De cor-

Bouw corporatiewoningen als percentage van de totale woningbouw

FIGUUR 1

Data: dVi/WBA | ESB

Balans van zes woningcorporaties actief in Amsterdam, 2023

TABEL 1

Marktwaaarde woningvoorraad in verhuurde staat, in miljoenen euro's	63.885
Beleidswaarde, in miljoenen euro's	29.394
Langlopende schuld, in miljoenen euro's	12.343
Solvabiliteit (marktwaaarde)	79%
Solvabiliteit (beleidswaarde)	60%
Loan-to-value (marktwaaarde)	19%
Loan-to-value (beleidswaarde)	42%

Data: Jaarrekeningen van de zes woningcorporaties actief in Amsterdam (De Alliantie, Ymere, Stadgenoot, Rochdale, Lieven de Key en Eigen Haard) | ESB

Kasstromen Amsterdamse woningcorporaties 2020-2023

TABEL 2

	In miljoenen euro's
Bruto-huuropbrengsten	8.694
Personeelskosten	-1.035
Onderhoud	-2.892
Bruto-rentebetalingen	-1.398
Verhuurderheffing	-778
Overig	-1.109
Totaal van kasstroom uit operationele activiteiten	1.482
Verkoop bestaande woningen	2.334
Toename lange schuld	894
Toename korte schuld	-290
Totaal kasstroom voor investeringen	4.421
Nieuwbouw	2.284
Overige investeringen zoals renovatie, woningverbeteringen et cetera	2.365
Investeringen	4.649
Rentedekkingsratio (bedrijfsresultaat / rentelasten)	2,1

Data: Jaarrekeningen (2020-2023) van de zes woningcorporaties actief in Amsterdam (De Alliantie, Ymere, Stadgenoot, Rochdale, Lieven de Key en Eigen Haard) | ESB

poratiesector kiest ervoor, in lijn met zijn maatschappelijke doelstellingen, om een eigen definitie te hanteren voor de waarde van de woningportefeuille, namelijk de beleids-

waarde (kader 1). De solvabiliteit van zestig procent op basis van de beleidswaarde blijft ruimschoots voldoende. De sterke balans vindt zijn oorsprong in de gestegen marktwaarde van de woningportefeuille.

De loan-to-value (schulden als percentage van de balanswaarde) is ook riant. Voor een particuliere belegger in onroerend goed geldt een bovengrens van 50 tot 70 procent. De corporaties hebben een percentage van slechts 19 procent op basis van de marktwaarde, en 42 procent op basis van de beleidswaarde.

Inkomsten en uitgaven

Omdat de commerciële resultaten van de woningcorporaties erg beïnvloed worden door de fluctuerende huizenprijzen – die boekhoudkundig in de winst-en-verliesrekening worden opgenomen – is het zinnig om naar de operationele kasstromen te kijken teneinde een beeld te krijgen van de financiële positie van de corporatie.

De rentekosten voor een onroerendgoedbedrijf zijn zeer bescheiden, die zijn slechts vijftien procent van de huuropbrengsten (tabel 2). Maar ondanks de lage rentebetalingen blijkt de vrije kasstroom uit de operationele activiteiten maar net de rentebetalingen te dekken, waardoor de rentedekkingsratio maar net boven de kritieke grens van de toezichthouder AW ligt.

In de periode 2020-2023 hebben de Amsterdamse woningcorporaties 4,6 miljard euro geïnvesteerd, gelijkelijk verdeeld over nieuwbouw en woningverbeteringen (tabel 2). Dit is gefinancierd met kort en lang vreemd vermogen (0,6 miljard) en eigen middelen (1,5 miljard), maar voor een nog groter deel door verkoop van de bestaande woningen (2,3 miljard). De resterende 0,2 miljard euro komt voort uit een daling in de bank/kaspositie.

Door vrijwel alleen te investeren uit middelen van de eigen bedrijfsvoering en uit de opbrengsten van de verkoop van woningen blijven de rentebetalingen onder controle, maar neemt de sociale woningvoorraad zeer mondjesmaat toe.

Sociale woningbouw niet rendabel

De zwakke inkomenspositie van de corporaties en daarmee de beperkte investeringen in nieuwe woningen vindt mogelijk zijn oorzaak in de rentabiliteit van de sociale huurwoningen. Het bouwen van een sociale nieuwbouwwoning kost gemiddeld 260.119 euro, zo kan op basis van de jaarrekeningen van de corporaties worden berekend.

De maximale huurprijs van een sociale huurwoning in Amsterdam in 2024 is 879,66 euro. De gemiddelde huur kan echter niet deze grens zijn, omdat woningcorporaties variatie in de huur moeten aanbrenge, bijvoorbeeld tussen jongerenwoningen en gezinswoningen. Om een inschatting te maken van de huuropbrengsten van de woningcorporaties, rekenen we daarom met een gemiddelde huur van 90 procent van de maximale huur: 792 euro. Wanneer we hier tien procent beheerkosten (gebaseerd op de jaarrekeningen) en vijftien procent onderhoudskosten (een gebruikelijk percentage voor nieuwbouwonderhoud in de sector) aftrekken, resteert een netto-huuropbrengst van 594 euro.

Omdat het krachtens de maatschappelijke doelstelling van de woningcorporatie niet de bedoeling is om tus-

sentijds te verkopen of uit te ponden, kijken we naar een exploitatieperiode van vijftig jaar. In de jaarrekeningen spreken de corporaties De Key, Eigen Haard en Ymere over een rente van 3,75 à 4,00 procent om de financieringskosten van nieuwbouwprojecten door te rekenen.

De netto-huurbrendst is onvoldoende om de annuïtaire maandlast van rente en aflossingen over vijftig jaar te dekken, die 961 en 1.003 euro bedraagt bij 3,75 respectievelijk 4,0 procent. Wanneer we een reële rente van 1,8 procent hanteren (de huidige nieuwbouwhypotheekrente van 3,8 procent minus 2 procent voor de langetermijninflatiedoelstelling van de Europese Centrale Bank), en daarbij rekening houden met verwachte inflatie en huurstijgingen, komen we uit op een maandlast van 658 euro. Dit bedrag ligt boven de netto-huurbrendst. Daarmee is anno 2024 de bouw van sociale huurwoningen (zwaar) verliesgevend voor de woningcorporaties.

Grenzen van financieel beleid

Denkbaar en wellicht wenselijk vanuit de maatschappelijke doelstelling is dat woningcorporaties ondanks de verwachte verliezen toch veel gaan bouwen. Hoe ver kunnen ze dan gaan en wat zijn dan de belangrijkste risico's en knelpunten?

Stel dat de woningcorporaties in Groot-Amsterdam besluiten om gezamenlijk 50.000 extra sociale woningen te bouwen om zo te voldoen aan de doelstellingen uit het gemeentelijke coalitieakkoord (Gemeente Amsterdam, 2016). Als de kosten van de woningbouw onveranderd blijven, kost dit 13 miljard euro. Als we veronderstellen dat het geheel gefinancierd wordt met lang vreemd vermogen met een rente van 3,75 procent, blijft het eigen vermogen in marktwaarde onveranderd omdat de kostprijs van de nieuwbouw overeenkomt met de marktwaarde. Om de lasten van de aflossingen te voorkomen, wordt de boel gefinancierd met aflossingsvrije leningen. Zo blijft de balans, ook op termijn, zeer sterk en binnen de normen van het Waarborgfonds Sociale Woningbouw en de AW. Voor de balansratio's dreigen dus geen problemen.

Waar het wél knelt, is bij de kasstromen. De bruto-huurbrendsten nemen met 475 miljoen toe, maar die zijn onvoldoende om de extra onderhouds- en beheerkosten (119 miljoen) en de extra renterekening aan de banken (488 miljoen) te betalen. Gevolg is dat de rentedekkingsratio daalt tot onder de voorgeschreven normwaarde van 1,4.

Rol voor de overheid

Als de overheid meer sociale woningbouw wil, kan deze daar beleid voor voeren. Een bouwpremie om de kosten en opbrengsten gelijk te trekken, verlaagt de bouwpijs en daarmee de benodigde financiering en dus schulden. De kleinere schulden drukken indirect, via de rente (3,75 procent), de rentebetalingen. Om de exploitatie voor 50.000 woningen in Amsterdam rond te krijgen is vooraf een hoge bijdrage in de sociale nieuwbouwinvestering van 3,6 miljard euro nodig.

Ook zou de overheid zich kunnen richten op het versterken van de kasstromen van de corporaties. Dit kan door een directe huurtoeslag aan de woningcorporaties te versterken. Een maandelijkse toeslag van 220 euro per extra nieuwbouwwoning is voldoende om de extra huurbrendsten en

toeslagen in lijn te brengen met de extra kosten voor onderhoud, beheer en rente. De budgettaire kosten voor het Rijk en/of gemeenten Amsterdam bedragen dan 132 miljoen per jaar voor de 50.000 woningen. Voor het hele land zouden 200.000 extra sociale woningen – het corporatie-aandeel aan sociale woningen van de 1 miljoen extra woningen die Hugo de Jonge wenste – onder dezelfde veronderstellingen, een jaarlijks budgettair beslag leggen van 530 miljoen.

De bruto-huursom stijgt ieder jaar omdat de sociale huren zijn geïndexeerd aan de lonen. Omdat de rentebetalingen nominaal gelijk blijven, daalt ieder jaar het bedrag dat de corporaties tekortkomen. Dus kunnen de jaarlijkse directe huurtoeslagen aan de woningcorporaties dalen met het bedrag van de huurstijging (gecorrigeerd voor gestegen beheer- en onderhoudskosten). Bij een gemiddelde indexatie van 2,5 procent zijn de directe toeslagen na twintig jaar verdwenen. Voor Amsterdam zouden de totale budgettaire verplichtingen, in euro's van 2024, te betalen over de komende vijftien jaar, beperkt blijven tot één miljard. Doordat corporaties het benodigde kapitaal zelf kunnen aantrekken, is een directe huurtoeslag een goedkoper instrument dan een bouwpremie om de woningen te realiseren.

Conclusie

Dankzij hun ijzersterke balansen zijn de woningcorporaties in potentie een ideale partner voor de overheid om veel meer betaalbare woningen te realiseren. De gemeenten van hun kant, in dit geval Amsterdam, dienen zich wel meerjarig te committeren aan extra huurbijdragen om de woningexploitatie rond te krijgen. Een bedrag van 132 miljoen euro per jaar klinkt veel, maar het gaat in feite om minder dan twee derde van de jaarlijkse parkeeropbrengsten of de helft van de grondopbrengsten van Amsterdam. Bovendien zal, gezien de benodigde bouwtijd, de budgettaire last slechts geleidelijk ontstaan en ook weer vanzelf verdwijnen.

Door woningcorporaties alleen te pushen om extra te bouwen, zoals nu gebeurt, gaat ten koste van de eigen financiële, vooral liquide, soliditeit van de corporaties. De sociale huren zijn immers te laag bij de huidige bouwkosten om de extra financieringslasten te dekken. Doorgaan met het huidige beleid van prestatieafspraken is als 'trekken aan een schichtig paard'. Het paard is niet dood en niet onwillig, maar ziet terecht risico's op zich afkomen die het liever wil vermijden. Een oplossing zou zijn dat het Rijk en/of gemeenten de woningcorporaties jaarlijks met nieuwbouwtoeslagen ondersteunen om de sociale businesscase rond te krijgen. Tegenover overzichtelijke kosten staat dan grote welvaartswinst voor woningzoekenden.

Literatuur

- AW (2024) Bestuurlijke brief ratio's grenswaarden. Autoriteit Woningcorporaties, 18 juni. Te vinden op www.ilent.nl.
- Beekers, W.P. (2012) Het bewoonbare land: Geschiedenis van de volkshuisvestingsbeweging in Nederland. Proefschrift, Vrije Universiteit.
- Gemeente Amsterdam (2016) Koers 2025: Ruimte voor de stad. Publicatie, april. Te vinden op assets.amsterdam.nl.
- Schilder, A., R.H.J. Mosch en M. Hage (2006) Advies toezicht op woningcorporaties. Rapport Commissie Schilder, de Nederlandsche Bank, 20 juni. Te vinden op zoek.officielebekendmakingen.nl.

Pak krapte gemeente-ambtenaren aan om woningbouw te realiseren

Personeelskrapte bij gemeenten vormt een obstakel voor hun belangrijke rol in het realiseren van de woningbouwopgave. Wat zijn de grootste knelpunten in de personeelsvoorziening? En wat zijn oplossingen voor deze personeelskrapte?

IN HET KORT

- Maar weinig vacatures bij gemeenten zijn direct in te vullen door werkzoekenden met een passende achtergrond.
- Er zijn veel kandidaten met een passende achtergrond voor de vacatures bij gemeenten die al elders werken.
- Werven kan succesvoller als gemeenten de salarissen van krapteberoepen gelijkwaardiger maken aan de salarissen elders.

JUSTUS VAN KESTEREN
Senior onderzoeker
bij SEO Economisch
Onderzoek (SEO)

ALBERT RUTTEN
Onderzoeker bij SEO

TAMARA DOEVE
Onderzoeker bij SEO

Het huidige kabinet heeft zich voorgenomen om honderdduizend woningen per jaar te bouwen. Hiermee zet kabinet Schoof de lijn voort die is ingezet door het vorige kabinet. De landelijke stimulansen, zoals de woondeals en de Startbouwimpuls (beide driehonderd miljoen euro), zijn voorbeelden van de uitwerking van dit beleidsstreven (MinBZK, 2024).

Gemeenten spelen een cruciale rol in het realiseren van deze woningbouwimpuls. Ze zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van ruimtelijke-orderingsplannen, het opstellen van omgevingsplannen en het afgeven van bouwvergunningen. Daarnaast bezitten veel gemeenten aanzienlijke posities op de grondmarkt en werken ze nauw samen met woningcorporaties en projectontwikkelaars.

Voor het invullen van deze rol hebben gemeenten voldoende personeel nodig. Bijna zeventig procent van de gemeenten ziet dan ook het eigen personeelsgebrek als een obstakel om de woningbouwopgave te realiseren. Brink (2024) schat in dat het landelijk benodigde ambtelijke capaciteitstekort tussen 1.300 en 2.200 fte bedraagt.

De personeelskrapte leidt bij gemeenten tot verhoogde doorlooptijden bij de goedkeuring van bouwplannen (Hendriksma, 2022). Dat vertraagt landelijk de woningbouwopgave. Alleen al in Gelderland worden er naar schatting 1.500 woningen per jaar minder gebouwd als gevolg van deze personeelskrapte (Brink, 2024).

Dit artikel onderzoekt in drie stappen de mogelijke oplossingen om gemeentelijke personeelskrapte voor het realiseren van de woningbouwopgave te verminderen. Als eerste brengen we personeelskrapte in kaart. Daarna kijken we naar de omvang van het potentiële aanbod. Als laatste kijken we in welke mate potentiële werknemers momenteel financieel geprikkeld worden om bij gemeenten te werken.

Personeelskrapte

Om te bepalen voor welke beroepsgroepen binnen gemeenten vacatures langdurig openstaan, gebruiken we gegevens van Jobfeed. Jobfeed is een platform dat dagelijks het internet doorzoekt om een actueel beeld te geven van de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Ruim negentig procent van alle vacatures wordt door Jobfeed gelokaliseerd. Het platform slaat per vacature verschillende kenmerken op, zoals werkgever, functie, beroepsgroep (ISCO-code), gevraagd opleidingsniveau, de datum van plaatsing en de datum van offline halen van de vacature. We selecteren alle vacatures die in het derde en vierde kwartaal van 2023 bij gemeentelijke organisaties geplaatst zijn.

Om te bepalen of een vacature moeilijk te vervullen is, kijken we of deze langer dan drie maanden openstaat. Die vacatureduur berekenen we als het verschil tussen het moment van plaatsen en offline halen van de vacature.

Voor beroepsgroepen die relevant zijn voor de woningbouwopgave staat iets meer dan een op de tien vacatures in 2023 langer dan drie maanden open. Het gaat dan om beroepsgroepen die een belangrijke rol vervullen in het realiseren van nieuwe woningen (tabel 1). Zo hebben specialisten ruimtelijke ordening een belangrijke rol in het opstellen en wijzigingen van omgevingsplannen. Financieel specialisten zijn van belang voor het in kaart brengen van financiële risico's die gemeenten lopen met betrekking tot de aan- en verkoop van grond. Technische vakkrachten en specialisten techniek en bouwkunde spelen een belangrijke rol bij bouw- en woningtoezicht. En beleidsadviseurs spelen een belangrijke rol in de woningbouwopgave omdat ze strategisch advies geven over wet- en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, milieu en bouw. Verder wegen ze de belangen van belanghebbenden af en faciliteren ze de samenwerking tussen partijen.

Vooral vacatures voor financieel specialisten op het terrein van ruimtelijke ordening en bouw zijn relatief moeilijk te vervullen. Hierbij gaat het onder andere om managers vast-

Het onderliggende onderzoek is gefinancierd door A&O Fonds Gemeenten

goedbeheer, taxateurs waardering onroerende zaken (WOZ) en bouwkundig inspecteurs. Hoewel gemeenten beleidsadviseurs op meerdere beleidsdomeinen kunnen inzetten, was bijna een op de vier geplaatste vacatures voor beleidsadviseurs op het domein van ruimtelijke ordening en bouw.

De top drie van gevraagde beroepen onder beleidsadviseurs in dit beleidsdomein zijn beleidsmedewerker milieuzaken, beleidsmedewerker ruimtelijke ordening en bouwplantoetsers. Andere beroepen waar binnen gemeenten veel vraag naar is zijn adviseur civiele techniek, beleidsmedewerker volkshuisvesting en omgevingsmanager.

Potentieel personeel

In de tweede stap brengen we het potentiële aanbod van kandidaten voor langdurig openstaande vacatures in kaart met de Enquête beroepsbevolking (EBB). Het potentiële aanbod bestaat in dit onderzoek uit twee groepen.

De eerste groep zijn zij-instromers uit dezelfde beroepsgroepen waarvoor gemeentelijke vacatures langdurig openstaan. Zij hebben relevante werkervaring en voldoen aan de eisen van de beroepsgroep, waardoor zij vermoedelijk direct inzetbaar zijn. Tabel 2 laat zien dat het vooral voor technische vakkrachten geldt dat er veel werkenden in dezelfde beroepsgroep buiten gemeenten werkzaam zijn. Dit geldt ook, maar in mindere mate, voor de beroepsgroepen specialisten techniek en bouwkunde, financieel specialisten en specialisten ruimtelijke ordening, verkeer en milieu. Voor beleidsadviseurs geldt dat er relatief weinig werkenden in dezelfde beroepsgroep buiten gemeenten werkzaam zijn. Al met al lijkt zij-instroom van direct inzetbare arbeidskrachten een kansrijke wervingsstrategie voor een aantal krapteberoepen.

De tweede groep bestaat uit werkzoekenden die momenteel geen betaald werk hebben, maar wel actief op

Openstaande vacatures gemeenten in 2023

TABEL 1

	Aantal ontstane vacatures	Aandeel moeilijk vervulbare vacatures ¹ (in procenten)
Beleidsadviseurs ruimtelijke ordening en bouw	1358	10,0
Technische vakkrachten	418	9,6
Specialisten techniek en bouwkunde	470	9,7
Financiële specialisten ruimtelijke ordening en bouw	324	12,0
Specialisten ruimtelijke ordening, verkeer en milieu	2088	10,9

Noot: Gegevens beslaan de laatste twee kwartalen van 2023.

¹ Vacatures die meer dan drie maanden openstaan

Data: Jobfeed | ESB

Potentieel arbeidsaanbod voor gemeenten, per vacature

TABEL 2

	Onder werkenden ¹	Onder werkzoekenden ²
Beleidsadviseurs ³	69	17
Technische vakkrachten	1.537	95
Specialisten techniek en bouwkunde	534	60
Financieel specialisten ³	305	11
Specialisten ruimtelijke ordening, verkeer en milieu	327	9

Noot: Het potentiële aanbod is gedeeld door het aantal ontstane vacatures binnen gemeenten om tot het potentiële aanbod per vacature te komen

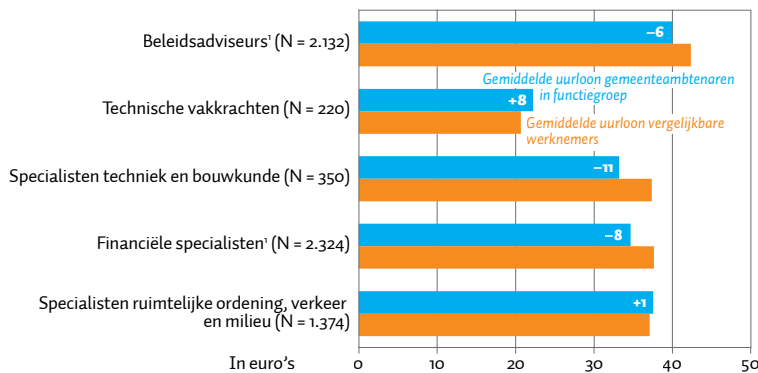
¹ Voor werkenden is gekeken naar werknemers in dezelfde beroepsgroepen

² Werkzoekenden zijn beschikbaar voor werk, zoeken actief naar werk en voldoen qua opleidingsniveau en -richting aan de functie-eisen van de vacatures

³ Voor beleidsadviseurs en financieel specialisten omvat het aanbod niet enkel ruimtelijke ordening en bouw, maar alle beleidsdomeinen, omdat verder specificeren niet mogelijk is met EBB-data

Data: EBB, Jobfeed | ESB

Loonvergelijking binnen dezelfde beroepsgroep **FIGUUR 1**

Noot: Uurlonen zijn vergelijkbaar gemaakt op basis van propensity-score matching, zie Van Kesteren et al. (2024). Waardes in de balken geven procentuele verschillen weer.
¹ Betreft alle gemeentelijke beleidsadviseurs en financieel specialisten. Uurlonen zijn naar verwachting vergelijkbaar tussen beleidsdomeinen, omdat de cao geen onderscheid maakt in beleidsdomeinen.

Bron: Heyma et al. (2024) | ESB

zoek zijn en beschikbaar zijn voor werk, en voldoen aan de opleidingseisen van de vacature. Deze werkzoekenden hebben mogelijk meer begeleiding nodig, maar zijn in potentie in staat om de vacatures te vervullen.

Tabel 2 toont dat vooral voor mbo-functies als technische vakkrachten en specialisten in de techniek en bouwkunde relatief veel werkzoekenden beschikbaar zijn die voldoen aan de opleidingseisen van de vacatures. Het aantrekken van werkzoekenden lijkt daarom een kansrijke wervingsstrategie voor het invullen van vacatures binnen deze beroepsgroepen. Omdat er relatief weinig werkzoekenden zijn die aan de opleidingseisen voldoen voor hbo- en wo-functies, zoals specialisten ruimtelijke ordening en beleidsadviseurs, is het aantrekken van deze werkzoekenden een minder kansrijke wervingsstrategie.

Loonvergelijking

In de derde stap vergelijken we de primaire arbeidsvoorwaarden (uurloon) van gemeenteambtenaren met vergelijkbare werknemers elders. Dit doen we met behulp van de propensity score matching-methode. In deze methode wordt voor iedere werknemer in een bepaalde beroepsgroep bij de gemeenten gezocht naar de best vergelijkbare werknemer in dezelfde beroepsgroep buiten de gemeenten, op basis van achtergrondkenmerken. Deze achtergrondkenmerken zijn geslacht, leeftijd, migratieachtergrond, opleidingsniveau, regio, contractvorm, arbeidsduur en dienstverband. Door te corrigeren voor achtergrondkenmerken is een goede vergelijking mogelijk tussen het uurloon van gemeenteambtenaren en dat van werknemers in dezelfde beroepsgroepen buiten gemeenten. Voor een verdere uitleg zie Van Kesteren et al. (2024).

In figuur 1 zien we dat werkenden in woningbouw relevante beroepsgroepen hoofdzakelijk een lager uurloon hebben bij gemeenten dan in andere sectoren. Dit geldt met name voor financieel specialisten, specialisten in de techniek en beleidsadviseurs. Een verhoging van het salaris zou daarom bij kunnen dragen aan het aantrekken van zij-instromers en werkzoekenden en daarmee aan het invullen van (moeilijk vervulbare) vacatures.

Conclusie en discussie

Voor de beroepsgroepen zoals specialisten in de techniek en bouwkunde is er relatief veel direct inzetbaar potentieel aanbod beschikbaar uit andere sectoren. Gericht aantrekken van zij-instromers kan daarmee een kansrijke strategie zijn om vacatures te vervullen.

Het is echter niet zeker of deze werknemers bereid zijn over te stappen naar gemeenten. De locatie kan een probleem zijn, omdat veel mensen niet willen verhuizen of geen lange reistijden accepteren. Hierdoor is het beschikbare personeel vooral te vinden binnen de eigen regio (Van Kesteren et al., 2024).

Een ander probleem kan het salaris zijn. Gemeentelijke lonen liggen gemiddeld iets lager, waardoor het verhogen van salarissen kan helpen om overstappen aantrekkelijker te maken en personeel te behouden. Een indicatie dat een hoger loon een aanzuigende werking kan hebben, blijkt uit de geringe krapte aan (wel) relatief goed betaalde technische vakkrachten bij gemeenten. Overigens spelen ook secundaire arbeidsvoorwaarden, zoals verlofdagen en overwerkvergoedingen, mee in de keuze om voor de gemeente te gaan werken. Die scoren vaak beter op secundaire voorwaarden dan private bedrijven (Heyma et al., 2024).

Toch zijn er ook beroepsgroepen waarvoor er relatief weinig direct inzetbaar arbeidspotentieel is vanuit werkzoekenden en andere sectoren – in het bijzonder beleidsadviseurs en financieel specialisten. In zo'n geval gaan goede primaire noch secundaire voorwaarden voldoende soelaas bieden zolang gemeenten vasthouden aan traditioneel wervings- en selectiebeleid. Er is dan een bredere blik nodig op werving en selectie om vacatures te vervullen. Dit kan door bijvoorbeeld vacatures te vervullen op basis van competenties en vaardigheden en minder op basis van formele kwalificaties. Dit type kandidaten hebben in de regel wel meer ondersteuning en scholing nodig om inzetbaar te zijn voor woningbouwopgaven.

Ten slotte kunnen gemeenten beleid voeren om het ontstaan van vacatures te voorkomen door de vraag naar nieuw personeel te verminderen. Dit kan bijvoorbeeld door minder gedetailleerd te sturen op woningbouwplannen, vergunningsprocedures te versoepelen en te focussen op personeelsbehoud en het verhogen van de arbeidsproductiviteit (bijvoorbeeld door schaalvoordelen in samenwerking, het verminderen van administratieve lasten en het stimuleren van arbeidsbesparende innovaties). Op deze manier kunnen gemeenten hun groeiende rol in de woningbouwopgave vervullen zonder dat er al te veel extra personeel moet worden geworven.

Literatuur

Brink (2024) Ambtelijk capaciteitstekort woningbouw. Brink Rapport, 22 januari. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
 Hendriksma, M. (2022) *Nijpend personeelsgebrek nekt bouwplannen*. Binnenlands Bestuur Nieuwsbericht, 20 mei.
 Heyma, A., J. van Kesteren en A. Rutten (2024) *Arbeidsvoorwaarden publieke sector*. SEO-rapport 2023-154.
 Kesteren, J. van, T. Doeve en A. Rutten (2024) *Vacaturemonitor gemeenten 2024* SEO Publicatie, 26 september.
 MinBZK (2024) *Kamerbrief Versnellen processen en procedures woningbouw, 2024-0000176392*.

Houtbouw pakt woning- én klimaatcrisis aan

Vanwege de nadruk op de hoeveelheid te bouwen huizen lijken andere doelen rondom circulariteit en duurzaamheid binnen de woningbouw uit het oog te worden verloren. Houtbouw kan een belangrijke rol spelen om de Nationale Woon- en Bouwagenda te bereiken.

IN HET KORT

- Snelle constructie en lage CO₂-uitstoot maken houtbouw geschikt om de woning- én klimaatcrisis aan te pakken.
- Houtbouw komt nog niet van de grond, mede omdat de sector al decennia werkt met beton en staal.
- Beleidsmakers moeten hun kennis in houtbouw vergroten, gelddruk verminderen en duurzame innovatie stimuleren.

ANGELINA HORSTING

Onderzoeker bij
Wageningen Economic Research

JOP WOLTJER

Onderzoeker bij
Wageningen Economic Research

Met het ambitieuze doel van de Nederlandse regering om tot en met 2030 900.000 nieuwe woningen te bouwen, staat het land voor een aanzienlijke uitdaging. De realiteit toont echter een verontrustend beeld: in het afgelopen jaar werden slechts 73.000 nieuwbouwwoningen voltooid, een lichte daling ten opzichte van de bijna 75.000 woningen in 2022, en ruim onder de jaarlijkse doelstelling van 100.000 (CBS, 2023a). Bovendien lijkt de toekomst op korte termijn niet veelbelovend, gezien de forse afname in het aantal afgegeven bouwvergunningen van bijna 76.000 in 2021 tot slechts 55.000 in 2023 (CBS, 2023b). Factoren zoals stijgende rente, toenemende bouwkosten en een nijpend tekort aan personeel in de bouwsector bemoeilijken het behalen van deze doelstellingen.

Daarbij komt dat Nederland niet alleen kampt met een woningcrisis, maar ook met een klimaatcrisis. De vervuilende industrie van beton en staal, de belangrijkste leverancier van bouwmaterialen, draagt niet bij aan het behalen van de klimaatdoelen.

Waarom dan niet proberen twee vliegen in één klap te slaan door de woningcrisis en de klimaatcrisis tegelijkertijd aan te pakken? Het gebruik van lokaal gewonnen en hernieuwbare bouwmaterialen, zoals hout, kan een cruciale bijdrage leveren aan de Nationale Woon- en Bouwagenda, waarin ook duurzaamheidsdoelstellingen en circulariteit worden nagestreefd (MinBZK, 2022).

Zo biedt houtbouw aanzienlijke voordelen in termen van uitstoot tijdens het bouwproces, met name merkbaar lagere CO₂- en stikstofemissies vergeleken met traditionele

bouwmethoden. Omdat houten woningen *prefab* (vooraf gebouwd) worden geproduceerd, kunnen deze al binnen enkele weken worden gebouwd. Dit proces duurt bij traditionele bouw vaak een jaar of langer.

Daarnaast maken de lichtgewicht eigenschappen van hout houtskelbouw bijzonder geschikt voor toepassingen op locaties waar beton en staal niet ideaal zijn. Voorbeelden van lichtgewicht houtbouw zijn te vinden bij uitbreidingen aan bestaande gebouwen, bouwprojecten op zachte en onstabiele bodems, en de ontwikkeling van circulaire en tijdelijke bouwfundamenten. Bovendien kan lichtgewicht houtbouw bovenop bestaande infrastructures zoals parkeergarages worden ingezet, waardoor extra wooneenheden in dichtbevolkte stedelijke gebieden mogelijk worden gemaakt (Horsting et al., 2024). In de hoogbouwsector kan 'kruislaaghout' (*cross-laminated timber*; CLT), met zijn kruislinks gelijmde lagen, extra sterkte en stabiliteit bieden.

Hoewel houten woningen momenteel vaak als luxe-producten worden gezien, biedt houtbouw juist door zijn veelzijdigheid een breed scala aan toepassingsmogelijkheden. Een voorbeeld waar houtbouw ingezet zou kunnen worden, is de gemeente Amsterdam die met zogeheten 'verdichting' (meer huizen binnen bestaande wijken) 20.000 extra woningen binnen de gemeentegrens wil bouwen (Van den Eerenbeemt en Stoker, 2024).

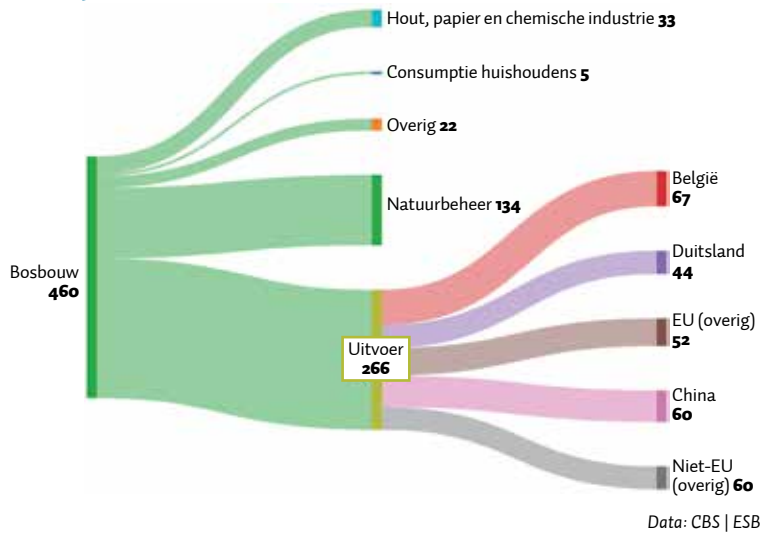
Om de transitie naar een duurzamere bouwsector mogelijk te maken, moeten er wel significante stappen gezet worden. In dit artikel belichten we, op basis van literatuuronderzoek, statistieken en interviews met belanghebbenden uit de woningbouw, uitgevoerd door Wageningen University & Research in samenwerking met van Hall Larenstein (Horsting et al., 2024), waarom houtbouw nog niet van de grond komt. Daarnaast gaan we in op essentiële acties die op dit moment nodig zijn om de toepassing van houtbouw te bevorderen.

Houtbouw is duurzamer

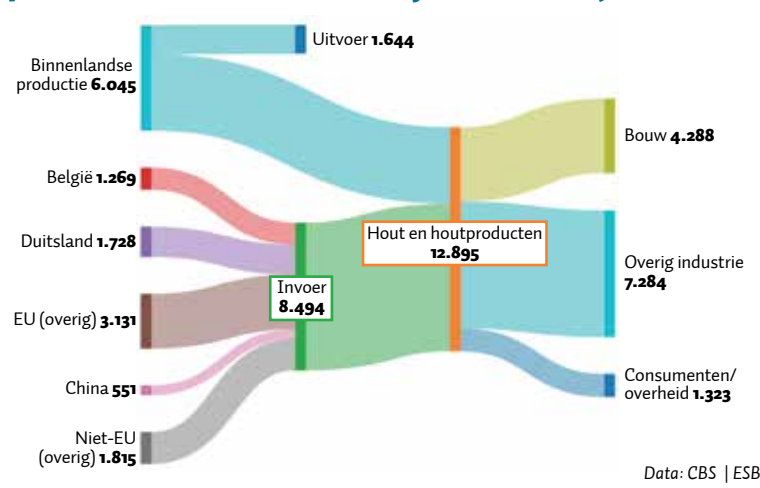
Houtbouw draagt bij aan het opslaan van CO₂ omdat bomen tijdens hun groei CO₂ uit de lucht opnemen en vastleggen in hun hout. Wanneer hout wordt gebruikt als bouw materiaal, blijft deze CO₂ gedurende de levensduur van het gebouw opgeslagen. Mede daarom heeft hout, mits duurzaam geoogst, een positieve bijdrage aan het milieu, in tegenstelling tot niet-hernieuwbare materialen zoals beton en staal (Hurmekoski et al., 2022). Daarnaast kenmerkt houtbouw zich ook door een verminderde uitstoot van CO₂ en stikstof tijdens het bouwproces. Dit ondersteunt ook de overheidsambitie voor schone, circulaire en natuurinclusieve bouwprocessen (MinBZK, 2022).

Wim Boonstra heeft een reactie geschreven op dit artikel, zie daarvoor [esb.nl](https://www.esb.nl)

Nederlandse houtproductie en -gebruik in 2022, in miljoenen euro's **FIGUUR 1**

Productie, invoer en gebruik van hout en houtproducten in Nederland in miljoenen euro's, 2022 **FIGUUR 2**

Geen traditie in houtbouw

Hoewel er aanzienlijke kansen liggen, komt houtbouw nog niet echt van de grond. Een decennialange afhankelijkheid van traditionele materialen, zoals beton en staal, zorgt ervoor dat hout een secundaire of zelfs tertiaire keuze voor veel professionals is geworden (Jellema et al., 2022). Bij beton en staal weten aannemers goed wat de kosten zijn en komen ze zelden voor verrassingen te staan. Het is lastiger om de kosten voor houtbouw in te schatten als gevolg van de sterk fluctuerende houtprijzen (CME Group, 2024) en een gebrek aan standaardisatie. Deze onzekerheden houden ook risicoaverse beleggers tegen om te investeren in houtbouw.

Daarnaast is er in de loop der jaren een scepsis rondom houten constructies ontstaan, die voortkomt uit de historische ontwikkeling waarin de overgang van hout naar steen werd gezien als een stap naar grotere duurzaamheid en veiligheid. Deze vooroordelen zijn helaas blijven bestaan, waarbij houtbouw vaak ook nog onterecht wordt geassocieerd met overmatige bomenkap en dus als niet-duurzaam en als een 'stap terug' wordt gezien (Horsting et al., 2024).

Tevens vormen capaciteitsbeperkingen een grote barrière voor de Nederlandse houtbouwsector. Figuur 1 laat zien dat Nederlands hout relatief vaak wordt geëxporteerd, in plaats van voor binnenlandse doeleinden wordt ingezet. Een reden voor de frequente export van Nederlands hout naar naburige landen is de beperkte Nederlandse verwerkingscapaciteit. Met name voor de hoogbouwsector, waar de productie van CLT essentieel is voor houten hoogbouw, is deze capaciteit uiterst beperkt: Nederland heeft momenteel geen eigen CLT-fabrieken. Plannen om een dergelijke fabriek te bouwen zijn vorig jaar gestaakt. Daarnaast beschikt Nederland over weinig houtzagerijen en wordt rondhout veelal in bijvoorbeeld Duitsland verwerkt.

Aanbod van hout en houtproducten

De verwachting is dat met een opschaling van houtbouw het houtgebruik verder zal stijgen. Het is dan van belang om goede relaties te blijven onderhouden met landen die over zaagcapaciteit beschikken en CLT kunnen produceren. Het merendeel van de import, ongeveer driekwart, is afkomstig uit de EU, voornamelijk uit België en Duitsland, maar ook uit Scandinavische landen (figuur 2).

Daarbij is het van cruciaal belang dat we de herkomst van hout en houtproducten kritisch blijven volgen: het streven naar zo kort mogelijke ketens en het behoud van regionale productie vormen essentiële elementen van een duurzame visie binnen de houtketen.

Als Nederland houtbouw wil bevorderen, is het daarom ook verstandig om (deels) zelfvoorzienend te worden in de productie van CLT en te investeren in de ontwikkeling van een eigen CLT-fabriek. Maar hoewel de capaciteit voor binnenlandse houtverwerking zeker opgeschaald kan worden, is een scenario waarin Nederland volledig voorziet in zijn eigen behoeften voor hout en houtproducten niet realistisch. In 2022 bedroeg het binnenlandse gebruik van hout en houtproducten bijna dertien miljard euro, waarbij de bouwsector een aanzienlijk aandeel van 33 procent, oftewel meer dan vier miljard euro, voor zijn rekening nam. Dit omvat ook hout gebruikt in traditionele bouwconstructies. De productiecapaciteit in Nederland was in 2022 ruim ontoereikend; de totale binnenlandse productie van hout en houtproducten bedroeg zes miljard euro, waarvan circa 25 procent weer werd geëxporteerd. In 2022 werd dus twee derde van het benodigde hout geïmporteerd, ter waarde van bijna 8,5 miljard euro.

Een alternatieve oplossing van het capaciteitsprobleem zou kunnen zijn om kleinere houten huizen voor starters te bouwen. Door af te stappen van de huidige bouwstandaard van 120 vierkante meter kunnen meer huizen gerealiseerd worden met de bestaande productiecapaciteit van houten bouwmaterialen.

Kennis over houtbouw nog beperkt

Naast het vergroten van de productiecapaciteit en het verkorten van de houtketen vormt de kenniskloof over de gehele houtketen een van de meest urgente barrières. Deze kloof strekt zich uit van de selectie van houtkwaliteit tot aan de praktische implementatie, beginnend bij de opdrachtverlening, via ontwerp en bouw (MinLNV, 2020; Horsting et al., 2024). Een mentaliteitsverandering naar

'denken in hout' vanaf het begin van het ontwerpproces is belangrijk, gelet op de unieke eigenschappen en voordelen van hout. Dit vraagt om een verschuiving in het paradigma waarbij hout als primair bouw materiaal wordt gezien.

De overheid kan de ontwikkeling van kennis in de sector ondersteunen door bijvoorbeeld aanbestedingen te beperken tot ondernemingen met aantoonbare ervaring in houtbouw. Naarmate bouwers meer ervaring opdoen, wordt verwacht dat de expertise binnen de houtbouwsector zal groeien, wat leidt tot kostenreductie en een vermindering van risico's en fouten in het bouwproces. Er is er ook een duidelijke noodzaak voor onderwijs- en trainingsprogramma's die kennislacunes opvullen en innovatie in de sector bevorderen. Praktijkkennis over houtbouw kan worden opgehaald in landen zoals Zweden en Canada, waar houtbouw al decennialang wordt toegepast.

Regelgeving en meetbaarheid verbeteren

Een methodische aanpak is cruciaal voor de transitie naar houtbouw, inclusief afspraken tussen gemeenten en woningbouwcorporaties over het gebruik en de vereenvoudiging van houtbouw, zoals de bossenstrategie voorstelt een strategie van het rijk om meer koolstof vast te leggen door extra bomen te planten (MinLNV, 2020; Horsting et al.). Uniforme wet- en regelgeving, vooral gericht op CLT, is noodzakelijk om beleidsfragmentatie te voorkomen.

Verder dient er snel een nieuwe Nederlandse Milieuprestatie Gebouwen ontwikkeld te worden die de opslag van CO₂ in hout en andere duurzaamheidsfactoren meeneemt. Tot op heden wordt hierin nog geen rekening gehouden met de positieve milieubijdrage, zoals tijdelijke opslag van CO₂ door hout (Van den Oever en Vural Gursel, 2024), waardoor houtbouw nog niet als een duurzaam alternatief wordt gezien.

Er is nog veel discussie over hoe een positieve milieubijdrage van hout meegenomen moet worden in berekeningen van de Nederlandse Milieuprestatie Gebouwen (Howard et al., 2021; Keijzer et al., 2021). Het is daarom van belang om door onderzoek de bijzondere eigenschappen van hout die bijdragen aan duurzamere bouwmethoden te belichten: een objectieve vergelijking van houtbouw met traditionele bouwmethoden, met nadruk op milieuprestaties en het meenemen van voordelen zoals de opslag van CO₂ in milieu-impactanalyses, is noodzakelijk.

Conclusie

Als Nederland zijn ambitieuze doelstellingen voor duurzame huisvesting wil bereiken, is een heroverweging van bouwpraktijken en materiaalgebruik essentieel. Met een gerichte aanpak die kennis, innovatie en samenwerking bevordert, kan houtbouw een hoofdrol spelen in het vormgeven van een groenere, meer duurzame toekomst voor de Nederlandse woningmarkt, in plaats van slechts een symbolische rol. Wanneer houten woningen worden gezien als de standaard in plaats van als een luxeproduct, en toegankelijk zijn voor starters, kunnen duurzaamheid en woningbouw hand in hand gaan.

Literatuur

- CBS (2023a) *Ruim 73 duizend nieuwbouwwoningen in 2023*. CBS Statistiek, 31 januari.
- CBS (2023b) *Minder vergunde nieuwbouwwoningen in 2023*. CBS Statistiek, 15 februari.
- CME Group (2024) *Lumber futures – Quotes*. Te vinden op cmegroup.com.
- Eerenbeemt, M. van den, en E. Stoker (2024) Amsterdam wil door zogeheten 'verdichting' 20 duizend extra woningen binnen gemeentegrens bouwen. *De Volkskrant*, 1 februari.
- Horsting, A., P.J. Woltjer, A. van Ekeveld en U.G.W. Sass-Klaassen (2024) *Wood it be possible: Constructing timber houses in the Netherlands*. Wageningen Economic Research, januari. Te vinden op edepot.wur.nl.
- Howard, C., C.C. Dymond, V.C. Griess et al. (2021) Wood product carbon substitution benefits: a critical review of assumptions. *Carbon Balance and Management*, 16, artikelnr. 9(2021).
- Hurmekoski, E., J. Seppälä, A. Kilpeläinen en J. Kunttu (2022) Contribution of wood-based products to climate change mitigation. In: L. Hetemäki, J. Kangas en H. Peltola (red.), *Forest bioeconomy and climate change*. Cham: Springer International Publishing, p. 129–149.
- Jellema, A., C.C. de Lauwere en A.C. Hoes (2022) *White paper: Verduurzaming van de melkveehouderij: kansen en belemmeringen: Lessen voor de melkveehouderij*. Wageningen Economic Research, White Paper, 2022-021. Te vinden op library.wur.nl.
- Keijzer, E., S. Klerks, S. van Leeuwen et al. (2021) *Een verkenning van het potentieel van tijdelijke CO₂-opslag bij houtbouw*. TNO Rapport, R10538. Te vinden op publications.tno.nl.
- MinBZK (2022) *Nationale Woon- en Bouwagenda*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, maart. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinLNV (2020) *Bos voor de toekomst: Uitwerking ambities en doelen landelijke Bossenstrategie en beleidsagenda 2030*. Ministerie van Landbouw, Natuur, en Voedselkwaliteit, Publicatie 1120-001. Te vinden op nl.chm-cbd.net.
- Oever, M. van den, en I. Vural Gursel (2024) *Bio-based building products in the Dutch Environmental Database (NMD)*. Wageningen University & Research. Te vinden op www.wur.nl.

Michael Wyrwicz (RUG)

David Schindler (TIU)

Stefano Tasselli (EUR)

Paolo Gorgi (VU)

Rebecca Hewett (EUR)

Matthijs Korevaar (EUR)

Maarten Voors (WUR)

Ana Figueiredo (VU)

Wendun Wang (EUR)

Economenparade

2024

Tom Boot (RUG)

Hande Karabiyik (VU)

Nuno Oliveira (TIU)

Marcelo Pedroni (UvA)

Jochem de Bresser (TIU)

Artūras Juodis (UvA)

Caspar David Peter (EUR)

Karsten Mau (UM)

Feixiong Liao (TIU)

Yi He (UvA)

Arthur Abema (EUR)

Jens Kræmer (TIU)

Niels Rietveld (EUR)

Omar Solinger (VU)

Ton van den Bremer (UvA)

Armond den Boer (UvA)

Waar werken economen aan, en hoe draagt dat bij aan de maatschappij?
In deze Economenparade verkennen we welke universitair (hoofd)docenten het best publiceren, lichten we vijf masterscripties uit 2024 uit, en geven we een overzicht van de ESB-bijdragen die het afgelopen jaar het beste werden gelezen.

IN HET KORT

- De economiefaculteiten hebben dit jaar voor het eerst prijzen uitgereikt voor de beste, maatschappelijk relevante masterscripties.
- Bijna twee derde van de best publicerende universitair (hoofd-)docenten economie heeft een niet-Nederlandse achtergrond.
- De ESB-bijdrage van vader en zoon Van Denderen over ontwijking van de erfbelasting is 172.000 keer bekeken – een nieuw record.

**ROBERT
KLEINKNECHT**
Hoofddirecteur

In de jaarlijkse Economenparade belicht *ESB* de wetenschappelijke prestaties en maatschappelijke verdiensten van economen. Nieuw dit jaar is dat we kijken naar de best publicerende universitair (hoofd)docenten aan de Nederlandse universiteiten.

De volgende generatie

Jarenlang heeft *ESB* in de Economentop de best publicerende economen gepresenteerd. Deze lijst bestond altijd grotendeels uit hoogleraren. Dit jaar maken we gebruik van dezelfde methode (kader 1), maar kijken we naar de prestaties van de laag eronder: de academici die goed publiceren, maar het (nog) niet tot hoogleraar hebben geschopt. Tabel 1 toont de 25 universitair (hoofd)docenten aan de Nederlandse universiteiten met de beste wetenschappelijke publicaties in de internationale economietijdschriften.

Vrijwel alle onderzoekers in de lijst zijn wetenschappelijk hoofddocent. De enige uitzondering is Ana Figueiredo, universitair docent aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij verdedigde in 2018 haar proefschrift aan de Universitat Pompeu Fabra in Barcelona, doet onderzoek naar de arbeidsmarkt en won daarvoor vorig jaar een Veni-beurs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. We gaan de komende jaren dus ontgewijfeld meer van haar horen.

Met dank aan
Wilfred Mijnhardt,
Judith Gulpers
(Erasmus Universiteit
Rotterdam)
en Rik Leijzen (ESB)

Figueiredo is in meer opzichten een uitzondering in de lijst: die wordt namelijk gedomineerd door mannen. Tussen de 25 namen ontdekte de redactie slechts drie vrouwen. Dat is wellicht iets meer dan in de klassieke Economentop doorgaans het geval was (Lukkezen, 2021), maar het betekent dat de economische discipline qua genderdiversiteit helaas nog een lange weg te gaan heeft (Van de Ven, 2024).

In een ander opzicht blijkt Figueiredo wel representatief: een ruime meerderheid van de best publicerende universitair (hoofddocenten) aan de Nederlandse economiefaculteiten heeft, net als zij, een niet-Nederlandse achtergrond. Dat onderstreept de internationalisering van de Nederlandse economiewetenschap, maar betekent ook dat de Wet internationalisering in balans – waarmee het kabinet de Nederlandse taal de norm wil maken aan de universiteit – een flinke uitdaging kan worden.

Scriptieprijs

Terwijl de faculteiten lang hebben ingezet op publicaties in de internationale wetenschappelijke tijdschriften, benadrukken zij nu ook het belang van maatschappelijke impact (Verhoef et al., 2022). Mede daarom hebben ze op 13 november voor het eerst gezamenlijk prijzen uitgereikt voor de vijf beste masterscripties van 2024, waarbij zowel is gekeken naar de geboden academische inzichten als naar de maatschappelijk relevantie.

Met dank aan financiering door de Goldschmeding Foundation is er een prijs uitgereikt voor elk van de vorig jaar door de decanen aangewezen maatschappelijke transitie-uitdagingen waar economie en bedrijfskunde een verschil kunnen maken (DEB, 2023). Voor deze zogeheten REmagine Awards zijn door de verschillende faculteiten 87 studenten genomineerd. Per domein heeft een jury, bestaande uit een academicus en een iemand uit de praktijk, de scripties beoordeeld.

De telmethode voor internationale publicaties

Voor het berekenen van de scores en het samenstellen van de lijst van spelen economen met de meeste internationale toppublicaties werd er gebruikgemaakt van de *Web of Science*-database van Clarivate Analytics voor de periode 2019–2023. Geteld worden alleen de artikelen die zijn verschenen in een tijdschrift binnen het domein 'Economie', waarvan er ten minste één auteur op het moment van publiceren een affiliatie had met een Nederlandse universiteit. Het domein 'Economie' is voor deze top gedefinieerd als zijnde 'alle tijdschriften die voorkomen op de *Tinbergen Journal List*' (www.tinbergen.nl) of 'de toptijdschriften op de *ERIM Journal List*' (www.irim.eur.nl, alleen categorie P* en P). Alle andere documenttypen in de *Web of Science* worden niet meegeteld. De score van elk individueel artikel wordt bepaald aan de hand van de *article influence score* (AIS) van het tijdschrift in 2023, en wordt gewogen voor het aantal auteurs. De volgende formule is gebruikt om de score van ieder individueel artikel te bepalen:

$$P_i = W_{(auteur)} \times W_{(influence)}$$

waarbij:

- P_i = de score van artikel i
- $W_{(auteur)}$ = het gewicht van de auteur volgend uit de breuk van $2 / (1 + \#auteurs)$
- $W_{(influence)}$ = de AIS van het tijdschrift in 2023

De totaalscore van een wetenschapper zijn de scores van zijn of haar vijftien hoogst scorende artikelen bij elkaar opgeteld. Tabel 1 presenteert de 25 hoogst genoteerde wetenschappers die – volgens de website van hun universiteit – nog geen hoogleraar zijn.

KADER 1

Genomineerden en winnaars scriptieprijsen

EEN DUURZAME ECONOMIE

Hylke Dijkstra (RUG)

Soemano Zeijlmans (VU)

Camiel Verboeket (UvA)

Aquaponics: A pathway to food security

Begeleider: Oda Sund

Wereldwijd lijden 2,4 miljard mensen onder een onzekere voedselvoorziening. In zijn scriptie onderzoekt Camiel Verboeket in hoeverre een innovatieve landbouwtechniek, *aquaponics*, kan bijdragen aan het verbeteren van de voedselvoorziening in Honduras. De techniek combineert het kweken van vis met bodemloze plantenteelt in een gesloten systeem. Aan de hand van een economische haalbaarheidsanalyse, gecombineerd met enquêtes naar de behoeften van de lokale bevolking, vindt Verboeket dat diverse toepassingen van de techniek de lokale voedselvoorziening verbeteren.

WELVAART IN BREDE ZIN

Laura Eitzinger (RUG)

Nina Rausch (VU)

Bas Kraan (UU)

Closing the disability employment gap: The role of labour market policies

Begeleider: Thomas van Huizen

Bas Kraan combineerde drie datasets van Eurostat van 29 Europese landen over de effectiviteit van het beleid om de werkgelegenheid onder gehandicapten te bevorderen. Hij vindt dat activeringsbeleid aan de vraagzijde, zoals loonsubsidies, over het algemeen effectiever is dan maatregelen aan de aanbodzijde, zoals opleidingsprogramma's. Ook beleid dat aanpassingen op de werkplek faciliteert, lijkt effectief. De effectiviteit verschilt wel naar type handicap en gender, wat pleit voor een gerichte benadering.

VERANTWOORDE DIGITALE TRANSFORMATIE

Jan-Valentin Pauw (RUG)

Júlia Puigdomènech Vidal (UM)

Julian Kerssens (UvA)

Innovating market sentiment analysis with natural language processing

Begeleider: Yi He

Julian Kerssens onderzocht of het marktsentiment, dat nu nog vaak wordt gemeten via tijdrovende enquêtes, ook naar boven kan worden gehaald met behulp van automatische tekstanalyses (*natural language processing*) van mediaberichten. Hij verzamelde hiervoor bijna een half miljoen nieuwsberichten en vond dat zijn maatstaven een goed beeld geven van het sentiment. Dat helpt investeerders, bedrijven, toezichhouders en beleidsmakers om snel op de hoogte te zijn van trends, teneinde zo betere besluiten te kunnen nemen.

TOEKOMSTIGE GEZONDHEID EN GEZONDHEIDSZORG

Maartje Tromm (EUR)

Lian Julia Verbruggen (RUG)

Suze Eleni Sips (TiU, TU/e)

Design principles for data quality assessment in OMOP Conversion Pipelines

Begeleider: Indika Weerasingha Dewage

Onderzoek aan de hand van patiëntdata helpt om de behandeling van kanker te verbeteren. Helaas vertonen deze data vaak gebreken omdat partijen gegevens verschillend uploaden naar het gestandaardiseerde protocol. In samenwerking met het Integraal Kankercentrum Nederland heeft Suze Eleni Sips onderzocht waar deze problemen vandaan kwamen en samen met de gebruikers een aantal ontwerpprincipes opgesteld die de datakwaliteit – en daarmee het kankeronderzoek – moeten verbeteren.

INSTITUTIONEEL AANPASSINGSVERMOGEN

Morgan Logan (VU)

Francisco Botero (RUG)

One size does not fit all: Macroprudential policy, heterogeneity, and the taming of firm credit imbalances

Begeleider: Jakob de Haan

Via macroprudentiële maatregelen, zoals het beperken van de maximale leensom in verhouding tot het onderpand, pogen overheden de kredietrisico's in de economie te beperken. Door de balansen van 6,25 miljoen bedrijven in 44 landen te analyseren vindt Francisco Botero in zijn scriptie dat de effectiviteit van de maatregelen verschilt per type bedrijf. Verder zijn de maatregelen met name effectief in landen met zwakkere instituties en een lagere financiële ontwikkeling. Die inzichten kunnen helpen om het effectiviteit van het macroprudentiële beleid te vergroten.

Universitair (hoofd)docenten aan Nederlandse faculteiten met de meeste toppublicaties

TABEL 1

Naam	Score
Stefano Tasselli (EUR)	31,14
Marcelo Pedroni (UvA)	24,16
Artūras Juodis (UvA)	22,07
Michael Wyrwich (RUG)	19,75
David Schindler (TiU)	19,10
Jochem de Bresser (TiU)	18,49
Paolo Gorgi (VU)	17,91
Ana Figueiredo (VU)	16,67
Wendun Wang (EUR)	16,40
Maarten Voors (WUR)	16,31
Rebecca Hewett (EUR)	14,59
Matthijs Korevaar (EUR)	14,15
Tom Boot (RUG)	14,09
Hande Karabiyik (VU)	13,58
Nuno Oliveira (TiU)	13,52
Caspar David Peter (EUR)	13,41
Karsten Mau (UM)	12,81
Feixiong Liao (TU/e)	12,68
Yi He (UvA)	12,57
Arthur Attema (EUR)	12,45
Ton van den Bremer (UvA)	12,45
Niels Rietveld (EUR)	11,77
Omar Solinger (VU)	11,67
Jens Kværner (TiU)	11,65
Arnoud den Boer (UvA)	11,54

ESB

Kader 2 presenteert de genomineerden die de laatste ronde hebben gehaald, en licht de scriptie van de uiteindelijke prijswinnaars uit. De prijzen laten mooi zien hoe divers én relevant economisch onderzoek kan zijn.

Meest gelezen ESB-bijdragen

Voor maatschappelijk relevant economisch onderzoek is *ESB* het aangewezen publicatiekanaal. Welke onderwerpen stonden er dit jaar het meest in de belangstelling? Met vlag en wimpel bovenaan staat de bijdrage van Milan en Misha van Denderen over ontwijking van de erfbelasting: dit stuk werd sinds de verschijning in oktober ruim 172.000 bekeken. Dat zijn leescijfers waar ook de nationale kranten van opkijken – en het betekent voor *ESB* een nieuw record.

Vader en zoon Van Denderen staan hiermee overigens voor het tweede jaar op rij in de Economenparade vermeld: hun eerdere bijdrage over de erfbelasting haalde vorig jaar een vierde plek. Beide stukken werden overigens niet alleen goed gelezen, maar leidden ook tot Kamervragen en antwoorden van de staatssecretaris van Financiën.

En daarmee is de discussie nog niet voorbij: op 26 november kwamen Van Denderen en Van Denderen (2024)

Meest gelezen ESB-bijdragen¹

TABEL 2

Artikel	Auteurs
Erfbelasting wordt steeds meer ontweken	Milan van Denderen en Misha van Denderen
Kabinet-Schoof verhoogt de hypotheekrenteaftrek voor hogere inkomens	Raymond Gradus
Individualiseer AOW vanwege woningnood en beperk vanwege solidariteit	Raymond Gradus en Pierre Koning
Niet lonen maar winsten verklaren relatief hoge inflatie in Nederland	Tijmen de Vos en Jacob-Jan Koopmans
Voordeel familiehypothek groter dan jubelton	Gerard Eijnsink en Mauro Mastrogiacomio
Rendement particuliere verhuurders onder druk	Yentl Stutterheim, Dick van der Sluys en Menno Schellekens
Stop met het subsidiëren van pensioenvermogen	Aart Gerritsen en Vinzenz Ziesemer
Gemelde funderingsschade leidt tot forse prijskorting bij woningverkoop	Steven Hommes, Sandra Phlippen, Jeannine van Reeken-van Wee, Christiaan Schreuder en Fonger Ypma
Nieuwjaarsartikel: Het eeuwige tekort vraagt om keuzes	Sandor Gaastra
Beleggers verkopen nu meer huizen aan eigenaar-bewoners dan ze opkopen	Marc Francke, Lianne Hans en Matthijs Korevaar
Bijstand veelvoorkomende bron van schulden	Ernst-Jan de Bruijn, Heike Vethaak, Pierre Koning en Marike Knoef
Economenparade 2023	Robert Kleinknecht
Beleidseconomen moeten weten wat transitiefalen is	Wimar Bolhuis
Belastingdruk bij méér werken minder hoog dan vaak gedacht	Miriam Gielen en Hans Beens
Lage groei productiviteit mede door ongunstige structuur economie	Hugo Erken
De correcte Nederlandse inflatiecijfers in 2021–2024	Wim Suyker
Winstflatie zorgde voor herverdeling van arm naar rijk	Vera Vrijmoeth en Jacob-Jan Koopmans
Werkprikkel bij arbeidsongeschiktheid zijn complex maar effectief	Tunga Kantarcı, Wietse Mesman en Jan-Maarten van Sonsbeek
Onderwijs belangrijkste determinant van groei arbeidsproductiviteit	Barbara Baarsma en Francisco d'Orey Neves
Hogere heffingskorting kan toeslagen vervangen	Kim van Berkel en Daniël van Vuuren
Maak ruimte voor de toekomst en bouw energie-intensieve basisindustrie af	Boris Schellekens en Rodrigo Fernandez
Preventie is goed voor de gezondheid en voor de portemonnee	Bram Wouterse, Sander Boxebeld en Jochen Mierau
Migranten verschillen sterk qua arbeidsparticipatie	Pieter van Winden
Immigratie niet nodig om arbeidstekorten en grijze druk aan te pakken	Wim Boonstra
Hoofdpijnenakkoord mist structurele groeiplannen terwijl schuld oploopt	Jasper H. van Dijk en Vinzenz Ziesemer

¹ Van 1 december 2023 tot en met 30 november 2024

ESB

met een repliek op de nieuwste reactie van de staatssecretaris. Wordt vast vervolgd!

De top drie van best gelezen ESB-bijdragen dit jaar wordt verder ingevuld door Raymond Gradus. Begin dit jaar publiceerde hij samen met Pierre Koning een goed gelezen stuk waarin ze pleitten voor een individualisering van de AOW. En recent wist hij de leescijfers van dat stuk nog te overtreffen met zijn onthulling dat het kabinet-Schoof de hypotheeksubsidie voor hogere inkomens verhoogt, in weerwil van wat het kabinet zelf stelde in het regeerprogramma.

Dat deze analyse van Gradus goed gelezen werd, past in een patroon: de top-25 bevat dit jaar ook verder veel analyses van fiscale maatregelen. Meest opvallend daarbij is de bijdrage van Miriam Gielen en Hans Beens over de marginale belastingdruk van huishoudens. Dit stuk stamt uit mei 2023 en stond ook vorig jaar al in de Economenparade genoteerd. Nog altijd blijkt de belangstelling ervoor groot.

Een andere opvallende verschijning is het stuk van Steven Hommes en coauteurs over de doorwerking van schade aan de fundering in de huizenprijs. Deze analyse is reeds in januari 2023 gepubliceerd, maar noteerde dit jaar hogere leescijfers dan direct na publicatie.

Opvallend is verder de notering van de korte statistiek-bijdrage van Wim Suyker van deze zomer, waarin hij de inflatiecijfers sinds 2021 toont, maar dan berekend aan de hand van de verbeterde methode die het Centraal Bureau voor de Statistiek sinds 2023 hanteert. Dit bericht werd na publicatie iets bovengemiddeld gelezen, maar dankt zijn notering aan de stroom lezers die het nog dagelijks trekt.

Nu al benieuwd wat er volgend jaar *trending* zal zijn? Een tipje van de sluier kunnen we vast oplichten: de op 2 december online gepubliceerde bijdrage van Boris Schellekens en Rodrigo Fernandez over de onhoudbaarheid van de staalproductie in Nederland gooit hoge ogen.

Literatuur

DEB (2023) *The challenges of Transition/De uitdagingen van transitie. Economie en bedrijfskunde: wetenschap voor duurzame welvaart*. Decanen Sector Economie en Bedrijfskunde, september. Te vinden op zenodo.org.

Denderen, M. van, en M. van Denderen (2024) *Fiscus ontbeert toch écht informatie over aangiften erfbelasting*. Blog op esb.nu, 26 november.

Lukkezen, J. (2020) *Economentop 40 2020*. ESB, 105(4792), 564–567.

Ven, Y. van de (2024) *Aandeel vrouwelijke hoogleraren economie blijft achter op de rest*. ESB, 109(4832), 188–189.

Verhoef, P., P. Groenen, A. Richter et al. (2022) *Transformatie-agenda voor economie en bedrijfskunde*. ESB, 107(4816), 566–569.

Huidig kader beperkt optimale milieubeprijzing via luchthaventarieven

De overheid hoopt dat de geluidshinder en stikstofuitstoot rond Schiphol beperkt kan worden als de luchthaven deze effecten beter inprijst in de landingsrechten. De huidige wet- en regelgeving beperkt echter de mogelijkheden en prikkels daartoe. Het institutioneel kader kan worden aangepast, of de overheid kan de milieueffecten zelf beprizen.

IN HET KORT

- Schiphol balanceert bij het bepalen van haar luchthaventarieven tussen verschillende (publieke) belangen.
- Er kan meer ruimte worden gecreëerd voor het doorberekenen van externe kosten, zoals milieuschade.
- De overheid kan door toeslagen bovenop de tarieven te heffen het sturende effect van milieubeprijzing vergroten.

ERNST-JAN HEUTEN

Econoom bij de
Autoriteit Consument
& Markt

Vliegtuiggeluid en de productie van stikstof op luchthavens hebben een negatief effect op het welzijn van omwonenden, respectievelijk de kwaliteit van de natuur. Er is een maatschappelijke wens om die milieuschade terug te brengen.

Een manier om de milieuschade terug te brengen is die te beprizen. Het internaliseren van externe effecten via beprijzing is, vanuit de welvaartseconomie, een logische route (Gaastra, 2024). De vervuiler betaalt en beprijzing zorgt ervoor dat de meest efficiënte maatregelen worden genomen: partijen met de laagste reductiekosten zullen de meeste milieuwinst leveren, totdat het doel bereikt is.

In het geval van de luchtvaart vindt milieubeprijzing op dit moment onder meer plaats via de tarieven die de luchthaven rekent aan luchtvaartmaatschappijen bij gebruik van de luchthaven. Zo differentieert Schiphol haar *landing and take-off charges* (hierna: LTO-tarieven) naar de geluidscertificatie van vliegtuigen (kader 1) en heft een tarief per vlucht per kilogram stikstofoxide-emissie (NO_x). Dat geeft maatschappijen een prikkel om lokale milieuschade in de vorm van geluidsoverlast en stikstofuitstoot te beperken.

Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat hoopt via verdere differentiatie en verhoging van de luchthaventarieven de milieuschade verder te beperken (MinIenW,

2023). Recent heeft Schiphol aangekondigd om met ingang van 1 april 2025 fors hogere tarieven te rekenen voor relatief lawaaiige toestellen. Het tarief voor stikstofoxide blijft volgens deze aankondiging op het huidige niveau (Schiphol, 2024). Luchtvaartmaatschappijen kunnen op korte termijn reageren door schonere vliegtuigen uit hun bestaande vloot in te zetten of bestaande vliegtuigen technisch aan te passen. Op langere termijn kunnen luchtvaartmaatschappijen investeren in schonere vliegtuigen. Luchtvaartmaatschappijen die de hogere tarieven (uiteindelijk) niet kunnen dragen, kunnen mogelijk uitwijken naar andere luchthavens, daarmee op Schiphol ruimte gevend aan luchtvaartmaatschappijen met schonere vliegtuigen.

Ondanks de aangekondigde aanscherping van de tariefdifferentiatie wordt een optimale differentiatie en verhoging van de luchthaventarieven bemoeilijkt door het wetgevende kader waarbinnen Schiphol nu opereert. Dat is vooral gericht op het voorkomen van misbruik van een economische machtspositie en beperkt de mogelijkheden voor optimale milieubeprijzing, betoog ik in dit artikel.

Luchthaventarieven Schiphol

Schiphol brengt aan luchtvaartmaatschappijen tarieven in rekening voor het gebruik van luchthaveninfrastructuur en beveiliging van de burgerluchtvaart (hierna: de luchtvaartactiviteiten).

De tarieven voor deze activiteiten worden economisch gereguleerd op grond van de Wet luchtvaart (Wlv). De Autoriteit Consument en Markt (ACM) is toezichthouder. Het doel van dit toezicht is om misbruik te voorkomen van de economische machtspositie van Schiphol als aanbieder van deze activiteiten (Tweede Kamer, 2015). Een van de wettelijke eisen is dat het geheel van de tarieven op de kosten georiënteerd is. Dit houdt in dat Schiphol niet méér in rekening mag brengen dan haar productiekosten, inclusief een redelijk rendement (WACC), die aan gereguleerde activiteiten toe te rekenen zijn. Schiphol mag aldus geen overrendement op de gereguleerde activiteiten halen.

Schiphol is wettelijk niet verplicht om haar tarieven te differentiëren naar milieuschade. De ACM heeft derhalve in meerdere besluiten gesteld geen wettelijke bevoegdheid te hebben om Schiphol te dwingen om milieudoelstellingen te halen of daarin prioriteiten te stellen (ACM, 2019; 2022). De Wlv bepaalt alleen dat als Schiphol voor tariefdifferentiatie omwille van milieubescher-

ming kiest, ze de criteria daarvoor kan rechtvaardigen en dat de tarieven dan objectief en transparant zijn. Daarnaast moeten de tarieven non-discriminatoire en redelijk zijn. De redelijkheidseis betekent dat er geen wanverhouding mag bestaan tussen tarief en geboden dienst. De mogelijkheid om tarieven te differentiëren naar milieuschade vindt haar oorsprong in de Europese richtlijn luchthavengelden 2009, maar ook in deze richtlijn is geen verplichting opgenomen.

Ten slotte noemt de Wlv het behoud en versterken van de netwerkqualiteit als onderdeel van de mainportfunctie van Schiphol een publiek belang. Het begrip 'netwerkqualiteit' is in de wet gedefinieerd als de directe beschikbaarheid van een omvangrijk, wereldwijd en frequent bediend lijnennet. Het netwerk moet bijdragen aan de bereikbaarheid van Nederland en daarmee aan de regionale en nationale economie. Voor de tarieven betekent dit dat Schiphol door middel van een analyse inzicht moet geven in de mogelijke effecten van haar tarieven op de netwerkqualiteit. Schiphol mag haar tarieven niet zomaar vaststellen en is op grond van de Wlv verplicht luchtvaartmaatschappijen te consulteren over voorgenomen tarieven.

Tariefkader bemoeilijkt milieubeprijzing

Het feit dat het rendement op de gereguleerde activiteiten is gemaximeerd, heeft tot gevolg dat Schiphol haar tarieven niet zomaar generiek mag verhogen omwille van de bescherming van het milieu. Tariefsverhogingen zijn een *zero sum game*. Een verhoging van een tarief moet ceteris paribus worden gecompenseerd door een verlaging van andere tarieven: een scherper differentiatie maakt vliegen vanaf Schiphol gemiddeld niet duurder.

Ook wanneer Schiphol zelf kosten maakt ter bestrijding van milieuhinder van derden, mag ze deze kosten niet in alle gevallen doorberekenen in de luchthaventarieven. Een voorbeeld van externe kosten die niet mogen worden doorberekend betreft een langs de Polderbaan te bouwen geluidswal. Volgens het College van Beroep van het Bedrijfsleven (CBb) mag Schiphol deze kosten niet doorberekenen want ze heeft volgens het CBb onvoldoende aannemelijk gemaakt dat de voorziene geluidwerende maatregelen ten dienste staan van het opstijgen en landen van luchtvaartuigen (CBb, 2012).

Maar ook als milieubeprijzing makkelijker zou zijn, is het de vraag of het huidige wetgevend kader Schiphol voldoende toe stimuleert. Ook als deze belemmeringen niet zouden bestaan, is het de vraag in hoeverre de luchthaven en haar aandeelhouders belang hebben bij een efficiënte milieubeprijzing. Er is een mogelijk spanningsveld tussen het beprijzen van de gereguleerde diensten op grond van (bedrijfs)economische argumenten en beprijzing van deze diensten op grond van milieuschade. Volledige doorrekening kan bijvoorbeeld ten koste gaan van het aantal reizigers en het rendement van de Royal Schiphol Group, terwijl de Rijksoverheid als meerderheidsaandeelhouder een rendementsdoelstelling hanteert (MinFin, 2024, p. 24; Royal Schiphol Group, 2024). Dat rendement wordt deels behaald via verhuur van winkelruimte, parkeervoorzieningen en verhuur van vrachtlodsen en stijgt naarmate de luchthaven meer gebruikt wordt (Gillen, 2009; German Airport Performance, 2010). Er is aldus een finan-

Tariefdifferentiatie naar vliegtuiggeluid

KADER 1

Schiphol hanteert in 2024 zeven tariefklassen voor haar LTO-tarieven. De tarieven gelden per ton gewicht, waarbij Schiphol uitgaat van een minimumgewicht van twintig ton. De als lawaaigst gekwalificeerde vliegtuigen vallen in tariefcategorie S1, de als minst lawaaig gekwalificeerde vliegtuigen vallen in tariefcategorie S7. Het tarief in categorie S3 is het basistarief. Vliegtuigen in de meer lawaaige categorieën S1 en S2 krijgen een malus, die in de minder lawaaige categorieën S4 tot en met S7 een bonus. In tabel 1 zijn deze tariefverschillen ten opzichte van het basistarief in geluidsklasse S3 weergegeven per type vlucht (connected, disconnected en vracht) en tijdzone, zoals ze per 1 april 2024 gelden (Schiphol, 2023).

De categorisering in verschillende tariefklassen is gebaseerd op de normen en de geluidsproductie per vliegtuig, conform de door ICAO erkende certificering. (Rijksoverheid, 2024). De geluidsprestatie per vliegtuig wordt gemeten als het verschil in EPNdB (effective perceived noise in decibel) ten opzichte van een normwaarde (geluidslimiet). EPNdB is een maat die specifiek ontwikkeld is voor de geluidcertificatie van vliegtuigen. De score van een vliegtuig en indeling in een tariefcategorie wordt uitgedrukt in een getal dat aangeeft in welke mate dit vliegtuig beter presteert dan deze normwaarde. De geluidslimieten zijn afhankelijk van het startgewicht van een vliegtuig: zwaardere vliegtuigen mogen meer geluid maken dan lichtere. Zo kan het voorkomen dat zowel vliegtuig A als een minder zwaar vliegtuig B in dezelf-

de geluidsklasse en dus tariefklasse valt, terwijl vliegtuig A in absolute zin meer geluid produceert dan vliegtuig B.

Schiphol heeft recent aangekondigd de geluidsdifferentiatie in drie fasen aan te scherpen: per 1 april 2025, per 1 april 2026 en per 1 april 2027. Binnen de aangekondigde tarieven per 1 april 2027 zijn de bonussen en malussen in absolute zin 2 tot 9 keer zo hoog als de tarieven van 1 april 2024. Uitschieters zijn de malussen voor de meeste lawaaige tariefklasse S1 in de nachturen (9 keer zo hoog als het tarief in 2024) en de bonussen in de nachturen voor de minst lawaaige klasse S6 en S7 (6 à 7 keer zo hoog als het tarief in 2024). Volgens een rapportage van Decisio zijn in 2022 859 vliegbewegingen uitgevoerd (Decisio, 2024) in geluidscategorie S1. Dit is een zeer klein percentage van het totaal van 397.646 vliegbewegingen dat is uitgevoerd in 2022. (Royal Schiphol Group, 2023).

De recent aangekondigde tarieven staan niet vast. Er is nog bezwaar bij de ACM en beroep bij de rechter mogelijk. Daarnaast kunnen specifieke aanpassingen worden doorgevoerd op basis van de Wlv per 1 april 2026 en 1 april 2027. Zelfs als de voorgenomen tarieven gaan gelden en de mate van differentiatie op geluid toeneemt, is er nog steeds sprake van een suboptimale tariefdifferentiatie. Er zijn namelijk tariefverschillen die niet gebaserd zijn op verschillen in geluid. Zo betalen vrachtluchten, die meer prijsgevoelige zijn, binnen de aangekondigde tarieven een lagere geluidspremie. Binnen dezelfde geluidscategorie wordt dus verschillend geprijsd.

Marginale LTO-tarieven Schiphol, per ton gewicht in euro's

TABEL 1

	Geluidscategorie						
	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7
Landing en start geldig van 06:00 tot 23:00 uur.							
Afhandeling aan een connected stand ¹	5,94	2,67	0	-1,19	-2,08	-2,97	-3,56
Afhandeling aan een disconnected stand ¹	4,75	2,14	0	-0,95	-1,66	-2,37	-2,85
Vrachtlucht	3,09	1,37	0	-0,6	-1,07	-1,55	-1,84
Start geldig van 23:00 tot 06:00 uur.							
Afhandeling aan een connected stand	25,84	5,05	0	-1,19	-2,67	-4,16	-5,34
Afhandeling aan een disconnected stand	20,67	4,04	0	-0,95	-2,14	-3,33	-4,28
Vrachtlucht	13,42	2,61	0	-0,65	-1,43	-2,2	-2,79
Landing geldig van 23:00 tot 06:00 uur.							
Afhandeling aan een connected stand ¹	21,38	5,05	0	-1,19	-2,38	-3,57	-4,46
Afhandeling aan een disconnected stand	17,11	4,04	0	-0,95	-1,9	-2,85	-3,56
Vrachtlucht	11,1	2,61	0	-0,66	-1,25	-1,85	-2,32

¹ Afhandeling aan een connected stand betreft de afhandeling van een vliegtuig waarbij dit is geparkeerd aan een gate en passagiers een aviobrug kunnen gebruiken om de afstand tussen het vliegtuig en de terminal (en vice versa) te overbruggen. Bij afhandeling aan een disconnected stand ontbreekt deze mogelijkheid. Passagiers moeten de afstand tussen terminalcomplex en vliegtuig te voet of per bus overbruggen. Bij vrachtluchten is altijd sprake van een disconnected afhandeling.

Ontleend aan Schiphol (2023) | ESB

Regelgeving in Zweden, Ierland en het Verenigd Koninkrijk als voorbeeld

KADER 2

Aanknopingspunten voor scherpere normen en verplichtingen kunnen worden gezocht bij recent geïntroduceerde regelgeving in Zweden en Ierland. De regelgeving in Zweden stelt verplichtingen voor tarifiering naar klimaatimpact voor luchthavens. De regelgeving in Ierland bepaalt dat de toezichhouder terdege rekening moet houden met het milieu- en duurzaamheidsbeleid van de staat bij het bepalen van de maximale niveaus van de luchthavengelden op Dublin Airport. Op de Britse luchthavens Heathrow, Gatwick en Stansted wordt een systeem van geluids-

punten (quota counts) gehanteerd voor de nachturen. Een dergelijk systeem kan worden gebruikt als basis voor een systeem van verhandelbare geluidsemissierechten. Het NO_x-tarief van Schiphol bedraagt in 2024 vier euro per kilogram NO_x-uitstoot per vliegtuig. Een van overheidswege ingevoerde pigouviaanse heffing (in lijn met de milieuschade) zou bij wijze van illustratie met toepassing van milieuprijzen van CE Delft tussen de 18 en 44 euro per kilogram kunnen bedragen (CE Delft, 2023, p. 31). Hierbij moet worden opgemerkt dat deze prijzen volgens CE Delft onzeker zijn.

cieel belang bij een optimaal gebruik van de luchthaven door passagiers- of vrachtluchten. Een financieel optimaal gebruik van de luchthaven stuwt niet alleen het rendement, maar draagt ook bij aan de netwerkqualiteit van Schiphol. Schiphol is ook wettelijk verplicht inzicht te geven in de invloed van haar tarieven op de netwerkqualiteit.

Efficiënte beprijzing van milieuschade impliceert als basisregel dat de differentiatie van tarieven in overeenstemming is met de marginale kosten van milieuschade (Forsyth, 1997). Dat is een wezenlijk ander basisprincipe dan financiële optimalisatie, waarbij Schiphol onder andere rekening houdt met verschillen in de prijszitiviteit van afnemers.

Om het belang van een financieel optimaal gebruik van de luchthaven te dienen, is het rationeel dat Schiphol bij de beprijzing van de gereguleerde activiteiten rekening houdt met verschillen in betalingsbereidheid tussen luchtvaartmaatschappijen. Lagere LTO-tarieven voor vrachtluchtvaartmaatschappijen dan voor passagiersvliegtuigen zijn bijvoorbeeld te verklaren doordat vrachtluchtvaartmaatschappijen doorgaans makkelijker voor andere luchthavens kunnen kiezen (GAP, 2010). Lagere LTO-tarieven voor disconnected vluchten kunnen onder andere worden gerechtvaardigd omdat disconnected vliegtuigen sneller worden afgehandeld. Dit draagt bij aan een efficiënter gebruik van de luchthaven. Lagere passagierstarieven voor transferpassagiers dan voor opstappende passagiers leiden tot meer passagiers dan wanneer Schiphol een voor iedereen uniform tarief zou hanteren (Nederlandse Mededingingsautoriteit, 2009). Transferpassagiers kunnen bij een prijsstijging relatief eenvoudig uitwijken naar een alternatieve luchthaven.

Het spanningsveld tussen beprijzen naar betalingsbereidheid en beprijzen naar milieuschade is het scherpst als meer prijsgevoelige gebruikers meer hinder veroorzaken. Die tegenstelling is niet denkbeeldig. Zo geeft de Inspectie Leefbaarheid Transport (ILT) aan dat vrachtluchtvaartmaatschappijen vaak lawaaiiger zijn dan passagiersvliegtuigen (ILT, 2022). Als we nader inzoomen op de geluidsgerelateerde tarieven van Schiphol dan zien we dat de relatie tussen marginale tarieven en marginale milieukosten in 2024 deels is gebaseerd op factoren die niets met verschillen in de geluidsbelasting van vliegtuigen te maken hebben. In tabel 1 is te zien dat de bonussen en malussen binnen dezelfde

geluidsklasse en tijdzone in absolute zin lager zijn voor vliegtuigen waarvan de afhandeling plaatsvindt per bus (disconnected stand) en voor vrachtluchtvaartmaatschappijen. Dit geldt ondanks het feit dat deze vliegtuigen even goed presteren ten opzichte van de norm. Een soortgelijke conclusie kan worden getrokken uit de tarieven die gerekend worden bij een overgang van nacht- naar dagvluchten en omgekeerd, binnen dezelfde geluidscategorie.

Tot slot draagt de formele opzet van het proces waarmee tarieven tot stand komen bij aan de prikkel om rekening te houden met verschillen in betalingsbereidheid. Schiphol moet volgens de wettelijke systematiek uitsluitend luchtvaartmaatschappijen voorafgaand consulteren over haar voorgenoemde tarieven. De overheid en omwonenden – bij uitstek aangewezen als mogelijke milieustakeholders – hebben vanuit de Wlv geen rol bij die consultatie.

Beleidsopties

Er zijn kansen voor verbetering van het kader waarbinnen de tarieven tot stand komen. De hoofdvraag is of we verbeteringen zoeken in het bestaande kader waarin Schiphol zelf tarieven vaststelt, of dat uitsluitend de overheid milieubeprijzing uitvoert. Beide routes bieden mogelijkheden maar kennen ook nadelen.

Aanpassingen binnen bestaand kader

Binnen het bestaande kader ligt het voor de hand om – in lijn met het beleid van de *International Civil Aviation Organization* voor kosten van geluidshinder – meer duidelijkheid en ruimhartigere mogelijkheden te creëren voor het doorberekenen van externe kosten (ICAO, 2012). Voor het differentiëren van tarieven bestaat weliswaar wettelijke ruimte, maar bij tegengestelde prijsprijkkels volstaat dat niet. Dan kunnen verplichtingen en normen voor het heffen en differentiëren van tarieven helpen. Scherpere normen en verplichtingen kunnen worden doorgevoerd in de Wlv. Aanknopingspunten kunnen worden gezocht bij regelgeving in andere Europese landen (kader 2).

Bij het doorberekenen van externe kosten moet worden voorkomen dat Schiphol deze kosten alsnog gedifferentieerd naar betalingsbereidheid aan afnemers doorberekent. Ook is er een risico dat Schiphol een overrendement haalt op haar luchtvaartactiviteiten. De vraag is wat daarmee moet gebeuren. Het tegengaan van overrendementen vanuit de doelstelling van het tegengaan van misbruik van een economische machtspositie blijft immers een gerechtvaardigd publiek belang.

Beprijzing door overheid

Een andere route is dat de overheid de milieubeprijzing exclusief op zich neemt. Ik zie voordelen in die route, want die biedt de mogelijkheid om toeslagen boven op de bestaande luchthaventarieven te introduceren, wat het sturende effect van tarieven vergroot.

Als beprijzing exclusief door de overheid wordt uitgevoerd, maakt dat bovendien de rolverdeling tussen Schiphol en de overheid duidelijk. De afweging tussen bedrijfseconomische en milieubelangen ligt dan niet bij Schiphol. De luchthaven behoudt haar mogelijkheden voor tariefdifferentiatie naar betalingsbereidheid van afnemers en kan

daarmee het publieke belang van behoud en versterking van de netwerkqualiteit beter dienen.

De overheid behartigt het publieke belang van een schoon milieu. Opties voor gerichte overheidsbeprijzing zijn bestemmingsheffingen, regulerende heffingen op vervuiling en verhandelbare emissierechten. Een regulerende heffing en een bestemmingsheffing hebben in vergelijking met verhandelbare emissierechten het voordeel van zekerheid over de prijs, maar minder zekerheid over milieuwinst. Een systeem van verhandelbare emissierechten biedt daar meer zekerheid voor.

In een systeem van verhandelbare emissierechten geeft de overheid rechten uit om te mogen landen en opstijgen. De regulator stelt vooraf de maximale milieubelasting vast. Tegelijkertijd biedt zo'n systeem kansen voor luchtvaartmaatschappijen om vliegbewegingen te laten toenemen zolang ze binnen de grenzen van de toegekende rechten blijven.

Een systeem van verhandelbare emissierechten biedt echter geen zekerheid over de prijs en vergt, zowel bij geluid als bij stikstof, ex ante hoeveelheidsnormering. Daarnaast is de overheid niet almachtig. Denk aan de berichtgeving over een eerder voornemen van de overheid om het aantal vliegbewegingen op Schiphol terug te brengen, dat werd opgeschort onder vermeende druk van de Amerikaanse overheid (FD, 2023). De overheid moet immers economische belangen en milieuoverwegingen tegen elkaar afwegen.

Tot slot

Door gebruik te maken van de ruimte die de Wlv biedt om luchtvaarttarieven naar milieuschade te differentiëren, laat Schiphol zien dat ze maatschappelijk verantwoord wil ondernemen. Tegelijkertijd is het tariefkader er niet op ingericht om tot een optimale beprijzing van milieuschade te komen. Daartoe is een heroverweging van het institutionele kader nodig.

De Wlv kan worden aangepast om meer ruimte of normen te creëren voor tariefdifferentiatie naar milieueffecten. Daarmee zou Schiphol haar maatschappelijke verantwoordelijkheid meer handen en voeten kunnen geven. Ook zou het toezicht van de ACM niet meer enkel zien op het tegengaan van misbruik van marktmacht, maar ook bijdragen aan het remediëren van externaliteiten. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor efficiëntere beprijzing in beleid buiten de Wlv.

Het vaststellen van de meest doeltreffende benadering vereist onderzoek naar de voor- en nadelen van de verschillende beleidsopties. Uiteindelijk is het doel dat zowel de bedrijfsvoering van Schiphol als het bijbehorende beleid en toezicht gezamenlijk bijdragen aan de bevordering van de brede welvaart.

Literatuur

- ACM (2019) *Besluit van de ACM op aanvraag van Transavia*. Zaaknummer ACM/18/034527 punt 130. Publicatie 27 juni.
- ACM (2022) *Besluit van de ACM in de zaaknummers ACM/21/168012, ACM/21/168013, ACM/21/168015, ACM/21/168016, ACM/21/168017, ACM/21/168021 en ACM/21/168035*. Publicatie 24 maart.
- CBb (2012) *Uitspraak geluidswal Schiphol*. College van Beroep voor het bedrijfsleven. ENCL:NL:CBB:2012:BY2799. Zaaknummer AWB 11/24. Te vinden op uitspraken.rechtspraak.nl.
- CE Delft (2023) *Handboek Milieuprijzen 2023*. CE Delft Publicatienummer 23.220175.034.
- Decisio (2024) *Measuring the Cost-Effectiveness of Noise Mitigating Measures for Schiphol Airport*. Publicatie 24 mei.
- FD (2023) *Kabinet schort krimpplan Schiphol op onder druk van Brussel en VS*. *Het Financieele Dagblad*, 14 november.
- Forsyth, P. (1997) Price regulation of airports: Principles with Australian applications. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 33(4), 297–309.
- Gaastra, S. (2024) Nieuwjaarsartikel: Het eeuwige tekort vraagt om keuzes. *ESB*, 109(4829), 6–9.
- GAP (2010) *The economic market power of Amsterdam Airport Schiphol*, punt 145 en punt 365. *German Airport Performance*, april. Te vinden op www.acm.nl.
- Gillen, D. (2009) *A new view of the airport business: two-sided platforms*. *Airneteth Fellow Column*, 6 april. Te vinden op www.airneth.nl.
- ICAO (2012) *ICAO's policies on charges for airports and air navigation services*. International Civil Aviation Organization Document, 9082.
- ILT (2022) *Staat van Schiphol 2021*. Inspectie Leefomgeving en Transport Rapport, 21 maart. Te vinden op www.ilent.nl.
- MinFin (2024) *Jaarverslag Beheer Staatsdeelnemingen 2023*. Ministerie van Financiën. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinIenW (2023) *Notification document: European Commission notification Balanced Approach procedure for Schiphol*. Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, september, p. 44.
- Nederlandse Mededingingsautoriteit (2009) *Besluit van de Nederlandse Mededingingsautoriteit. Nummer 200120/137.BT1377 op aanvraag ex artikel 8.25f Wet luchtvaart – toetsing tarieven en voorwaarden NV Luchthaven Schiphol dd 14 juli 2009: punt 137*. Publicatie 14 juli.
- Rijksoverheid (2024) *Wetten en regels vliegtuiggeluid*. Rijksoverheid Informatie. Te vinden op www.vliegtuiggeluid.nl.
- Royal Schiphol Group (2023) *Annual Report 2022*. Te vinden op www.schiphol.nl.
- Royal Schiphol Group (2024) *Annual Report 2023*. Te vinden op www.schiphol.nl.
- Schiphol (2023) *Schiphol: Tarieven en voorwaarden 1 april 2024*. Te vinden op www.schiphol.nl, via AMS airport charges, levies, slots end conditions.
- Schiphol (2024) *Schiphol: Tarieven en voorwaarden 1 april 2025, 1 april 2026, 1 april 2027*. Te vinden op www.schiphol.nl, via AMS airport charges, levies, slots end conditions.
- Tweede Kamer (2015) *Wijziging van de Wet luchtvaart in verband met de evaluatie van de Wet van 29 juni 2006 tot wijziging van de Wet luchtvaart inzake de exploitatie van de luchthaven Schiphol: Memorie van Toelichting, 34197, nr. 3*.

Dreigend drinkwatertekort noopt tot vraagreductie

Als gevolg van klimaatverandering en milieuvervuiling dreigen er in het waterrijke Nederland drinkwatertekorten te ontstaan. Aan de aanbodzijde valt weinig winst te behalen en het is niet zeker dat prijsveranderingen de vraag voldoende zullen drukken. Beleid dat inzet op waterbesparing via technische aanpassingen lijkt wel kansrijk.

IN HET KORT

- Uitbreiding van het wateraanbod is moeilijk haalbaar vanwege technologische en juridische belemmeringen.
- De inelastische vraag naar water zorgt voor een beperkte bruikbaarheid van het prijsinstrument.
- Investeren in waterbesparende technologieën is essentieel om drinkwaterbeschikbaarheid te waarborgen op de lange termijn. moet geïnvesteerd worden.

ERIK ANSINK

Universitair hoofd-
docent aan de Vrije
Universiteit Amster-
dam (VU)

LEON BREMER

Post-doctoraal
onderzoeker aan
de VU

Nederland is een waterland, maar niet al het water is geschikt voor drinkwaterproductie. Het overgrote deel van het water is (ongezuiverd) oppervlakte- en grondwater dat een belangrijke rol speelt in een waaier aan ecosysteemfuncties en diensten voor mens en natuur. Denk hierbij bijvoorbeeld aan recreatie, habitat en de rol van water in allerlei processen die biodiversiteit en voedselproductie ondersteunen. Dit ongezuiverde water wordt ook gebruikt voor zaken als irrigatie en koeling van energieproductieprocessen en datacenters.

Een klein gedeelte van het aanwezige grond- en oppervlaktewater wordt opgepompt, gezuiverd naar drinkwaterkwaliteit, en vervolgens getransporteerd naar eindgebruikers. Dit zijn voornamelijk huishoudens, maar ook de industrie en landbouw gebruiken water van drinkwaterkwaliteit.

Dit drinkwater is schaars, en wordt steeds schaarser door de toename in periodes van droogte als gevolg van klimaatverandering (RIVM, 2023). Naast deze ontwikkeling staat het huidige productieniveau verder onder druk door afnemende waterkwaliteit, onder meer door vervuiling met 'nieuwe' verontreinigende stoffen.

In dit artikel bespreken we het toenemende risico op watertekorten en wat eraan te doen valt.

De vraag naar drinkwater

De consumptie van drinkwater is de afgelopen dertig jaar redelijk constant gebleven. Ondanks deze stabiliteit melden veel drinkwaterbedrijven dat de leveringszekerheid niet meer gegarandeerd kan worden (RIVM, 2023). Dit betekent dat het aanbod niet langer voldoende is om aan de vraag te voldoen, waardoor nieuwe klanten soms niet meer kunnen worden aangesloten op het drinkwaternet. Door dit gebrek aan leveringszekerheid stellen drinkwaterbedrijven dat er in de afgelopen decennia geleidelijk een vraagoverschot is ontstaan (RIVM, 2023).

Drinkwatergebruik in cijfers

In 1970 werd er in totaal 900 miljoen kubieke meter drinkwater gebruikt (CBS, 2008). Dit steeg geleidelijk naar 1.200 miljoen in 1990, verdeeld over huishoudens en de zakelijke markt. Sindsdien is het drinkwatergebruik stabiel gebleven, ondanks de bevolkingsgroei. Dit kwam door efficiëntiewinsten die de stijgende vraag hebben gecompenseerd (CBS, 2013). Momenteel gebruiken huishoudens jaarlijks ongeveer 800 miljoen kubieke meter, terwijl de zakelijke markt, voornamelijk industrie en landbouw, iets meer dan 300 miljoen per jaar gebruikt. Daarnaast is er elk jaar een verlies van ongeveer 70 miljoen kubieke meter, bijvoorbeeld door lekverlies.

Gemiddeld gebruikt een huishouden 120 liter drinkwater per persoon per dag, wat neerkomt op 96 kubieke meter per jaar (Vewin, 2024). Driekwart van dit water wordt gebruikt voor douchen (36 procent), toilet (24 procent) en de wasmachine (13 procent). Slechts twee procent van het drinkwater wordt daadwerkelijk gebruikt om te drinken.

In een Kamerbrief uit 2022 wordt als doel gesteld om dit gebruik te verlagen naar 100 liter per persoon per dag in 2035, wat neerkomt op een besparing van 17 procent.

Een vergelijking met buurlanden suggereert dat een verlaging van het watergebruik haalbaar is. In Vlaanderen bedraagt het drinkwatergebruik 81 liter per persoon per dag, mede dankzij de wijdverspreide toepassing van regenwater (Vlaamse Milieumaatschappij, 2023). In Vlaanderen is het zelfs verplicht om regenwater op te vangen en te gebruiken voor onder andere de wasmachine, toilet en tuin; dit vermindert de vraag naar drinkwater aanzienlijk. Dit maakt het huidige gemiddelde gebruik van 120 liter per persoon per dag in Nederland relatief hoog. Echter, in andere landen, zoals Italië en Zweden, ligt het gebruik overigens nog veel hoger dan in Nederland, met meer dan 150 liter per persoon per dag.

De prijs van water

Het verloop van de drinkwaterprijs is weergegeven in figuur 1. De getoonde prijs is nominaal en ligt in 2024 rond de 2,40 euro per kubieke meter. Dit betekent dat een gemiddeld huishouden nu zo'n 20 euro per maand voor drinkwater betaalt.

De drinkwaterprijs loopt al jaren op, maar gecorrigeerd voor algemene inflatie is de prijs vrijwel constant gebleven tot 2023. Dit lijkt een gevolg van de bestaande regelgeving, die de winst van drinkwaterbedrijven beperkt. De dip in de prijs in 2012 en 2013 werd veroorzaakt door de initiële afschaffing van de grondwaterbelasting, waarna twee jaar later een toename van de belasting op leidingwater volgde.

De scherpe prijsstijging sinds 2023 is veroorzaakt door de stijging in de kosten voor grondstoffen en energie (Vewin, 2023). De waterbedrijven hebben de tarieven ook laten stijgen vanwege toegenomen investeringen om de productie van drinkwater op peil te houden en, waar mogelijk, uit te breiden.

Veranderingen in drinkwatergebruik

Het verloop van het watergebruik per persoon per dag over de afgelopen twintig jaar wordt weergegeven in figuur 2. De opwaartse uitschieter in 2018 was het gevolg van de extreem warme zomer. De piek in 2020 werd veroorzaakt door de coronapandemie, wat leidde tot werk vanuit huis en zorgde voor een hoger watergebruik op huishoudniveau.

Hoewel het individuele drinkwatergebruik een dalende trend vertoont door de inzet van door waterbesparende maatregelen, verwacht het RIVM dat het vraagoverschot op de markt de komende jaren zal toenemen. Het schat dat de vraag naar drinkwater in 2030 met 100 miljoen kubieke meter zal stijgen ten opzichte van 2020, wat neerkomt op een stijging van acht procent. Drinkwaterbedrijven verwachten ook een stijging door de volgende drie factoren: de toename van de bevolking, de groei van het watergebruik door de zakelijke markt (bijvoorbeeld door datacenters), en een toenemend watergebruik van huishoudens (RIVM, 2023).

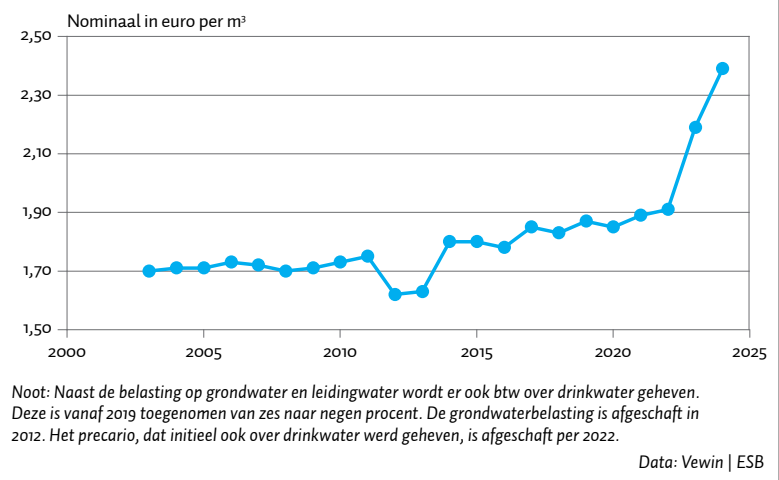
De laatste verklaring is opvallend, aangezien dit in tegenspraak lijkt te zijn met de dalende trend van het watergebruik per persoon per dag, zoals te zien is in figuur 2. Daarnaast strookt deze verwachting niet met het doel om het huishoudelijk watergebruik met 17 procent te verlagen.

Het aanbod van drinkwater

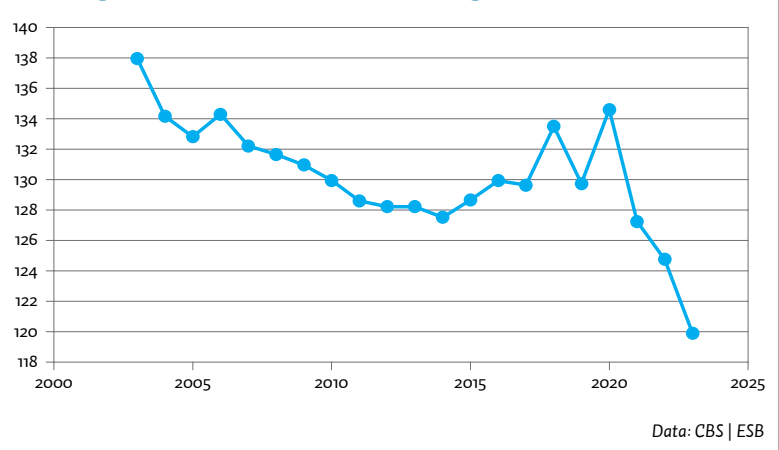
Net als de vraag naar drinkwater, is de productie van drinkwater over de afgelopen dertig jaar vrijwel constant gebleven. Drinkwaterbedrijven willen hun productie wel uitbreiden, maar er zijn verschillende factoren die dat verhinderen (RIVM, 2023).

De belangrijkste obstakels om het aanbod van drinkwater uit te breiden, zijn technisch en juridisch van aard. De hoeveelheid water die mag worden gewonnen, wordt structureel beperkt door winvergunningen. Deze vergunningen kunnen niet makkelijk worden uitgebreid omdat ze bedoeld zijn om de natuur te beschermen. Hierdoor ontstaat een conflict tussen de vergunde hoeveelheden en de

Nominale drinkwaterprijs inclusief belastingen FIGUUR 1

Watergebruik per persoon per dag FIGUUR 2

noodzaak om natuurgebieden te beschermen of te herstellen, wat impliceert dat we tegen de huidige capaciteit aanlopen.

De aanvoer van oppervlaktewater is ook te laag om tijdens droge periodes voldoende drinkwater te produceren (34 procent van het drinkwater wordt gewonnen uit oppervlaktewater en 58 procent uit grondwater).

Een ander probleem is de ontoereikende waterkwaliteit van oppervlaktewater, veroorzaakt door vervuiling met pesticiden, medicijnresten, PFAS en andere schadelijke stoffen. Het beschikbare water voldoet hierdoor niet altijd aan de kwaliteitseisen voor drinkwater, wat kan leiden tot een tijdelijke stop in de winning of hogere zuiveringskosten.

Daarnaast is de bestaande infrastructuur vaak onvoldoende om aan de toenemende vraag te voldoen. Uitbreiding hiervan is complex en kostbaar. Net als bij winvergunningen spelen ook hier conflicterende belangen. Verschillende sectoren, zoals de industrie, landbouw, scheepvaart en natuur, hebben concurrerende behoeften aan water, vooral tijdens droge periodes. Bij waterschaarste wordt water gerationeerd volgens de verdringingsregels. Hoewel drinkwater meestal prioriteit krijgt, kan dit in het gedrang komen als er sprake is van 'onomkeerbare natuurschade'.

Bovendien is er een intertemporeel capaciteitsprobleem. Tijdens droge periodes is de concurrentie om water

Het nadeel van bloktarieven

KADER 1

Hoewel bloktarieven de vraag naar drinkwater kunnen verminderen, heeft dit prijschema ook nadelen. Ten eerste zijn IBR's relatief ondoorzichtig voor consumenten. Een tweede nadeel is dat bij huurwoningen de waterrekening vaak slechts indirect bij de huurders terechtkomt. Een derde nadeel van IBR's is dat er meerdere gebruikers op een watermeter kunnen zitten (denk aan studenten-

woningen), waardoor hun gezamenlijk gebruik eerder in een blok met hoger tarief valt. Deze nadelen leiden tot inefficiëntie in de IBR's. Wanneer tarieven worden vastgesteld op basis van het gebruik per huishouden of per aansluiting, ontstaan er uiteenlopende prijsprikkels voor verschillende huishoudens. Deze verschillen zijn doorgaans niet optimaal en vaak ook niet rechtvaardig.

tussen de natuur, landbouw en scheepvaart bijzonder sterk, terwijl dan juist het aanbod laag is.

Beleidsopties

Er zijn verschillende beleidsopties om een verdere toename van het drinkwatertekort te voorkomen. Beleidsopties kunnen zich ofwel richten op aanbodvergroting, of op vraagbeheersing door beprijzen en gedragsverandering.

Aanbodvergroting

De productie van drinkwater kan in principe worden vergroot, maar een dergelijke uitbreiding stuit op een aantal knelpunten. Vanwege de beperkingen bij het uitbreiden van bestaande winvergunningen of het aanwijzen van nieuwe winlocaties worden verschillende alternatieve opties verkend om het aanbod van drinkwater te vergroten. Dit omvat het gebruik van onconventionele bronnen zoals brak water en zeewater. Daarnaast zijn er potentieel efficiëntiewinsten te behalen door het inzetten van meerdere waterbronnen als een vorm van risicospreiding.

Een andere mogelijkheid is het onderling verhandelen van water tussen drinkwaterbedrijven, aangevuld met import vanuit het directe buitenland, om regionale schaarste te verlichten. Momenteel is deze handel echter beperkt door knelpunten in de infrastructuur. Een belangrijke voorwaarde voor dergelijke handel is dat de transportkosten laag zijn, wat betekent dat het alleen haalbaar is op kleine schaal. Zo kan de watervraag in Limburg niet kosteneffectief worden vervuld met aanbod uit Groningen, laat staan vanuit andere delen van Europa.

Om de intertemporele capaciteitsproblemen aan te pakken, wordt ook onderzocht of de capaciteit in droge maanden kan worden verhoogd door meer water vast te houden tijdens natte periodes. Mogelijke opties omvatten het vergroten van buffercapaciteit in bekkens, duinen, oppervlaktewater zoals het IJsselmeer, en zelfs ondergrondse opslag. Voor al deze opties geldt echter dat ze duur zijn: de uitbreiding van de infrastructuur van het waterleidingnet is kapitaalintensief.

Vraagbeheersing door beprijzen

De overheid en waterbedrijven kunnen via tarieven en belastingen prikkels creëren om de vraag naar drinkwater te beïnvloeden. De vraag is echter hoeveel winst er in Nederland nog te behalen valt door aanpassingen of verhogingen van tarieven. Bijna alle woningen in ons land zijn al uitgerust met watermeters, en huishoudens betalen een variabel tarief op basis van hun daadwerkelijke watergebruik.

Recent onderzoek in Zuidoost-Engeland toont aan dat huishoudens die overstappen van een vast tarief naar een variabel tarief, zoals bij de installatie van watermeters, meer water besparen. Deze overgang resulteerde daar in een waterbesparing van maar liefst 22 procent (Ornaghi en Tonin, 2021).

Hoewel een dergelijk prijseffect op watergebruik lijkt te worden bevestigd in figuren 1 en 2, blijft het de vraag in welke mate de neerwaartse vraag gedreven wordt door de waterprijzen. Opvallend is wel dat de sterke daling in watergebruik in 2023 samenvalt met de stevige toename in de prijs.

Een meta-analyse op basis van 314 schattingen door Dalhuisen et al. (2003) vindt een gemiddelde prijselasticiteit van $-0,41$. Een vergelijkende studie met geaggregeerde data op NUTS3-niveau voor Europa toont een prijselasticiteit voor Nederland aan tussen de $-0,63$ en $-0,28$ (Reynaud, 2015). Een studie op basis van individuele huishoudens meldt een prijselasticiteit van slechts $-0,07$ (Linderhof, 2001), terwijl een recente Vlaamse studie uitkomt op $-0,17$ (Maasland et al., 2018).

Gezien deze inelastische vraag heeft een stijging van de drinkwaterprijs waarschijnlijk slechts een beperkte invloed op de vraag. Een recent onderzoek van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bevestigt dat prijsverhogingen niet effectief zijn om het watergebruik te beperken (MinIenW, 2024). Gegeven de ineffectiviteit van beprijzen om besparing te stimuleren, ziet de minister af van een verhoging van de belasting op leidingwater (Tweede Kamer, 2024).

Bovendien zijn er nadelen verbonden aan het verhogen van de waterprijs of de belasting op leidingwater. Een belangrijk bezwaar is dat zo'n verhoging regressief werkt. Grote gezinnen, die in Nederland relatief vaker in armoede leven, gebruiken meer water, omdat er weinig schaalvoordelen zijn bij watergebruik. Wanneer gezinnen groeien, stijgt hun watergebruik vrijwel lineair mee.

Een veelgebruikt prijschema om de nadelen van een prijsverhoging van drinkwater te ondervangen is het gebruik van oplopende tarieven, vergelijkbaar met belastingschijven. Dit houdt in dat drinkwater tot een bepaald gebruik relatief goedkoop is. Voorbij deze grens gaan huishoudens meer betalen per kubieke meter. Een dergelijk prijschema, dat in de literatuur bekend staat als *increasing block rates* (IBR's) heeft echter ook weer nadelen, (kader 1).

Opmerkelijk is dat er in Nederland geen sprake is van *increasing block rates*, maar juist van *decreasing block rates*. De waterbedrijven hanteren uniforme tarieven, terwijl de belasting op leidingwater (sinds 2014 iets meer dan 30 cent per kubieke meter) alleen wordt berekend over het gebruik tot 300 kubieke meter per jaar. Dit betekent dat de meeste bedrijven, en een klein deel van de huishoudens met een erg hoog watergebruik, geen belasting op leidingwater betalen over het deel van hun watergebruik boven de 300 kubieke meter.

Dit resulteert in een scheve situatie waarin bedrijven – met name in de chemische en voedingsindustrie, die relatief veel water gebruiken – bijna geen belasting op leidingwater betalen. De voornaamste motivatie achter deze

regeling is het creëren van een gunstig vestigingsklimaat.

Ten slotte is er veel maatschappelijke weerstand tegen het beprijsen van een essentieel goed als water, zoals bleek na de prijsverhogingen door drinkwaterbedrijven in 2023.

Vraagbeheersing door gedragsbeïnvloeding

De overheid en waterbedrijven kunnen naast prijsstelling ook inzetten op gedragsverandering en bewustwording bij huishoudens. Informatiecampagnes kunnen het gedrag beïnvloeden en de adoptie van waterbesparende technologieën stimuleren. Deze ‘nudge’ vindt zijn toepassing in verschillende domeinen van milieubeleid, van afvalscheiding tot energiebesparing.

Bewustwordingscampagnes zijn een veelgebruikt middel om het watergebruik van huishoudens te verlagen. Net als bij energiegebruik gaan deze campagnes vaak gepaard met de installatie van slimme meters. Het doel van deze combinatie is om gebruikers inzicht te geven in hun gebruik en tegelijkertijd te wijzen op mogelijkheden om water te besparen. Een voorbeeld hiervan is het versturen van een nutsrekening waarop niet alleen het eigen gebruik wordt gerapporteerd, maar dat ook wordt vergeleken met het gemiddelde gebruik van burens of vergelijkbare huishoudens. Dit soort campagnes is wereldwijd te vinden in regio's waar water schaars is. Ook in Nederland hebben verschillende waterbedrijven en gemeenten inmiddels ervaring opgedaan met dit type maatregel.

Recent onderzoek in Zuidoost-Engeland toont aan dat informatiecampagnes voornamelijk een tijdelijk effect hebben op het watergebruik van huishoudens (Ansink et al., 2021). Huishoudens kregen bezoek van een energie- en waterconsultant, die informatie gaf over gebruik, eventuele lekkages opspoorde, en waterbesparende ‘gadgets’ verstrekke, zoals douchekoppen of kraanbeluchter. Na de informatiecampagnes bespaarden huishoudens acht tot tien procent water in de eerste drie maanden. Dit effect ebt echter langzaam weg, en na achttien maanden is er vrijwel geen effect meer zichtbaar.

Wel blijkt dat waterbesparende gadgets een blijvend effect hebben. Deze technologieën vereisen geen gedragsverandering, maar leiden wel tot een duurzaam lagere waterconsumptie. Tot na achttien maanden zien we een stabiel waterbesparend effect van zo'n 7,5 tot 10 liter per gadget per dag.

Technologische oplossingen zijn dus een eenvoudige manier om water te besparen. Dit inzicht wordt al toegepast in de nieuwbouw, waar steeds vaker systemen voor grijswater- en hemelwatergebruik worden geïmplementeerd. Deze systemen maken gebruik van gefilterd water van douche en wastafel voor hergebruik in toiletten en wasmachines. Door dit soort technische keuzes kan de vraag naar drinkwater in nieuwbouw aanzienlijk lager uitvallen, zonder dat consumenten hun gedrag actief hoeven aan te passen.

Conclusie

Er dreigt een drinkwatertekort in het waterrijke Nederland. De knelpunten in de drinkwatermarkt liggen vooral aan de aanbodzijde, waardoor aan de aanbodkant weinig te

halen valt. Het is daarnaast niet zeker of een verhoging van de drinkwaterprijs de vraag voldoende kan verlagen. Wel lijkt er veel potentieel te zijn voor het verlagen van de drinkwatervraag door technische aanpassingen. Om de drinkwaterproductie op peil te houden en klimaatbestendig te maken, dient beleid hierop in te zetten. Daarnaast is het nuttig om strategische keuzes te maken over welke bedrijvigheid in bepaalde regio's gewenst is. Zo zal het beperken van de waterintensieve industrie ertoe leiden dat vraag en aanbod beter op elkaar aansluiten.

Literatuur

- Ansink, E., C. Ornaghi en M. Tonin (2021) *Technology vs information to promote conservation: Evidence from water audits*. Tinbergen Institute Discussion Paper, TI 2021-014/VIII.
- CBS (2008) *Afgeleverd drinkwater door waterleidingbedrijven; 1920- 2000-2003*. CBS Statline, 3 september.
- CBS (2013) *Watergebruik steeds efficiënter*. CBS Publicatie, 25 januari.
- Dalhuisen, J.M., R.J.G.M. Florax, H.L.F. de Groot en P. Nijkamp (2003) *Price and income elasticities of residential water demand: A meta-analysis*. *Land Economics*, 79(2), 292–308.
- Linderhof, V. (2001) *Household demand for energy, water and the collection of waste: A microeconomic analysis*. Rijksuniversiteit Groningen, Proefschrift.
- Maasland, E., P. de Hek, A. Bhaskarabhatla en A.-J. van der Toorn (2018) *Prijselasticiteit van de vraag naar leidingwater in Vlaanderen*. SEOR, in opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij. Finaal onderzoeksrapport, oktober. Te vinden op www.seor.nl.
- MinIenW (2024) *Verkenning beprijzen watergebruik*. Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, juli.
- Ornaghi, C. en M. Tonin (2021) *The effects of the universal metering programme on water consumption, welfare and equity*. *Oxford Economic Papers*, 73(1), 399–422.
- Reynaud, A. (2015) *Modelling household water demand in Europe: Insights from a cross-country econometric analysis of EU-28 countries*. JRC Technical Report, European Commission, JRC96268. Te vinden op publications.jrc.ec.europa.eu.
- RIVM (2023) *Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030: Knelpunten en oplossingsrichtingen*. RIVM-briefrapport 2023-0005.
- Tweede Kamer (2024) *Verkenning beprijzen watergebruik: brief van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat*, 27625, nr. 691.
- Vewin (2023) *Tarievenoverzicht drinkwater 2023*. Publicatie te vinden op www.vewin.nl.
- Vewin (2024) *Kerngegevens drinkwater 2024*. Publicatie te vinden op www.vewin.nl.
- Vlaamse Milieumaatschappij (2023) *Drinkwaterbalans voor Vlaanderen 2023*. Publicatie te vinden op www.vmm.be.

Herzie de regeling specifieke zorgkosten

Een fiscale maatregel om sommige kosten te vergoeden die voortkomen uit een chronische ziekte of handicap is negatief geëvalueerd. Hoe kan deze regeling worden verbeterd?

IN HET KORT

- De specifieke-zorgkostenregeling is ongericht, niet doelmatig en buitengewoon arbeidsintensief.
- Het is verstandig om deze aan te passen en aan te laten sluiten bij de vier stelselwetten in de zorg.
- Een deel van de vergoeding kan ondergebracht worden in al bestaande regelingen.

MARK DE JONG
Commissielid Sociaal
Economische Zaken
bij SGP-jongeren

Chronisch zieken en gehandicapten maken verschillende kosten vanwege hun aandoening. Om hen hierin tegemoet te komen is er de specifieke-zorgkostenregeling, die chronisch zieken en gehandicapten financieel tegemoetkomt zodat zij beter in staat zijn om te participeren in de maatschappij.

De regeling specifieke zorgkosten is als fiscale regeling echter negatief geëvalueerd (Dialogic, 2022). In de begrotingsregels van zowel het kabinet-Rutte IV als het kabinet-Schoof is opgenomen dat fiscale regelingen worden afgeschaft of versoberd wanneer deze negatief worden geëvalueerd. Als uit een evaluatie blijkt dat het beter is om een fiscale regeling naar de uitgavenkant van de begroting te verplaatsen is dit, wanneer er een concreet voorstel is hoe dit zou kunnen, ook mogelijk (MinFin, 2022; HLA, 2024).

Deze regeling is niet de enige die negatief geëvalueerd is: Uit een rapport van het Ministerie van Financiën blijkt dat slechts 11 van de 73 onderzochte fiscale regelingen positief geëvalueerd zijn (MinFin, 2023). Dat slechts een klein deel van de regelingen effectief blijkt is onwenselijk omdat fiscale regelingen leiden tot complexiteit van het belastingstelsel en tot vermindering van de belastinginkomsten van de betreffende belasting (MinFin, 2024).

In dit artikel presenteer ik een voorstel om de specifieke-zorgkostenregeling opnieuw in te richten, zodat de huidige vergoeding op een andere manier wordt uitgeroepen en deze gericht, doelmatiger en minder arbeidsintensief wordt.

Werking huidige regeling

De regeling specifieke zorgkosten bestaat uit twee onderdelen. Het eerste onderdeel betreft een aftrekpost in box

1 voor bepaalde zorgkosten die voortkomen uit chronische ziekte of invaliditeit, die niet vergoed worden en niet onder het eigen risico vallen. Er zijn acht categorieën kosten die in aanmerking komen (tabel 1). Alleen het gedeelte van de zorgkosten boven een inkomensafhankelijke drempel wordt vergoed. Wanneer het totaal aan inkomsten en aftrekposten (exclusief persoonsgebonden aftrek) lager is dan 9.420 euro per jaar, is deze drempel 163 euro, voor inkomens tot 50.034 euro is het 1,65 procent van het drempelinkomen. Voor inkomens boven de 50.034 euro is het 825 euro plus 5,75 procent van het inkomen boven de 50.034 euro.

In deze aftrekpost zijn ook twee vermenigvuldigingsfactoren opgenomen. Mensen met een inkomen onder de 40.021 euro per jaar mogen hun kosten vermenigvuldigen met 1,4, omdat zij te maken hebben met een lager belastingtarief en zonder vermenigvuldigingsfactor minder compensatie zouden ontvangen. Voor AOW-gerechtigden met een laag inkomen geldt een vermenigvuldigingsfactor van 2,13 omdat zij geen AOW-premie betalen (Dialogic, 2022).

In 2019 waren er ruim 850.000 huishoudens die gebruikmaakten van deze specifieke-zorgkostenregeling (Dialogic, 2022). Dit onderdeel kost de overheid in 2024 ongeveer 303 miljoen euro (Rijksoverheid, 2024).

Het tweede onderdeel van de regeling is de Tegemoetkoming Specifieke Zorgkosten. Deze regeling compenseert automatisch de niet-verzilverde heffingskortingen als gevolg van de aftrek van specifieke zorgkosten. In 2019 maakten 230.000 belastingplichtigen gebruik van deze regeling (Dialogic, 2022). In 2024 kost dit onderdeel de overheid zo'n 88 miljoen euro (MinVWS, 2024).

Negatieve evaluatie

De evaluatie van de regeling laat zien dat deze weliswaar beperkt doeltreffend is, maar ongericht, ondoelmatig en zeer arbeidsintensief (MinFin, 2016; Dialogic, 2022). De regeling is doeltreffend omdat de doelgroep voor wie de regeling bedoeld is, ervan afweert of er gebruik van maakt, maar ongericht en daarmee ondoelmatig omdat de regeling ook gebruikt kan worden door personen zonder handicap en ziekte. 27 procent van de belastingplichtigen die gebruikmaakt van de regeling geeft aan dat de opgegeven zorgkosten niet voortkomen uit een chronische ziekte of handicap, en nog eens 25 procent geeft aan dat de zorgkosten slechts deels daaruit voortkomen (Dialogic, 2022).

Daarnaast is er veel onjuist gebruik van de regeling, waarbij kosten onterecht worden opgevoerd. Dit komt door de complexiteit van de regeling en het gebrek aan ken-

nis bij belastingplichtigen. Het gaat dan om kosten die zijn uitgesloten van aftrek (zoals het eigen risico) of waarvoor al een vergoeding is ontvangen. Naar schatting bedraagt dit 39 procent van het totale bedrag aan opgegeven zorgkosten, wat in 2019 neerkwam op zo'n 346 miljoen euro (Dialogic, 2022).

Ook is de regeling zeer arbeidsintensief, omdat de Belastingdienst niet over contra-informatie beschikt en opgevraagde stukken handmatig moet controleren. Ten slotte is de regeling erg complex door de inkomensafhankelijke drempel, de vermenigvuldigingsfactoren en de vraag welke uitgaven wél en niet onder de regeling vallen.

Uitgangspunten alternatieve regeling

De doelstelling van de huidige regeling is om chronisch zieken en gehandicapten tegemoet te komen vanwege hoge zorgkosten. Het afbakenen van deze groep blijkt echter moeilijk, omdat er geen eenduidige en objectieve definitie is van chronisch zieken (Dialogic, 2022). Bij het voorstel voor een alternatief voor de huidige regeling laten we deze doelstelling daarom los en bekijk ik per categorie zorgkosten of en zo ja op welke manier deze het beste vergoed kunnen worden. Daarbij staan drie uitgangspunten centraal.

Ten eerste zijn er in de zorg vier stelselwetten met elk een eigen afbakening van zorgkosten die daaronder vallen (kader 1). Deze stelselwetten vormen het uitgangspunt; zorgkosten worden via deze route vergoed en niet via een ander instrument. Dit draagt bij aan duidelijkheid voor de burger, omdat vaststaat welke kosten worden vergoed. Daarnaast bevatten deze wetten instrumenten om de doelmatigheid te bevorderen, zoals zorgcontractering.

Ten tweede moet een herziening van de regeling bijdragen aan vereenvoudiging van het belastingstelsel. De afgelopen twee decennia is het belastingstelsel steeds complexer geworden, wat mede wordt veroorzaakt door het grote aantal fiscale regelingen (CPB, 2023; MinFin, 2023; 2024). Daarnaast beschikt de Belastingdienst over onvoldoende medische kennis voor het beoordelen van de zorgkosten (Algemene Rekenkamer, 2021). Uitvoering van de nieuwe regeling door de Belastingdienst ligt daarom niet voor de hand. Dit betekent ook dat burgers niet langer hun zorgkosten hoeven aan te geven bij de Belastingdienst, waardoor de foutgevoeligheid van de nieuwe regeling naar verwachting zal afnemen.

Ten derde moet verzilveringsproblematiek worden voorkomen. Sommigen die recht hebben op de aftrek specifieke zorgkosten kunnen deze op dit moment niet verzilveren, omdat zij geen belasting betalen. Hiervoor is momenteel een aanvullende regeling nodig, namelijk de Tegemoetkoming Specifieke Zorgkosten. Een nieuwe regeling wordt bij voorkeur zo opgezet dat dit probleem niet meer ontstaat, zodat er niet langer een aparte regeling nodig is om dit te ondervangen. Dit komt de uitvoering verder ten goede.

Uitwerking

De vervolgvraag is op welke manier de zeven categorieën zorgkosten in de toekomst het beste vergoed kunnen worden. Hieronder laat ik per categorie zien dat de vergoedingen ofwel kunnen worden meegenomen in de bestaande

Voorstel toekomstige vormgeving per categorie

TABEL 1

Categorie van de huidige regeling	Maatregel
Uitgaven voor genees- en heelkundige hulp	Afschaffen
Medicijnkosten boven de eigen wettelijke bijdrage	Afschaffen
Reiskosten voor eigen ziekte en ziekenbezoek	Vergoeden via uitgavenkant Rijksbegroting
Dieetkosten	Onderbrengen in de Wmo
Kosten van extra kleding en beddengoed	Onderbrengen in de Wmo
Kosten van extra gezinshulp	Afschaffen
Kosten van bepaalde hulpmiddelen	Onderbrengen in de Wmo

ESB

Vier stelselwetten voor de zorg

KADER 1

De collectieve zorguitgaven in Nederland zijn via vier stelselwetten georganiseerd: de Zorgverzekeringswet, de Wet langdurige zorg, de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015 en de Jeugdwet (MinVWS, 2016). Niet alle zorguitgaven worden collectief vergoed. Zo geldt voor drie van deze wetten (de Jeugdwet niet) een wettelijk eigen risico of een wettelijke eigen bijdrage. Daarnaast zijn er zorgkosten die buiten deze stelselwetten vallen en dus niet collectief worden vergoed. De reden dat deze kosten niet collectief worden vergoed, is veelal dat mensen de kosten zelf kunnen betalen of dat de kosteneffectiviteit van de betreffende behandeling onvoldoende is. Deze zorgkosten zijn voor eigen rekening en kunnen in sommige gevallen aanvullend verzekerd worden bij een particuliere verzekeraar.

stelselwetten, ofwel afgeschaft kunnen worden. Omdat de voorgestelde behandeling van 'kleding en beddengoed' en 'dieetkosten' hetzelfde is, zijn deze samengevoegd in één categorie.

Genees- en heelkundige hulp

Uitgaven in deze categorie die niet onder het basispakket van de Zorgverzekeringswet vallen moeten niet vergoed worden in een nieuwe regeling. Deze behandelingen zijn namelijk bewust door de minister niet opgenomen in het basispakket. Hier zijn vaak goede argumenten voor, bijvoorbeeld vanwege een beperkte kosteneffectiviteit van behandelingen. Een dergelijk politiek besluit betekent ook dat deze zorgkosten niet alsnog via de achterdeur van het belastingstelsel vergoed moeten worden. Bovendien kunnen burgers zich, indien gewenst, voor sommige zorgkosten aanvullend verzekeren.

Medicijnen

De vergoeding voor medicijnkosten vervalst. In het basispakket van de Zorgverzekeringswet zijn veel medicijnen opgenomen. Wanneer medicijnen niet vergoed worden, is dat een bewuste keuze van de minister. Vaak zijn hier goede argumenten voor, bijvoorbeeld omdat de kosteneffectiviteit van medicijnen beperkt is. Bovendien komen pakketbeslissingen niet zomaar tot stand: de minister wordt hierover geadviseerd door het Zorginstituut Nederland.

Vervoer

Uitgaven voor vervoer (zowel voor eigen ziekte als voor ziekenbezoek) moeten wel deels vergoed worden, omdat deze kosten aanzienlijk hoger kunnen uitvallen door chronische ziekte, maar de vormgeving moet worden vereenvoudigd. Hier kan gedacht worden aan een vergoeding van 0,23

eurocent per kilometer voor het bezoek met de auto aan een arts of zorgverlener, waarbij de eerste 500 kilometer voor eigen rekening is. Voor bezoek met het ov of de taxi kunnen de werkelijke kosten vergoed blijven worden, met een drempelbedrag van 115 euro (wat equivalent is aan de 500 kilometer met de auto). Deze drempel zorgt ervoor dat mensen die structureel naar het ziekenhuis of een GGZ-instelling moeten, alsnog geholpen worden. De forfaitaire vergoeding voor extra kosten voor het reguliere vervoer van chronisch zieken en gehandicapten, zoals opgenomen in het Belastingplan 2025, blijft bestaan (MinFin, 2024).

Voor een eenvoudigere en effectievere uitvoering kan de uitbetaling van deze reiskosten verlopen via een uitvoeringsorganisatie die wordt bekostigd vanuit de VWS-begroting. Omdat het vervoerskosten zijn, is het namelijk lastig om deze categorie onder te brengen in een van de vier stelselwetten. In aanvulling hierop zou de huidige vergoeding voor vervoerskosten in de Zorgverzekeringswet overgeheveld kunnen worden naar deze nieuwe regeling.

Kosten voor dieet, kleding en beddengoed

Dieetkosten en kosten voor extra kleding en beddengoed moeten onder de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) worden gebracht. De forfaitaire bedragen die nu als aftrekpost kunnen worden opgevoerd, kunnen voortaan via de gemeente worden uitgekeerd. Gemeenten ontvangen hiervoor dan extra middelen uit het Gemeentefonds.

Gezinsbulp

De vergoeding van de kosten voor extra gezinsbulp verdwijnt ook. Binnen de Wmo is gezinsbulp beschikbaar en burgers kunnen indien nodig een beroep doen op zorg vanuit de Jeugdwet. Wanneer burgers naast of losstaand van die hulp extra hulp willen, ligt het voor de hand dat zij dit zelf betalen. De regels voor gezinsbulp binnen de Wmo blijven hetzelfde, alleen verdwijnt de mogelijkheid tot het opvoeren van de kosten van extra gezinsbulp bovenop de gekregen gezinsbulp.

Andere hulpmiddelen

De vergoeding voor andere hulpmiddelen moet voornamelijk via de Wmo gaan verlopen. Per hulpmiddel moet er gekeken worden naar de noodzaak van een vergoeding of zorg in natura. Gemeenten (die de Wmo uitvoeren) kunnen beter toetsen of een hulpmiddel medisch noodzakelijk is, vergeleken bij de Belastingdienst die geen medische kennis heeft. Indien gewenst kan de minister enkele hulpmiddelen opnemen in het basispakket van de Zorgverzekeringswet.

Tot slot

Uit de evaluatie van de specifieke zorgkostenregeling blijkt dat de huidige regeling op veel punten verbeterd kan worden. Daarom ligt het voor de hand om de regeling aan te passen. Om de doelmatigheid te bevorderen, kan een aantal regelingen ondergebracht worden bij gemeenten via de Wmo. Voor de Wmo geldt namelijk dat gemeenten toetsen (in het geval van maatwerkvoorzieningen) of burgers hiervoor in aanmerking komen. Bovendien is de Wmo onder andere bedoeld voor mensen met een chronische ziekte of

beperking. De doelstellingen van de Wmo en de huidige specifieke-zorgkostenregeling liggen dan ook in elkaars verlengde, namelijk dat deze mensen participeren in de maatschappij.

De doelmatigheid wordt ook verbeterd door een aantal categorieën zorgkosten niet meer te vergoeden, omdat hiervoor op dit moment al een ander instrument bestaat, waarbij het met name gaat om geneeskundige hulp en medicijnen. Bovendien sluit dit aan bij het uitgangspunt dat zorgkosten zo veel mogelijk via de huidige stelselwetten worden vergoed.

De uitvoerbaarheid wordt verbeterd omdat de Belastingdienst niet langer zorgkosten hoeft te beoordelen en de burger zorgkosten niet hoeft mee te nemen in zijn belastingaangifte. Door de zorgkosten onder andere via de Wmo te vergoeden, is het voor zowel burgers als de overheid op voorhand duidelijker welke zorgkosten worden vergoed. Hierdoor zal het onjuiste gebruik waarschijnlijk afnemen en wordt het eenvoudiger om hierop te handhaven.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2021) *Resultaten verantwoordingsonderzoek 2020*; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Algemene Rekenkamer, 19 mei.
- CPB (2023) *Een economisch afwegingskader voor belastinginstrumenten*. CPB Publicatie, maart.
- Dialogic (2022) *Evaluatie aftrek specifieke zorgkosten*. Dialogic Publicatie, 2021.221-2216. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- HLA (2024) *Budgettaire bijlage hoofdlijnenakkoord*. Te vinden op www.kabinetformatie2023.nl.
- MinFin (2016) *Onderzoek naar gebruik aftrek van uitgaven voor specifieke zorgkosten*. Ministerie van Financiën, juli. Te vinden op zoek.officielebekendmakingen.nl.
- MinFin (2022) *Startnota van het kabinet Rutte-IV*. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinFin (2023) *Ambtelijk rapport Aanpak fiscale regelingen: Kansen voor lagere belastingtarieven, betere fiscale regelingen en een begrijpelijker en eenvoudiger stelsel*. Rapport, 30 juni. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinFin (2024) *Belastingen in maatschappelijk perspectief: Bouwstenen voor een beter en eenvoudiger belastingstelsel*. Publicatie, februari. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinFin (2024) *Wetsvoorstel Belastingplan 2025*. September. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinVWS (2016) *Het Nederlandse zorgstelsel*. Brochure, januari. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinVWS (2024) *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor het jaar 2025*. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- Rijksoverheid (2024) *Miljoenennota 2025*. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.

Laten we het hebben over monetaire financiering

Het nieuwe kabinet is voornemens om een aantal stevige bezuinigingen door te voeren. Tegelijkertijd staan grote maatschappelijke vraagstukken te dringen om aangepakt te worden. Er zijn andere manieren om deze problemen te financieren dan de belasting te verhogen of te bezuinigen.

IN HET KORT

- Het publieke debat wordt gedomineerd door het idee dat de staatsbegroting nagenoeg dekkend moet zijn.
- Monetaire financiering is een alternatief voor het huidige begrotingsbeleid en wordt al geregeld ingezet.
- Monetaire financiering is noodzakelijk voor het oplossen van de grote maatschappelijke uitdagingen.

MICHÈLE THOLE

Finance Director bij
Waag Futurelab

DIRK EHNTS

Zelfstandig econoom

In onze cultuur van zuinigheid past het idee dat de overheidsbegroting door de bank genomen in balans moet zijn. De rekening mag niet worden doorgeschoven naar toekomstige generaties en het geld moet eerst verdiend worden voordat we het kunnen uitgeven. Zo schreef *het Financieele Dagblad* tijdens de kabinetsformatie dat er zonder hogere belastingen of bezuinigen geen geld zou zijn voor 'nieuwe leuke dingen' (Jonker, 2024).

Hoewel de Tweede Kamer in haar uitnodiging voor een rondetafelgesprek over begrotingsbeleid stelde dat de vraag naar hoe de overheid met haar financiën om moet gaan weer actueel is (Hoogduin, 2024), vinden we in Nederland eigenlijk maar twee stemmen in het debat.

Er zijn de hardliners. Deze stellen dat er financiële begrotingskaders zijn, een hard getal of streefwaarde, en dat je je daaraan hebt te houden. Het verschil tussen overheidsuitgaven en belastingen moet worden gefinancierd door de uitgifte van staatsobligaties die aan een selecte groep financiële partijen worden verkocht. Investeerders, die *skin in the game* hebben, zorgen middels vraag en aanbod voor de juiste prijzen en volumes van staatsobligaties. Financiële markten straffen de verkwistende regeringen met hogere financieringskosten en belonen zuinige regeringen met lage financieringskosten. Dit systeem wordt gezien als voorwaardelijk voor financiële stabiliteit van landen (Menand en Younger, 2023). Deze aanpak heeft tot gevolg dat de overheidsbegroting de sluitpost op de economie is.

Het houdbaarheidssaldo van het CPB past in deze traditie: het is uiteindelijk een streefwaarde die moet worden bereikt (Rey et al., 2023). Ook de Studiegroep Begrotings-

ruimte, die adviseert om te streven naar een structureel feitelijk tekort van 2 procent (structureel 1,5 procent), zit in dit kamp; zij kiest voor het actuele schuldquoteniveau als de juiste target. Er zijn ook economen in dit kamp die stellen dat het nog strenger moet (Hoogduin, 2024).

Aan de andere kant van het debat zijn er de rekkelijken. Deze stellen enerzijds, net als de hardliners, dat een overheid toekomstige generaties niet met te veel schuld mag opzadelen. Maar anderzijds zien zij ook dat het juist goed mis kan gaan als er op sommige momenten te veel wordt bezuinigd – zoals bij de eurocrisis waar miljoenen Grieken de dupe van zijn geworden.

Een voorbeeld van dit middenkamp is Jacobs (2016), die schrijft dat begrotingsregels aangepast kunnen worden “zodat overheden kunnen lenen voor rendabele investeringen”. Recent schrijft hij dat het optimale beheer van de overheidsschuld vooral wordt “bepaald door politiek-normatieve opvattingen over de optimale verdeling van lasten en lusten tussen generaties”, waarover economen volgens Jacobs geen uitspraken kunnen doen. (Jacobs, 2024). Toch voegt hij toe dat een noodzakelijke randvoorwaarde voor begrotingsbeleid is dat de overheidsfinanciën op lange termijn niet ontsporen (Jacobs, 2024). Hiermee komt hij tot de (politieke) conclusie dat de overheidsbegroting de sluitpost moet zijn, waarmee hij teruggrijpt op de hardlinerlogica. Dit leidt tot inconsistentie in zijn redenering, omdat ook deze uitspraak normatief is.

Er zijn ook andere manieren om over de begroting van de overheid na te denken. Een hiervan is monetaire financiering. Daar gaan we in dit artikel op in. Een discussie hierover wordt in Nederland, anders dan in een themanummer in ESB, weinig gevoerd.

Monetaire financiering gebeurt al

De zuivere vorm van monetaire financiering houdt in dat een overheid direct gefinancierd wordt door de centrale bank, in plaats van door obligaties te verkopen aan banken, zoals dat nu gebeurt, en dat maakt overheidsuitgaven op elke gewenste niveau mogelijk.

Een indirecte vorm van deze financiering is in het verleden al geregeld voorgekomen op momenten waarop overheden grote bedragen uitgaven waardoor de overheidsschuld flink opliep: de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de wederopbouw en recent nog om een economische recessie tijdens de coronapandemie te voorkomen. Omdat commerciële banken terughoudend bleken om staatsobligaties te kopen, speelden centrale banken op die momenten een belangrijke rol om ervoor te zorgen dat die staatsobligaties toch door de commerciële banken werden gekocht en overheden gelukkig konden uitgeven wat zij

wilden uitgeven. Dit deden centrale banken hoofdzakelijk door grootschalige programma's voor de aankoop van staatsobligaties.

Monetaire financiering komt dus wel degelijk voor, zij het in verkapte vorm, zowel in de VS (Menand en Younger, 2023) als in Europa (Bateman en Van 't Klooster, 2023). Elke keer dat de centrale bank instapt en de financiële sector de garantie geeft staatsobligaties op te kopen, of ze daadwerkelijk opkoopt, is er in feite sprake van verkapte monetaire financiering. Immers, de markt valt stil, de centrale bank stapt in zodat de overheid toch aan het benodigde geld komt via de verkoop van staatsobligaties.

Bateman en Van 't Klooster (2023) geven het voorbeeld van Mario Draghi, de toenmalige president van de Europese Centrale Bank, die in een opiniestuk uit 2020 opmerkte dat in de Eerste Wereldoorlog 85 tot 100 procent van de oorlogsuitgaven werd gefinancierd door nieuw geld uit te geven. Hij suggereerde dat centrale banken dit nu ook moesten doen voor de kosten van de coronacrisis. Centrale banken lanceerden daarop plichtsgetrouw enorme aankoopprogramma's voor staatsobligaties, terwijl er tegelijkertijd expliciet afstand werd gedaan van de suggestie dat deze programma's een daad van monetaire financiering waren (Schnabel, 2020).

Bateman en Van 't Klooster (2023) noemen deze vorm van monetaire financiering het 'disfunctionele taboe.' Aangezien er toch al op deze manier gefinancierd wordt, pleiten ze voor expliciete monetaire financiering in buitengewone tijden, zoals bij een oorlog of pandemie, wanneer er grote verschillen tussen vraag en aanbod van staatsschuld ontstaan. Hierbij treedt de centrale bank op om de markten voor staatsschulden te stabiliseren. Je zou goed kunnen beargumenteren dat woningnood, klimaatveranderingen, oorlogsdreiging en de huidige vermogensongelijkheid in aanmerking komen voor het label 'buitengewone tijden.'

Toch vertrouwen ook Bateman en Van 't Klooster (2023) in eerste instantie op de marktwerking als ordenend principe bij het bepalen van prijs en hoeveelheid van overheidsuitgaven, totdat de markt niet meer werkt, en dan mag de centrale bank de intermediairs steunen zodat overheden aan het benodigde geld komen.

Ook toepassen in normale tijden

Buitengewone tijden of niet, vanuit de visie van de aanhangers van de moderne monetaire theorie kan nog een stap verder worden gegaan: monetaire financiering zou je ook kunnen toestaan in gewone tijden, mits er voldoende controlemechanismen zijn voor operationele knelpunten, om uitvoerbaarheid te borgen en inflatie te voorkomen (Ehnts, 2024).

Neem het voorbeeld van de ondernemer die graag een assemblagelijijn wil opzetten voor rupsvoertuigen voor het Korps Mariniers en ook plannen heeft klaarliggen voor een munitiefabriek (Polman, 2024). Hiervoor heeft hij financiering nodig. Binnen de huidige praktijk verdient de financiële sector twee keer aan deze publieke investeringen. Wanneer de bank de ondernemer een lening geeft om te gaan bouwen én wanneer de bank rentedragende staatsobligaties koopt van de staat die vervolgens de rupsvoertuigen en munitie kan afnemen van de ondernemer.

De vraag is, wat voegt de financiële sector in dit voorbeeld toe? Waarschijnlijk is de financiële sector als geen ander in staat ondernemingsplannen te beoordelen, kredietwaardigheid te checken enzovoort. Dat is nuttig, dat moet beloond worden. Ook het verstrekken van een bedrijfslening, rente innen, navorderen en dergelijke kan de bank vast beter dan de overheid. Het eerste verdienmodel wil je dan in stand houden.

Stel dat de overheid kiest voor de uitvoer van de plannen van deze ondernemer. Als je (zuivere) monetaire financiering zou toestaan, zou de staat direct geld kunnen uitgeven via de centrale bank en zo de ondernemer betalen voor de afname van defensiemateriaal – zonder rente te hoeven betalen. Daarmee vervalt het tweede verdienmodel voor de financiële sector en als rentelast voor de overheid.

Het is niet ingewikkeld voor de centrale bank om het banksaldo van de staat op te hogen, op basis van door het parlement goedgekeurde plannen en begrotingen. De regeerakkoorden en begrotingen zijn door ministeries en het parlement beoordeeld en met de kredietwaardigheid van de staat zit het wel goed. Kortom, waarom zou daar het traject van staatsobligaties tussen moeten zitten?

Investerings nodig in Europa

Ook op Europees niveau kan monetaire financiering problemen oplossen. Volgens Christine Lagarde moet de EU vanaf 2031 jaarlijks 800 miljard euro investeren in de klimaattransitie. Daar komen nog investeringen in defensie en digitalisering bovenop. "Alles samen goed voor ruim 1.000 miljard euro per jaar", rekent Lagarde voor. Wie gaat dat betalen? Het antwoord van Lagarde: overheden hebben geen geld, dus heeft Europa een uniforme kapitaalmarkt nodig om het private geld dat nu wegloopt naar de VS ligt te slapen, te activeren voor Europese doelstellingen (Vanthielen, 2024).

Regeringen mogen dan wel geen geld hebben voor de ambities van de EU, het Eurosysteem van centrale banken heeft dat natuurlijk wel. Niet voor niets maakte Draghi naam met de slogan: "whatever it takes". Het Eurosysteem kan zo veel geld creëren als het wil. Waarom de omweg via de kapitaalmarkt, als de EU ook door het Eurosysteem gefinancierd zou kunnen worden – als we de spelregels veranderen.

Staatsobligaties zijn uniek want het gaat om een vrijwel risicovrije belegging mét rendement. Dat is wellicht een voordeel dat je wil behouden voor bijvoorbeeld spaarders en pensioenopbouw. Maar zelfs zonder geld uit te geven, kan de staat obligaties blijven uitgeven om te voldoen aan de wens voor risicovrije beleggingen met een zeker rendement. Dat is iets anders dan obligaties uitgeven om staatsuitgaven te financieren, want staatsobligaties zijn vanuit het oogpunt van moderne monetaire theorie niet nodig om de uitgaven van een staat te financieren.

Vanuit dit denkraam is overheidsschuld een verkeerde benaming; het is het geld dat de overheid in de maatschappij heeft gebracht, minus wat is teruggekomen via belastingen. 'Maatschappelijk kapitaal' zou een betere omschrijving zijn.

Overheidstekorten en inflatie

Voor hardliners is het duidelijk: te grote overheidsschulden leiden tot te veel geld in omloop en daardoor tot inflatie, en

het beheersen ervan, prijsstabiliteit, is het domein van de centrale bank. Maar niet alleen voor hardliners – vraag je partner of een willekeurige collega of vriend, wat er gebeurt als de overheid ‘geld gaat drukken’ en als een soort Pavlov-reactie komt het antwoord: ‘inflatie’.

Terwijl diezelfde persoon, bij iets verder doorpraten, ook wel snapt dat de stijging van de prijs aan de benzinepomp of bij de kassa van de supermarkt wel meer winst voor de private sector tot gevolg heeft, zoals de afgelopen jaren het geval was (Kingma en van Werch, 2024), maar niet komt door de overheidsschuld.

Inflatie komt in meerdere vormen en kent verschillende fasen, en vereist daarom ook specifieke, op de situatie toegespitste maatregelen, ex ante, ex durante en ex post. De inflatie rondom de recente energiecrisis was waarschijnlijk voor een groot deel door het aanbod bepaald, omdat aanbodschokken leidden tot schaarste en oligopolieposities in cruciale markten (olie), wat weer leidde tot prijsstijgingen die oversloegen op producten in andere markten waar olie voor nodig is, met uiteindelijk een brede acceptatie van inflatie tot gevolg, wat vervolgens ‘verkoop-inflatie’ mogelijk maakte, oftewel hogere prijzen over de hele breedte aan de kassa (Weber et al., 2024). Inflatie vereist dus een genuanceerde analyse en aanpak.

Vergeet ook niet dat het geld dat door netto-overheidsuitgaven (uitgaven minus belastingen) in de samenleving is gebracht, slechts een deel is van de totale geldhoeveelheid. Die bedraagt in Nederland 1,1 biljoen euro en de overheidsschuld (de cumulatie van netto-overheidsuitgaven) is circa 0,5 biljoen euro (DNB, 2024; Rijksoverheid, 2024b). De resterende 0,6 biljoen is gecreëerd middels kredietverlening door banken voor de private sector plus het gevolg van handel met het buitenland. Mocht je vinden dat er te veel geld in omloop is, waarom alleen met de vinger naar de overheid wijzen?

Je kan je zelfs afvragen of inflatie als fenomeen niet onevenredig veel aandacht krijgt. Pak het probleem bij de kern aan: structureel verminderen van inkomens- en vermogensongelijkheid. We zijn een land van te kleine financiële buffers bij veel huishoudens en bedrijven (Bezemer, 2020). Elk huishouden zou voldoende inkomen moeten hebben om in basisbehoeftes zoals wonen te kunnen voorzien. Elk huishouden zou moeten kunnen beschikken over financiële buffers om onverwachte kosten of investeringen, door bijvoorbeeld een energiecrisis, op te vangen. Dat zou ad-hoc-deeloplossingen zoals bestrijding van energiearmoede, of de invoering van toeslagen, overbodig maken.

Natuurlijk moet een staat niet ongebreideld uitgeven. Zoals Jacobs (2024) stelt: het normatieve uitgangspunt voor het te voeren begrotingsbeleid is dat de overheidsbegroting ten dienste staat van het optimaliseren van de maatschappelijke welvaart. Daar heeft de Tweede Kamer ook nu al een belangrijke rol in. Sturen op operationele knelpunten vanuit politieke langetermijndoelstellingen zou het proces sterk verbeteren. Een voorbeeld is Project Beethoven (Rijksoverheid, 2024a): vanuit een politieke doelstelling (de microchips-industrie moet behouden blijven) zijn operationele knelpunten geconstateerd (gebrek aan technisch personeel) waar vervolgens een plan voor is gemaakt. Geld ervoor was niet het probleem.

Op macroniveau zouden outputgaps per sector een rol kunnen spelen als vertrekpunt om bottlenecks te bepalen. Sturen op financiële doelstellingen zoals nu gebeurt (één, twee of drie procent ten opzichte van het bbp), geeft een schijnzekerheid.

De Nederlandse overheid zou zich geen zorgen hoeven te maken over liquiditeit, of geld sparen voor later. Ze zou erop moeten kunnen vertrouwen dat het Eurosysteem van centrale banken haar van geld voorziet wanneer dat nodig is, zoals vastgelegd in verstandige nationale of Europese begrotingen. Idem voor de Europese Unie.

Tot besluit

Het is voor beleidsmakers, economen en politici zaak om ook buiten het gangbare begrotingskader te kijken en om vraagtekens te zetten bij de onderliggende aannames van het huidige beleid. Monetaire financiering is al een onderdeel van de huidige praktijk en het wordt tijd deze vorm van financiering uit de taboesfeer te halen zodat de grote maatschappelijke vraagstukken effectief aangepakt kunnen worden – zonder stuk te lopen op de vraag: hoe gaan we dat betalen.

Terug naar de financiële dwangbuis voor overheidsuitgaven: het is zonde van de tijd dat men discussieert over wat nu het juiste percentage tekort is ten opzichte van het bbp. Herontwerp het begrotingsproces met een centrale rol voor operationele, geen financiële, bottlenecks. Want zoals Keynes al zei: “anything we can actually do, we can afford” (Mason, 2011).

Literatuur

- Bateman, W. en J. van 't Klooster (2023) The dysfunctional taboo: monetary financing at the Bank of England, the Federal Reserve, and the European Central Bank. *Review of International Political Economy*, 31(2), 413–437.
- Bezemer, D. (2020) *Een land van kleine buffers*. Amsterdam/Antwerpen: Pluim.
- DNB (2024) *Bijdrage van Nederland aan monetaire aggregaten in het eurogebied*. DNB, 26 juli. Te vinden op data.overheid.nl.
- Ehnts, D. (2024) *Moderne Monetaire Theorie: Een introductie*. Walburgers.
- Hoogduin, L. (2024) *Rondetafelgesprek 'Economische vooruitzichten en het begrotingsbeleid'*. Position Paper, 26 maart. Te vinden op www.tweedekamer.nl.
- Jacobs, B. (2016) Langdurige stagnatie? Je gaat het pas zien als je het door hebt. *ESB*, 101(4741), 616–619.
- Jacobs, B. (2024) Begrotingsbeleid voor een nieuw kabinet. *ESB*, 109(4829), 34–37.
- Jonker, U. (2024) De financiële dwangbuis hangt al weer klaar voor Wilders. *Het Financieel Dagblad*, 29 maart.
- Kingma, A. en B. van Wersch (2024) *Tijdens de energiecrisis heeft marktmacht de winstmarges verhoogd*. *ESB*, 109(4829), 16–19.
- Mason, J.W. (2011) *Anything we can do, we can afford*. Blog op jwmason.org, 3 juni.
- Menand, L. en J. Younger (2023) Money and the public debt: treasury market liquidity as a legal phenomenon. *Columbia Business Law Review*, 2023(1). Te vinden op scholarship.law.columbia.edu.
- Polman, J. (2024) Met al die miljarden extra euro's piept en kraakt de inkoop van legerspullen. *Het Financieel Dagblad*, 29 april.
- Rey, R., E. Tiras, J. van Toor en E. Westerhout (2023) *Ankers voor begrotingsbeleid; een literatuuroverzicht*. CPB Notitie, september.
- Rijksoverheid (2024a) *Nederland investeert € 2,5 miljard in sterk ondernemingsklimaat voor microchipsector Brainport Eindhoven*. Rijksoverheid Nieuwsbericht, 28 maart.
- Rijksoverheid (2024b) 3.1 *Ontwikkeling overheidsaldo en schuld*. Ministerie van Financiën Voorjaarsnota. Te vinden op www.rijksfinancien.nl.
- Schnabel, I. (2020) *The shadow of fiscal dominance: misconceptions, perceptions and perspectives*. Speech te vinden op ecb.europa.eu.
- Vanhielen, F. (2024) *ECB-voorzitter Lagarde: 'Ruim 1.000 miljard euro per jaar nodig voor investeringen in klimaat, defensie en digitalisering'*. Trends Knack, 26 februari.
- Weber, I.M., J. Lara Jauregui, L. Teixeira en L. Nassif Pires (2024) Inflation in times of overlapping emergencies: Systemically significant prices from an input–output perspective. *Industrial and Corporate Change*, 33(2), 297–341.

Publieke geldschepping is nodig voor een stabiele economie

Het huidige Europese financiële bestel met private, procyclische geldschepping is van nature instabiel en zal daardoor steeds weer opnieuw in crisis geraken, met onoverzienbare economische en politieke gevolgen. Het systeem kan alleen stabiel zijn bij anti-cyclische publieke geldschepping. Daarin kan de digitale euro een sleutelrol spelen als tegelijkertijd het mandaat van de Europese Centrale Bank (ECB) wordt verruimd.

IN HET KORT

- Een stabiel financieel bestel is een voorwaarde voor een politiek stabiel Europa.
- De ECB beschikt niet over de juiste beleidsinstrumenten om de prijsstabiliteit te handhaven.
- Op basis van *central bank digital currency* kan een stabiel alternatief financieel bestel worden gerealiseerd.

KLAAS VAN EGMOND

Emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht (UU) en lid van het Sustainable Finance Lab

BERT DE VRIES

Emeritus hoogleraar aan de UU en lid van het Sustainable Finance Lab

De sterke politieke verschuivingen in rechts-radicalen richting zijn volgens Martin Wolf, hoofdcolumnist van de *Financial Times*, vooral teweeggebracht door de maatschappelijke onvrede over de financiële crisis van 2008. Hij ziet financiële crises als keerpunten, “niet alleen economisch, maar ook politiek, omdat ze zichtbaar zijn voor het publiek en zo duidelijk de fout zijn van elitaire groepen en instituties” (Wolf, 2023). Na de crisis van 2008 is de maatschappelijke onvrede aangewakkerd en zijn politieke discussies over ‘bestaanszekerheid’ geagendeerd. Dit kwam doordat de astronomische verliezen van de financiële sector door de belastingbetaler moesten worden opgebracht en dat leidde onder meer tot langjarige bezuinigingen op publieke taken. Door de Europese Centrale Bank werd weliswaar veel geld in het financiële bestel gepompt, maar dat kwam eerder terecht in de vastgoed- en aandelensector dan in de reële economie (Bezemer en Zhang, 2014).

Sinds de crisis van 2008 is de rol van het financiële bestel in de economie verder toegenomen. Banken lenen steeds meer geld uit, vooral voor hypotheekleningen en voor investeringen van private-equityfondsen (Bezemer, 2017; FD, 2023). Omdat banken bij het verstrekken van leningen nieuw, nog niet bestaand geld creëren, neemt de geldhoeveelheid verder toe en de stabiliteit van het bestel af.

Het is de taak van de ECB om dit van nature instabiele systeem te stabiliseren. Het mandaat van het monetaire ECB-beleid is in het Verdrag van Lissabon dan ook omschreven als “het handhaven van prijsstabiliteit en, onverminderd deze doelstelling, het ondersteunen van evenwichtige economische groei” (art. 3 en 119). Maar het is de ECB in de zeventien jaar sinds de crisis van 2008 niet goed gelukt om de beoogde prijsstabiliteit met een inflatiepercentage van twee procent te bereiken: lange tijd was de inflatie veel lager, en de laatste jaren juist hoger.

De ECB kan het systeem niet goed stabiliseren omdat het financiële bestel van nature instabiel is. Dat komt omdat banken om commerciële redenen op het verkeerde moment leningen verstrekken. Dat doen zij als voornamelijk als de prijzen, en dan vooral de huizenprijzen, al stijgen. Het daarmee gecreëerde nieuwe geld zorgt in die zogenaamde *boom*-fase voor verdere prijsstijgingen, dus hogere inflatie en nog meer leningen. Dit zichzelf versterkende, ‘procyclische’ systeem brengt een instabiele *boom-bust*-economie teweeg (Minsky, 1982). In het systeem ligt dus een groot risico op financiële crises besloten.

Zolang het bestel niet wezenlijk wordt gewijzigd, zullen crises blijven voorkomen (Reinhart en Rogoff, 2008). Ook Stiglitz (2024) merkt op dat, ondanks de hogere kapitaalvraag voor banken, de kans op een volgende crisis nog vrijwel even groot is als vóór 2008.

Het huidige instabiele financiële bestel vormt een bedreiging voor de stabiliteit van de economie en bedreigt vervolgens ook de stabiliteit van het politieke bestel. Tegen deze achtergrond is het van groot belang om het gebrekkige functioneren van het huidige systeem te begrijpen, en op grond daarvan aanbevelingen te formuleren om tot een financieel-economisch bestel te komen dat wel stabiel is.

In dit artikel laten we aan de hand van een door ons ontwikkeld systeem-dynamisch model zien waardoor het huidige financiële bestel ‘van nature’ instabiel is. Vervolgens maken we duidelijk dat stabiliteit van de euro alleen kan worden bereikt door gecentraliseerde sturing van de geldhoeveelheid in de eurozone. Dat is praktisch realiseerbaar door de uitgifte van digitale euro’s (*central bank digital currency*; CBDC) door de ECB.

Ineffectiviteit van ECB-beleid

Als direct gevolg van de financiële crisis in 2008 moesten de Europese overheden zo’n 3.000 miljard euro opbrengen

om failliete banken te redden en de terugval in economische activiteit op te vangen (Trading Economics, 2024). De gemiddelde staatsschuld in de eurozone nam daardoor toe van 66 procent van de totale productie in 2008 tot 93 procent in 2012. Daarna stelden beleidsmakers in de eurozone zich als doel deze schuld weer in te lopen door bezuinigingen. Het gevolg was een verdere economische stagnatie, die zich vertaalde in lage lonen en lage inflatieniveaus.

In zo'n situatie zal de ECB het inflatieniveau trachten te verhogen door middel van rentebeleid. Door geld tegen een lagere rente beschikbaar te stellen, wordt het verstrekken van leningen door commerciële banken gestimuleerd, waardoor meer geld in omloop komt, wat vervolgens leidt tot het gewenste hogere inflatieniveau.

Maar in de praktijk bleek dat banken na de financiële crisis van 2008 het (ECB-)geld niet gebruikten voor het verstrekken van leningen. In plaats daarvan hielden ze het geld aan om hun reserves te versterken. De ECB heeft daarom naast het gebruikelijke rentebeleid ook kwantitatieve verruiming (*quantitative easing*; QE), als een vorm van 'niet-standaardbeleid', moeten inzetten om de te lage inflatie op het doelniveau van twee procent per jaar te brengen. Daartoe werd in het QE-programma tussen 2010 en 2022 door de ECB zo'n 5.000 miljard euro aan nieuw gecreëerd geld indirect in het systeem gebracht door vooral overheidsobligaties op de financiële markten aan te kopen.

Het nadeel van deze QE-route was dat het nieuwe geld pas na een vertraging van enkele jaren de reële economie bereikte. Zodoende steeg de kerninflatie pas aanzienlijk in de loop van 2022, maar toen zo snel dat een niveau van ver boven de beoogde twee procent per jaar werden bereikt. Mede door de energieschaarste als gevolg van de oorlog in Oekraïne liep de inflatie daarna verder op tot zes procent per jaar.

Om het inflatieniveau vervolgens weer omlaag te brengen naar twee procent per jaar moest de economie worden

'afgekoeld' door de geldschepping van private banken af te remmen door middel van rentebeleid. De ECB heeft daartoe in het kwantitatieve-verkrappingsprogramma (*quantitative tightening*; QT) de beleidsrente langdurig op een 'trial and error'-manier verhoogd om het lenen van geld duurder te maken. Daarbij werd dan weer het risico genomen dat de economie als geheel opnieuw in een crisis zou komen.

Model van de reële en financiële markt

De dynamiek sinds 2008 toont dat de ECB niet goed in staat blijkt te zijn om de prijs- en algemene stabiliteit in de eurozone te handhaven. Aan de hand van een door ons ontwikkeld systeem-dynamisch model proberen wij te begrijpen waardoor de eurozone zo onstabiel is en het ECB-beleid zo ineffectief (Van Egmond en De Vries, 2024). We bespreken hier de opzet van het model, de boom- en bust-fase, en het resultaat.

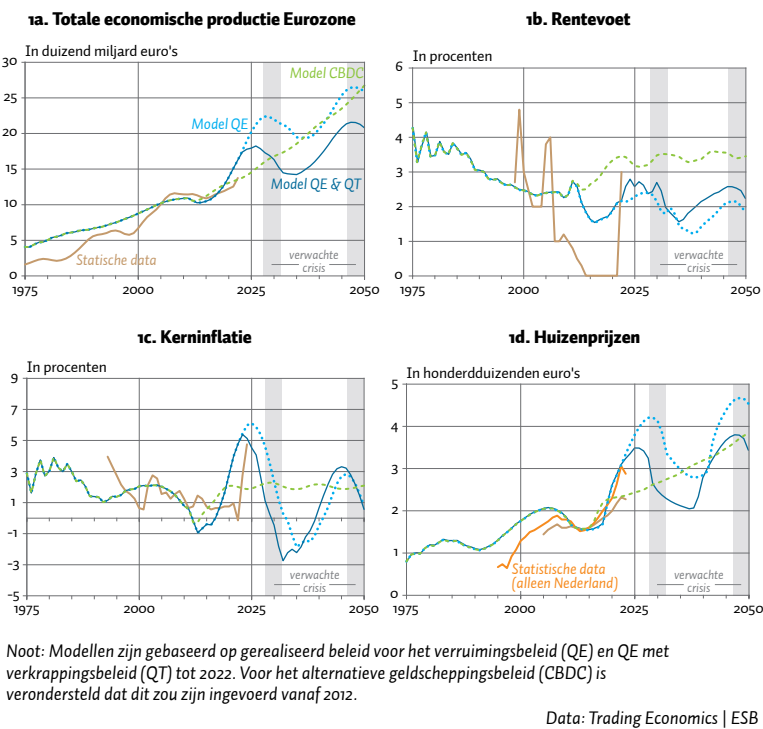
Opzet model

Het model simuleert een aantal kernvariabelen van het financiële en economische systeem voor een productie-, een diensten- en een overheidssector, in combinatie met vier categorieën consumenten. Het systeem-dynamische, niet-evenwichtsmodel van de economische ontwikkeling wordt daarin gecombineerd met een stock-flowweergave van de financiële sector. Zowel reële als monetaire voorraden en stromen zijn gemodelleerd op een hoog aggregatieniveau, met een gestileerde bankbalans met activa en passiva voor het bancaire systeem.

Het grote voordeel van dit systeem-dynamische model ten opzichte van de gangbaardere economische evenwichtsmodellen is dat de structurele oorzaak-gevolg-mechanismen op langere termijn expliciet worden meegenomen. Ze kunnen afzonderlijk en in samenhang worden bestudeerd en beoordeeld. Bovendien is het mogelijk om tijdreeksen

Modelresultaten en statistische gegevens

FIGUUR 1

voor cruciale systeemvariabelen te reconstrueren en deze te vergelijken met de werkelijk opgetreden ontwikkeling.

Het model blijkt het systeemgedrag over de afgelopen vijftig jaar redelijk bevredigend te reconstrueren. Het is bij uitstek in staat om langetermijnontwikkelingen weer te geven omdat, in tegenstelling tot klassieke evenwichtsmodellen, juist het dynamische tijdsgedrag wordt gemodelleerd en er dus niet wordt verondersteld dat er in het systeem evenwicht wordt bereikt (Van Egmond en De Vries, 2024). Dit maakt een geloofwaardige extrapolatie naar het jaar 2050 mogelijk en betekenisvol.

In het model wordt geld 'endogeen' gecreëerd wanneer private banken leningen verstrekken in antwoord op de vraag naar investeringen in de reële economie en, in toenemende mate, naar hypotheekleningen. Rentetarieven worden bepaald door (veranderingen in) zowel liquiditeit als investeringen. Activaprijzen, met name vastgoed- en huizenprijzen, zijn afhankelijk van het netto-inkomen en de groei daarvan. Zodra de huizenprijzen te hoog worden ten opzichte van het netto-inkomen, neemt door veronderstelde marktwerking het aantal transacties af van vijf procent naar drie procent per jaar. Het volume aan hypotheekleningen en daarmee de te creëren hoeveelheid nieuw geld neemt overeenkomstig af. In het model is die afnemende instroom van nieuw geld op zichzelf al voldoende om een vastgoed-/huizen crisis en vervolgens financiële crisis op te roepen.

Boom- en bustfase

In figuur 1 zijn de gesimuleerde ontwikkelingen van de economische productie, de kerninflatie, de huizenprijzen en de rentevoet in de eurozone weergegeven van 1975 tot 2050. De historisch gerealiseerde niveaus zijn weergegeven op basis van de statistische gegevens van Trading Economics (2024).

Zowel de historische ontwikkeling, als het gesimuleerde verloop voor beleid met alleen QE en beleid met QE en QT laat de boom-bust-golfbewegingen zien, zoals die in het huidige bestel van nature optreden. In een boomfase, waarin productie, inkomen en activaprijzen stijgen, verstrekken banken vanuit commercieel belang zo veel mogelijk leningen, en zodoende het bijbehorende bankgeld. In dit procyclische proces stijgen de activa- en huizenprijzen, wat vervolgens leidt tot meer en hogere leningen, dus meer geldschepping, toenemende liquiditeit en dus ook inflatie. Door de toenemende economische productie (figuur 1a) en bijbehorende investeringen neemt niettemin het renteniveau (1b) per saldo toe. De toenemende inflatie (1c) leidt tot hogere lonen, wat bij de op dat moment nog optimistische toekomstverwachtingen weer leidt tot nog hogere vastgoed- en huizenprijzen (1d).

Problematisch wordt het wanneer de hypotheeklasten door sommigen niet meer kunnen worden opgebracht, omdat deze lasten, mede door de rentestijging, een te groot deel van het netto-inkomen gaan vormen. Dit crisismoment wordt in het model gesimuleerd op basis van gegevens over de omvang en verdeling van hypotheeklasten over bevolkingsgroepen en de daaruit af te leiden kans op defaulting. Het neergaande proces wordt versterkt, doordat het aantal vastgoed- en huizen-transacties aanzienlijk afneemt. Hierdoor dalen de huizenprijzen en krimpt de economie met het risico op een forse recessie (bustfase).

Resultaat

Een eerste resultaat is dat zowel de productie, de kerninflatie als de huizenprijzen dezelfde golfbeweging laten zien; het procyclische karakter van het huidige financiële stelsel. Hierbij treedt de paradoxale situatie op dat er enorme winsten zijn voor private partijen, en de eveneens enorme verliezen voor rekening komen van de publieke belastingbetaler.

In beginsel moet de EU-regelgeving dit op ontijdige geldschepping gebaseerde proces beheersbaar maken, onder meer door de eis dat een bepaald percentage (in de orde van vijf procent) aan kapitaalbuffers moet worden aangehouden om niet terugbetaalde leningen op te vangen.

In de praktijk is de private geldschepping echter vrijwel onbegrensd. Door het inhouden van een deel van het aandeelhoudersdividend ter versterking van het 'eigen' bankkapitaal kan namelijk een veelvoud aan leningen worden verstrekt (Huber, 2023).

Als tweede resultaat bevestigen en verklaren de modelsimulaties dat de ECB-beleidsmaatregelen niet tot stabilisatie van het systeem hebben geleid en zullen leiden. Zowel de gesimuleerde als de waargenomen niveaus van de totale productie en inflatie in figuur 1 blijven forse fluctuaties vertonen. Het gevoerde QE- (en QT-) rentebeleid zijn zichtbaar te indirect en te langzaam om de procyclische geldschepping door private banken te compenseren. Het systeem blijft instabiel en crises blijven in de toekomst dus voorkomen, met alle maatschappelijke gevolgen van dien. In het model gebeurt dit, afgezien van 2008, indicatief en met grote onzekerheid rond 2027 en 2045. Het is moeilijk voorstelbaar dat in het huidige financiële bestel de grote problemen die op ons afkomen effectief kunnen worden aangepakt.

Stabiel financieel bestel en stabiele economie

Om de werking van het financiële bestel te verbeteren, zal geldschepping op het juiste moment moeten plaatsvinden. Slingerings in prijsniveau moeten worden gedempt door het geld te creëren wanneer de prijzen lager dreigen te worden (deflatie) en juist niet wanneer de prijzen al stijgen (inflatie gedurende de opgaande *boom*-fase). Zo'n anticyclisch en daarmee stabiel systeem vereist dat de geldschepping niet meer wordt gestuurd door private, commerciële belangen, maar uitsluitend vanuit het algemene, publieke belang. Dit vereist een onafhankelijk proces dat zich met name richt op prijsstabiliteit.

Gegeven dit algemene belang en de vereiste onafhankelijkheid is de geldschepping een publieke verantwoordelijkheid, die bij een overkoepelende publieke instelling (zoals de ECB) behoort te liggen. In de loop van de geschiedenis hebben veel filosofen (Aristoteles), economen (Ricardo) en staatslieden (Lincoln) hiervoor gepleit. Wat betreft Nederland moet met name de goed onderbouwde visie van voormalig (1989–1994) minister van Sociale Zaken, De Vries (2020, naamgenoot van auteur van dit artikel) worden genoemd.

Om zo'n hervorming mogelijk te maken zou het huidige artikel 123 van het Verdrag van Lissabon moeten worden geschrapt. Daarin is het de ECB verboden om geld te scheppen. In de nieuwe formulering moet dan worden vastgelegd dat de geldschepping een exclusieve taak is van de ECB. Daarbij wordt wettelijk voorgeschreven hoeveel geld de ECB op grond van de macro-economische situatie mag en moet creëren.

De publieke geldschepping kan effectief worden gerealiseerd door de introductie van 'echt' geld, in de vorm van *central bank digital currency* (CBDC). Dit echte geld verschilt wezenlijk van het geld dat in de huidige situatie door banken wordt gecreëerd bij het uitgeven van leningen. Dat laatste, 'bankgeld', bestaat namelijk slechts uit claims op echt geld (van de centrale bank), die burgers en bedrijven als depositohouders hebben bij een private bank. Zulke claims worden in de eurozone door het depositogarantiestelsel tot 100.000 euro per depositohouder gegarandeerd. Bij bankfaillissement vervalt het daarbovenuitgaande bedrag. Het 'echt' geld – de CBDC – wordt daarentegen volledig door de nationale en Europese overheden gegarandeerd.

De politiek kan grondwettelijk en langjarig vastleggen dat de ECB precies de hoeveelheid CBDC schept die naar schatting nodig is voor prijsstabiliteit in de eurozone. Omdat met behoud van het gewenste twee procent inflatieniveau ook bestaande overheidsschuld kan worden terugbetaald, zal dat aanvankelijk zo'n 500 miljard euro per jaar bedragen en op langere termijn afnemen tot zo'n 200 à 300 miljard euro per jaar overeenkomend met het inflatiedoel van twee procent. Met die begrenzing wordt de angst weggenomen dat er onder druk van de actuele politiek te veel geld zou worden gecreëerd. Het aldus met mate gecreëerde geld kan bijvoorbeeld worden gebruikt voor publieke infrastructuur, gewenste stimulering van economische sectoren en belastingverlaging.

In figuur 1 is ook de ontwikkeling voor dit CBDC-beleid weergegeven. Hierbij is verondersteld dat dit beleid in 2012, kort na de 2008-crisis, zou zijn ingevoerd. In dat

geval wordt het volgens het model veel eenvoudiger om prijsstabiliteit te bereiken, en kan het inflatieniveau voor de resterende periode tot 2050 worden gehandhaafd op het doelniveau van twee procent. Instabiele *boom-bust*-cycli doen zich niet meer voor. Zowel de totale productie als de huizenprijzen tonen een stabiele ontwikkeling. Deze vooruitberekeningen suggereren dat de kans op, en de omvang van economische crises (veel) kleiner is met de aldus gerealiseerde, meer directe sturing van de hoeveelheid geld.

Een veel gehoorde vrees dat de kredietverlening voor de reële economie zou afnemen is ongegrond. De banken zullen in hun toekomstige rol zorgen voor de bemiddeling tussen vraag en aanbod van kapitaal. De prijs die voor het lenen van geld wordt gehanteerd, de marktrente, wordt bepaald door de verhouding van vraag en aanbod. Als er veel vraag is naar geld, dan gaat de rente omhoog. Kapitaal krijgt dan weer een marktconforme prijs, die in figuur 1 fluctueert tussen de drie en vier procent.

Naar een stabiel financieel systeem

Een volgende financiële crisis lijkt onvermijdelijk. De kern van het probleem is de inherente instabiliteit als gevolg van de procyclische geldschepping door private banken vanuit commerciële belangen. Een stabiel financieel-economisch systeem is daardoor niet mogelijk binnen het huidige beleid: het vereist een meer evenwichtige en doelmatige geldcreatie.

Om de geloofwaardigheid van de democratie te versterken en daarbinnen richting te geven aan de Europese economische ontwikkeling, zal het evenwicht tussen publieke en private verantwoordelijkheden moeten worden hersteld. Geldschepping, als een principieel publieke functie, zal de exclusieve taak van de ECB moeten worden. Dat kan door het schrappen van het genoemde artikel 123 in het Verdrag van Lissabon en de gelijktijdige inrichting van een op CBDC gebaseerd, publiek geldstelsel. Het is de voorwaarde voor een stabielere, en daarmee houdbare samenleving.

Literatuur

- Bezemer, D., A. Samarina, Zhang (2017) *The shift in bank credit allocation; new data and new findings*. DNB Working paper 559.
- Bezemer, D. en L. Zhang (2014) *From boom to bust in the credit cycle: The role of mortgage credit*. Universiteit Groningen, SOM Research Reports, 14025-GEM.
- Egmond, N.D. van, en B.J.M. de Vries (2024) *Reforming the eurozone financial system: A system-dynamics approach*. *International Review of Financial Analysis*, 93, 103192.
- FD (2023) *Private Equity maakt stormachtige opmars in Nederland*. *Het Financieel Dagblad*, 21 juli
- Huber, J. (2023) *The monetary turning point: From bank money to central bank digital currency (CBDC)*. Londen: Palgrave Macmillan, hfdst. 8.
- Minsky, H.P. (1982) *The Financial-Instability Hypothesis: Capitalist processes and the Behavior of the Economy*. Hyman P. Minsky Archive. Paper 282. Te vinden op digitalcommons.bard.edu.
- Reinhart, C.M. en K.S. Rogoff (2008) *This time is different: Eight centuries of financial folly*. Princeton: Princeton University Press.
- Stiglitz, J.E. (2024) *De weg naar vrijheid: Economie en de goede samenleving*. Amsterdam: Querido.
- Trading Economics (2024) *Indicators*. Datasets op <https://tradingeconomics.com>, 1 april
- Vries, B. de (2020) *Ontspoord kapitalisme*. Amsterdam: Prometheus, p. 622.
- Wolf, M. (2023) *The crisis of democratic capitalism*. Londen: Allen Lane.

Relatief lage lonen in cruciale sectoren hinderen energietransitie

Aan de klimaattafels zijn een aantal sectoren aangemerkt waarin verandering cruciaal is om de energietransitie te laten slagen. De lonen in deze 'klimaatsectoren' zijn echter lager dan in andere sectoren. Dat kan bijdragen aan de personeelskrapte in deze sectoren en de transitie hinderen.

De figuur toont dat de urenlonen van werknemers in de klimaatsectoren gemiddeld twee procent lager liggen dan bij vergelijkbare werknemers in andere sectoren. In sommige sectoren, zoals de productie en mobiliteit, zijn de urenlonen wel iets hoger (zes en drie procent), maar in andere, zoals technisch ontwerp en schone energie, blijven de lonen vier tot vijf procent achter.

De relatief lage lonen in klimaatsectoren maakt ze financieel onaantrekkelijk voor werknemers. Vooral praktisch geschoolde beroepen hebben te maken met grote loonachterstanden. Dat terwijl het huidige aanbod van praktisch geschoolde arbeidskrachten in klimaatsectoren tekort schiet om de klimaattransitie vorm te geven.

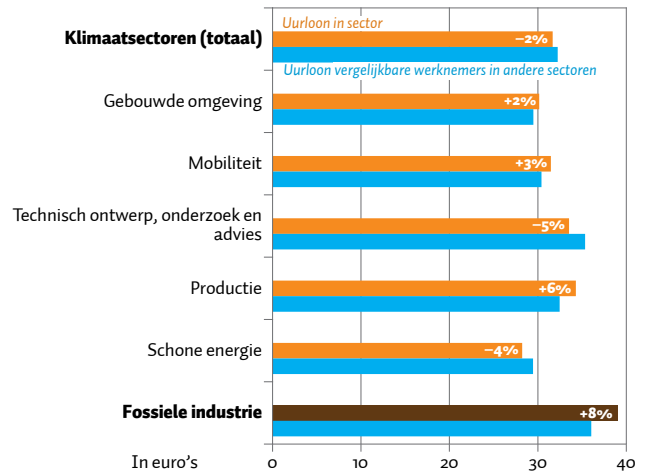
Daarentegen zijn de lonen in de fossiele sector – bestaande uit economische activiteiten als olie- en gaswinning, productie van elektriciteit en warmte uit fossiele brandstoffen, en aardolieaffinaderijen – gemiddeld acht procent hoger dan in sectoren met vergelijkbare werknemers. Deze loonpremie maakt het financieel aantrekkelijker om in fossiele sectoren te werken, terwijl deze juist zouden moeten krimpen om de klimaattransitie te doen slagen.

Om de instroom in klimaatsectoren te vergroten, moeten de lonen voor bepaalde beroepsgroepen aanzienlijk worden verhoogd. Hier kunnen

sociale partners aandacht voor vragen bij cao-onderhandelingen. Daarnaast kan de overheid milieu- en klimaatschade belasten waardoor de winsten binnen fossiele bedrijven afnemen en de kosten toenemen. Via een doorrekening in productprijzen vertaalt zich dat uiteindelijk in een lagere marktvraag en daarmee een lagere loongroei.

▪ **Justus van Kesteren en Albert Rutten** (SEO Economisch Onderzoek)

Gemiddeld uurloon per sector

Data: CBS microdata | ESB

Publieke schuldquotes lopen uiteen sinds corona

De coronapandemie en bijbehorende steunmaatregelen zorgden in 2020 mondiaal voor een stijging van publieke schuldquotes. Sindsdien loopt de ontwikkeling van schuldquotes tussen diverse ontwikkelde economieën echter sterk uiteen (figuur). Deze uiteenlopende ontwikkeling is toe te schrijven aan de (nominale) groei van het bruto binnenlands product (bbp) en de begrotingstekorten van landen. Een structureel hogere schuldquote als gevolg van de pandemie en de energiecrisis is dus niet onvermijdelijk.

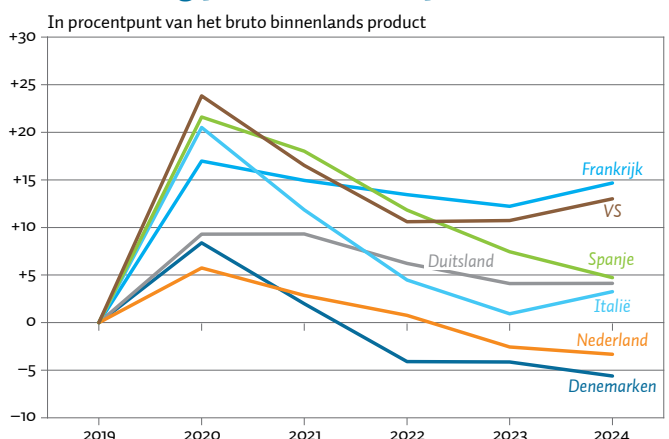
De sterke stijging van schuldquotes in 2020 kwam mede doordat het bbp van veel economieën kromp, het zogenaamde 'noemer-effect'. Dit effect zien we sterker in Zuid-Europese landen met een grotere toeristische sector die hard door corona werd geraakt. Van de getoonde landen kromp in 2020 met name het bbp van Spanje, Italië en Frankrijk sterk, met respectievelijke bijna elf, negen en acht procent. Daarnaast hadden publieke steunmaatregelen een opwaarts effect op de schuldquote. Dit zien we duidelijk in de Verenigde Staten, waar ondanks een beperkte bbp-krimp van twee procent de schuldquote met bijna 24 procentpunt steeg.

Na 2020 daalden de schuldquotes weer, vooral doordat de economie zich snel herstelde. Dit herstel betrof initieel met name volumegroei, later kwam daar hoge inflatie bovenop. Beide dragen via een hoger nominaal bbp bij aan een lagere schuldquote.

Er zijn na de pandemie echter aanzienlijke verschillen waarneembaar. In Nederland en Denemarken is de schuldquote inmiddels gedaald tot onder het niveau van voor de pandemie. Deze landen hadden over deze periode ook de laagste begrotingstekorten. Ook Duitsland had beperkte tekorten,

maar hier was het economische herstel relatief zwak. Aan de andere kant is de schuldquote in de VS en Frankrijk slechts beperkt gedaald. Dit hangt samen met aanhoudend hoge begrotingstekorten in die landen. Ook in Italië bleven begrotingstekorten hoog, maar hier zien we een snellere daling van de schuldquote door het sterke economische herstel. Tot slot zorgt ook in Spanje de aanhoudend sterke groei voor een dalende schuldquote. ▪ **Kasper Stuut en Eline Koopman** (Ministerie van Financiën)

Ontwikkeling publieke schuldquotes vanaf 2019

Data: IMF | ESB

Relatieve prijs van diensten herstelt na pandemischok

Tijdens de pandemie en de energiecrisis nam de prijs van goederen toe, terwijl die van diensten afnam. Inmiddels lijkt de prijs van diensten terug te keren naar de langetermijntrend.

De prijzen van diensten stijgen doorgaans sneller dan de prijzen van goederen. In Nederland is de relatieve prijs van diensten ten opzichte van goederen, exclusief voedsel en energie, in de afgelopen jaren door twee belangrijke factoren trendmatig gestegen. Ten eerste is de vraag naar diensten in de afgelopen jaren steeds verder toegenomen. Naarmate

inkomens stijgen, geven mensen relatief meer uit aan diensten, wat de prijzen ervan opdrijft. Ten tweede zorgen de hogere productiviteitsgroei bij goederen en de toegenomen internationale handel voor een neerwaartse druk op de goederenprijzen, wat de relatieve prijs van diensten verder verhoogt.

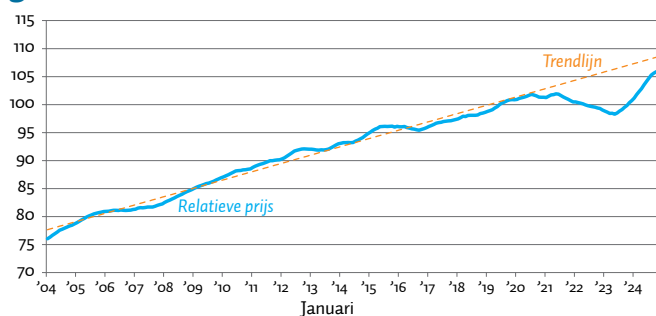
Tussen 2021 en 2023 werden deze trends tijdelijk verstoord door twee grote schokken: de verstoringen in de toeleveringsketens door de pandemie en de energiecrisis. Beide schokken zorgden voor een hogere inflatie van goederen. Op hetzelfde moment zorgden de contactbeperkende maatregelen voor een daling van de bestedingen aan diensten, zoals horeca en reizen, en voor een toename van de vraag naar goederen. Dit droeg bij aan de tijdelijke daling van de relatieve prijs van diensten.

In 2023 begon in Nederland een fase van normalisatie. De inflatie van diensten begon te stijgen, terwijl de inflatie van goederen vertraagde door het afnemen van de toeleveringsproblemen. Dit leidde tot een scherpe stijging van de relatieve prijs van diensten, hoewel deze nog steeds onder de langetermijntrend ligt.

Een volledige terugkeer naar de trend is onzeker. De pandemie was een grote schok die het consumptiegedrag veranderde en het consumentenvertrouwen verzwakte, en die ook de productiviteitsontwikkeling en internationale handelsstromen heeft geraakt. Ook de stijgende vraag naar digitale diensten, die daardoor een steeds groter aandeel in het inflatiemandje krijgen, kan de toekomstige prijsdynamiek veranderen.

▪ Rudi Becker Duricic (DNB)

Relatieve prijs van diensten ten opzichte van goederen¹

¹ Verhouding van totale diensten en goederen HICP (seizoensgecorrigeerd, maandelijks) met 2019 als basisjaar. Zesmaands voortschrijdend gemiddelde. Lineaire trend geschat over de periode 2004–2019. De categorie goederen betreft de goederen exclusief voedsel en energie.

Data: CBS | ESB

Huren stijgen minder dan maximale verhoging

Verhuurders zijn snel met de timing van huurverhogingen, maar voeren niet de maximale huurverhoging door. Dat blijkt uit analyse van de maandelijkse huurbetalingen via de bank.

Aan de jaarlijkse huurverhoging is een maximum gesteld. De huur in de vrije sector mag vanaf januari 2024 toenemen met maximaal 5,5 procent (de inflatie plus één procent) en de sociale huur mag vanaf juli 2024 met 5,8 procent toenemen (de gemiddelde loonstijging). Maar in hoeverre verhogen verhuurders de huren daadwerkelijk met dit vastgestelde maximum? Met geanonimiseerde en geaggregeerde transactiedata hebben we onderzocht op welke momenten en met welk percentage de woninghuren toenemen, voor huurders bij woningcorporaties en commerciële verhuur (zonder particuliere verhuurders). We bekijken zittende huurders, die tussen 1 januari 2023 en 1 oktober 2024 elke maand aan dezelfde partij huur betalen. Onze dataset bestaat uit ruim 300.000 maandelijkse transacties naar woningcorporaties en 18.000 transacties naar commerciële verhuur. De data laten zien dat de huurverhoging direct wordt doorgevoerd in juli, en niet uitgespreid wordt over opvolgende maanden. Zo nam de mediane huur tussen mei en juli in 2024 bij commerciële verhuur toe met 4,0 procent en bij woningcorporaties met 5,1 procent. Deze stijging ligt in beide gevallen lager dan de maximaal toegestane huurverhoging.

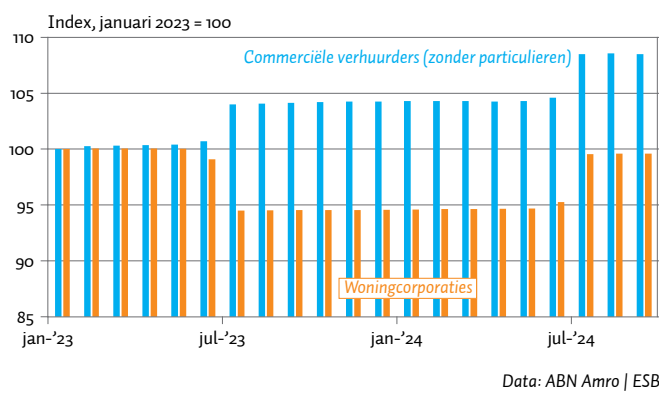
In 2023 zien we dat het mediane huurbedrag bij woningcorporaties tussen mei en juli daalt met 5,5 procent. Dit is te verklaren omdat huurders met een laag inkomen een verlaging van de huur konden krijgen. Daarentegen namen de mediane huurbetalingen die wij observeren naar commerciële verhuurders wel toe, met 3,6 procent. Dit is wederom onder het

door de overheid vastgestelde maximum.

Hoewel huren niet maximaal worden verhoogd, dragen de huurverhogingen wel bij aan een lange remweg van de inflatie. De hogere diensteninflatie van de afgelopen maanden wordt namelijk deels opgestuwd door de woninghuren die in juli opnieuw werden geïndexeerd. De huren bedragen zo'n twintig procent van het consumptiemandje, waardoor de stijging van de commerciële huren de opvolgende elf maanden doorwerkt in een hogere diensteninflatie. Deze stijging zorgt in de opvolgende elf maanden voor een hogere diensteninflatie.

▪ Rolf Tabak en Aggie van Huissing (ABN Amro)

Mediane huur betaald via de bank

Data: ABN Amro | ESB

Laat faculteiten het onderwijs onderling meer afstemmen

Op de landelijke dag van het wetenschappelijk onderwijs (wo-dag) leek de consensus dat economiefaculteiten meer aandacht moeten schenken aan de basisvaardigheden die elke econoom nodig heeft, en selectiever moeten zijn in de verbredingsvakken die ze aanbieden.

Tijdens de Week van het Economieonderwijs reflecteren docenten uit het voortgezet onderwijs tot die aan de universiteiten op de onderwijspraktijk, en wisselen ze ervaringen uit.

De wo-dag op 19 november stond in het teken van de door het kabinet aangekondigde bezuinigen. Een eerste demonstratie was niet lang daarvoor afgelast vanwege het risico op escalatie, en een nieuwe demonstratie stond voor zes dagen later gepland. Diverse deelnemers hadden het rode vierkantje ('carrément dans le rouge', oftewel 'diep in het rood') opgespeld dat internationaal gebruikt wordt als protestuiting tegen onderwijsbezuinigingen.

Meer afstemmen

Tijdens de plenaire discussie onder leiding van Henri de Groot, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), kwamen de decaanen Arjen van Witteloostuijn (VU) en Saskia Lavrijnsen (Radboud Universiteit), ogenschijnlijk spontaan, tot de conclusie dat de economiefaculteiten er goed aan zouden doen om hun onderwijs onderling meer af te stemmen. Veel van de faculteiten bieden nu een breed onderwijspalet aan. Het is wellicht doelmatiger als de faculteiten hun onderwijsaanbod verkleinen van een scala aan opleidingen naar een gericht aanbod per faculteit, en zorgen dat het voor studenten makkelijker wordt om op een andere universiteit een gewenste specialisatie binnen een opleiding te volgen. Zo zouden

Foto: Samuel Wagner

studenten voor een focus op de Nederlandse economie naar Leiden kunnen gaan, voor een multidisciplinair karakter naar Utrecht en voor een zingevende inslag naar de Vrije Universiteit.

Basisvaardigheden

Cruciaal voor zo'n oplossing is dat universiteiten enige consensus hebben over wat economische basisvaardigheden zijn, zodat deze overal op vergelijkbare wijze onderwezen worden. Dan wordt het mogelijk om studenten uit te wisselen binnen de bachelor en master.

In haar bijdrage uitte Laura van Geest, voorzitter van de Autoriteit Financiële Markten (AFM), haar zorgen over deze basisvaardigheden: het is haar ervaring dat bij het aannemen van nieuwe medewerkers de jongere generatie economen minder over zo'n stevige economische basis (waaronder kennis over statistiek en dataverzameling) beschikt dan voorheen het geval was.

Esther-Mirjam Sent, hoogleraar aan de Radboud Universiteit en voorzitter van PvdA/GL voegde eraan toe dat het ook goed zou zijn

als studenten meer zouden leren over de Nederlandse economie in de praktijk, zoals basiscijfers over de economie en kennis over economisch beleid en de belangrijkste instituties.

Verhouding basis en verbreding

Terwijl er dus aandacht nodig is voor de basisvaardigheden die elk curriculum zou moeten bevatten, zouden de faculteiten kunnen snijden in de specialisaties die ze aanbieden. Arjen van Witteloostuijn liet zich ontvalen een 50-50-verhouding van basisvaardigheden enerzijds en verbreding anderzijds een goed uitgangspunt te vinden. Tijdens de discussie liet Sam de Muijnck, directeur bij Our New Economy, cijfers zien waaruit blijkt dat momenteel deze verhouding eerder 30-70 is, in het voordeel van verbredingsvakken in het curriculum. Als er toch gesneden gaat worden, zouden universiteitsspecifieke specialisaties het aantal verbredingsvakken doen verminderen.

RUTGER SCHILPZAND
Vakredacteur

Colofon

Economisch Statistische Berichten (ESB) is het vakblad van De Koninklijke Vereniging voor de Stathuishoudkunde. ESB signaleert nieuwe ontwikkelingen in de economische wetenschap. Daarnaast worden in ESB economische inzichten toegepast om beleidsrelevante aanbevelingen te doen voor de overheid, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Ook analyseert ESB de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse economie. Artikelen in ESB verschijnen op persoonlijke titel. ESB is een uitgave van Stichting ESB. De Koninklijke Vereniging voor de Stathuishoudkunde is houder van de merknaam ESB

Redactie: Robert Kleinknecht (hoofdredacteur), Maartje Schulz, Wolf Struys, Rutger Schilpzand, Jasper Lukkezen (adjunct-hoofdredacteur), Simon Huijben, Elisa de Weerd en Yasmine van der Straten

Redactiemedewerkers:

Rik Leijssen en Koenraad Schreuder
Tekstredactie: De Twee Hanen
Vormgeving: Jacques van Schie
Bestuur Stichting ESB: Cees Oudshoorn (voorzitter), Mathijs Bouman, Esther van Rijswijk en Daniël van Vuuren
Commissie van redactie wordt opnieuw geformeerd onder voorzitterschap van Arjen van Witteloostuijn

Afbeeldingen

Roger Klaassen; Samuel Wagner; iStock / JodiJacobson; luaeva, Hirurg, tzahiV, Stephan Behnes

Publiceren

Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij vindt u op www.esb.nu/publiceren

Abonneren

U kunt een abonnement online afsluiten op www.esb.nu/word-lid

Contact

Redactie: 020 592 87 77; redactie@esb.nu
Klantenservice: lid@esb.nu
Adverteren: Thomas Timmermans, 020 592 8636
thomas.timmermans@fdmediagroep.nl
Postadres: Postbus 216, 1000 AE Amsterdam
Bezoek: Prins Bernhardplein 173, 1097 BL Amsterdam
Webadres: www.esb.nu
ISSN: 0013-0583

Verschijningsdata ESB:

23 jan., 20 feb., 20 mrt, 17 apr., 22 mei, 19 jun., 17 jul., 21 aug., 25 sep., 23 okt., 20 nov., 18 dec.

DE NIEUWE ECONOMEN PODCAST

De Nieuwe Economen Podcast

Het derde seizoen is begonnen! Elke twee weken bespreken economen Elisa, Sarah en Yrla een maatschappelijk thema met een promovendus. Stay tuned voor nieuwe geluiden over allerlei economische onderwerpen: van innovatie tot intergenerationele mobiliteit, en van de arbeidsmarkt tot de digitale euro.

Via de onderstaande link vind je de overzichtspagina van de Nieuwe Economen podcast. Hier vind je ook de afleveringen van voorgaande seizoenen terug. Beluister en volg de podcast nu via je favoriete podcastapp.

esb.nu/nieuwe-economen

Welke rol speelt winst in de zorg? Staat het winstmotief haaks op de zorgethiek? We bespreken het in de nieuwste podcast van ESB.

Beluister en volg de podcast nu via je favoriete podcastapp.

Meer dan 12.500 mensen
ontvangen onze wekelijkse nieuwsbrief
www.esb.nu/aanmelden